

ОЛЕКСАНДР
ОЛЕСЬ





Бібліотека поета

ОЛЕКСАНДР
ОЛЕСЬ

Поезії



*Радянський письменник
Київ-1964*

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

*М. П. Бажан, О. Є. Засенко, С. А. Крижанівський,
А. С. Малишко, М. Л. Нагнибіда, Л. М. Новиченко,
Л. С. Первомайський, М. Т. Рильський, П. Г. Тичина.*

Вступна стаття

М. Т. Рильського

Примітки

О. К. Бабишкіна



ПОЕЗІЯ О. ОЛЕСЯ

Олександр Олесь (Олександр Іванович Кандиба) належить до того покоління українських письменників, що виступило на початку ХХ століття, отже ще тоді, як жили і творили великі Іван Франко, Михайло Коцюбинський та Леся Українка. Тогочасна українська інтелігенція привітала в поеті надійну творчу силу, визнала його як щирого й безпосереднього лірика, яким він і був усе життя.

А життя Олександра Олесь склалось невдало і закінчилось невесело, і були для того, крім особистих рис характеру, певні історичні причини, про які постараюся сказати далі.

Народився Олесь року 1878-го на Харківщині, вчився в сільськогосподарській школі, а далі в Харківському ветеринарному інституті. Служив потім за своїм фахом (був ветеринаром на київських різницях — не дуже підхоже місце для чутливого поета!), але рано виступив і на літературному полі, був один час близький до модерністичного й націоналістичного журналу «Українська хата», пізніше працював у редакції «Літературно-наукового вісника», подорожував за кордон (до Гуцульщини, до Італії...).

Саме про спілкування Олеся з «хатяками», передовсім з їх «верховодою» Микитою Шаповалом (критичні та публіцистичні статті підписував псевдонімом М. Сріблянський), з яким він, одначе, невдовзі різко розійшовся, і хочеться сказати кілька слів. Шаповал ще не виявив тоді з такою виразністю, як після 1917-го року, свого одверто ненависницького, шовіністичного обличчя, але статті його в «Українській хаті» дедалі більше приймалися націоналістичним духом, духом зненависті до інших народів, зокрема до народу російського. Щоправда, цей ненависницький дух не властивий був поезії Олеся, при всій неясності, плутаності й непослідовності його ідейних позицій та настроїв. Але, в кожному разі, оточення, в яке потрапив Олень іще за молодих років своєї літературної діяльності, не могло спрямувати поета на ясну путь у його шуканнях і запитах. Не випало йому на долю таких порадників, якого мала, скажімо, Леся Українка в особі І. Франка.

Годиться при всьому тому визнати, що часом здорове національне почуття переростало у Олеся в якусь майже хворобливу знервованість, звідки йшла утрата вірних перспектив, отже й родилися твори, в яких можна було побачити риси національної обмеженості і нетерпимості. Але відомий і має історичне коріння той факт, що національний рух народностей, пригнічених російським царизмом, виливався інколи в настрої, близькі до націоналізму, коли, скажімо, російський уряд мало не ототожнювався з російським народом і російською передовою інтелігенцією, коли національна боротьба закривала собою боротьбу соціальну і т. ін. Так бувало і в українському національно-визвольному русі, про який В. І. Ленін сказав, що це — «рух багатомільйонного народу, який

історично ще спав донині, до свободи і до рідної мови...» *

Бували, отже, нездорові збочення і в окремих творах Олеся. Проте я не можу в нього ніде пригадати висловлень ворожості до російського народу та його прогресивної інтелігенції, ворожості до будь-якого іншого народу. Гостре, боляче відчуття ображеної національної гідності ніяк не можна ототожнювати з свідомим націоналізмом.

Та був ще й інший бік справи. «Хатяни» в Києві й «молодомузівці» на Західній Україні (члени групи «Молода муза» — В. Пачовський, П. Карманський, О. Луцький, С. Твердохліб та інші) вважали й оголошували себе носіями «нового слова», прихильниками «чистої краси» в мистецтві, модерністами. Це й давало підставу інколи зараховувати Олеся, як людину близьку до «хатянських», а почасти й «молодомузівських» кіл, у модерністи. Щоправда, український «модернізм» був дуже, сказати б, куценький, являв собою тільки бліду копію з західноєвропейського модернізму чи навіть копію з копії — наслідування другорядних польських модерністів. А все-таки ті ж таки «хатяни» і особливо «молодомузівці» не раз виступали проти здорових, прогресивних основ української літератури, що виплекала вона в єднанні з передовою російською літературою, з прогресивними письменниками Заходу — проти реалізму й демократизму. Посилаючись на такі «старі новини», як Ніцше, Ібсен, Метерлінк і Бодлер, Остап Луцький у «Маніфесті «Молодої музи» (1907 р.) прямо-таки закликав українських письменників одвернутись від

* «Про сепаратний мир», надруковано в г. «Соціал-Демократ», № 56, 6 листопада 1926 р. В. І. Ленін, Твори, т. 23, стор. 113.

Нечуя-Левицького, Мирного, Франка, Карпенка-Карого. представників, мовляв він, «загальнопризнаного реалізму»; у їх творчості вбачав Луцький, як гостро визначив у статті про «Маніфест» Іван Франко, вузький утилітаризм. Проти цього «утилітаризму», а власне проти демократичного реалізму, в якому ми, вслід за Франком, бачимо високу ідейну спрямованість, благородну тенденційність, і воювали «молодомузівці». Один із них, Василь Пачовський, прямо-таки сказав про свою творчість: «То є штука, я не пхаю тут ідей». (Щодо самого Пачовського, то це було просто невірно: він таки «пхав» у свою поезію, особливо пізнішого часу, певні чи вірніше досить непевні «ідеї»).

Олександр Олесь ніколи й ніде не висловлювався проти реалізму й демократизму. Власним його творам зовсім не притаманні були милування красивою формою як такою, зумисна неясність чи та декадентсько-песимістична поза, якою кокетував у своїх перших книжках Петро Карманський — людина, так само як і Пачовський, не позбавлена таланту та й просто хороших людських почуттів, що позначилось особливо в його поезії після возз'єднання України. Отже, про «модернізм», чи тим більше «декадентство» Олеся, чи про якісь антинародні тенденції в його поетичних творах говорити не доводиться*.

Початок і власне розквіт літературної діяльності Олеся припадає на роки російської революції 1905—1907 року. Не слід говорити, як то часом кажуть, що Олесь бачив у революції тільки надії на національне відродження України. Цьому суперечать хоч би такі його слова:

... ..
* Певні ухили в бік «модернізму» та й занепадництва можна бачити тільки в драматичних етюдах Олеся та його драмі «По дорозі в казку».

О ніч чудовна і чудова!
Ще вчора сівсь сніг рясний,—
Сьогодні ж теплінь і понова,
І проріст трав, і день ясний.

Знай,— те ж колись і з людьми буде...
Я вірю в диво! Прийде час,—
І вільні й рівні встануть люди
І здійсняться мрії всі ураз!

1906р.

Дуже це, правда, загально сказано. Віра в революцію для поета — це віра в *диво*, в те, що люди «здійснять мрії всі ураз». Як здійснять, які мрії — хто зна... Але й Лютневу революцію 1917-го року вітає поет віршем, в якому зовсім не відчувається національного моменту:

Воля!? Воля!? Сниться, може?
Друже! Брате! Говори!
Що? народ? Солдати? Боже!
Бій... червоні прапори!..

З тюрем в'язнів випускають!?
Прилучаються міста!...
Далі, далі! Хай співають
Золоті твої уста.

Марсельезу! Швидше б ранок!
Чом так тихо на селі?!
На дзвіницю! вже світанок!
Люди! Воля на землі!

Але від 1905-го і до 1917-го року, то оспівуючи революцію, то оплакуючи її поразку, як, наприклад, у прекрасному алегоричному вірші «Айстри», що поклав на музику М. Лисенко, і в ряді інших) скрізь, де я тільки називаю вірші, не цитуючи їх, я маю на оці, що читач знайде їх у цій книзі),— поет не спромігся

конкретно визначити соціальну суть революції. Завжди обертався він у колі неясних уявлень про те, що ж власне принесе трудящим революція, а іноді доходив і до зойків повного розпачу:

Що мені з того, що жайворон в полі
Буде про волю, про небо дзвонить,—
Людність не зірве кайданів неволі,
Людність не стане по-людському жить...

(Варто й тут, однак, підкреслити, що мова йде про людність, тобто людськість, людство).

Коротко кажучи: розумінню і сприйняттю революції, а тим паче активній участі в ній на заваді стояв у Олеся брак ясних ідейно-суспільних поглядів.

Інколи, правда, Олесь ніби відчував себе таки активним учасником революційного руху, і вже по царському придушенню революції 1905—1907 року писав такі горді слова:

Хай наші вчинки божевільні,
Хай дикий шал в самій меті,
Але ми гордим духом вільні
І наші душі золоті.

Не зовсім легко уявити собі, яку власне «мету» мав на оці поет, припускаючи, що в цій «меті» — «дикий шал» та й годі. Можливо, що йдеться знов-таки про боротьбу за національне визволення. Але ми знаємо, що іноді Олесь підносився й до розуміння нерозривного зв'язку національного визволення з визволенням соціальним. Одначе — звідки ж тоді «дикий шал»?

Того ж року, що процитовані рядки, написав Олесь і таке гірке звернення:

Стою, дивлюсь на вас з докором,
А душу біль і жаль пройняв...

Я вам повірив — аматорам —
І гру борнею уявляв.

Очевидно, таким «аматором» у революції міг би назвати Олесь передовсім самого себе.

Одначе — поет великої сили почуття та уяви — Олесь дав ряд творів, де правдиво й страшно змальована трагедія першої російської революції: «Тіні», «Щоденно ворони летять», «Хто ви, хто ви, з нагаями»... Наводжу останній з названих віршів — він дуже показовий:

Хто ви? хто ви? з нагаями
І з брязкучими шаблями?
Люди, кажеш? ми не вірим:
Нащо дивишся ти звіром?

Ух! який страшний ти, вовче,—
Не дивись на мене довше!
Весь в крові... Скажи: тварину
З'їв ти зараз чи дитину?

Як?— і сам дітей ти маєш?
Їх годуєш? їх кохаєш?
І для тебе це можливо?
Справді?.. диво, диво, диво!

Ну, а зараз ви скакали
І трьох діток розтоптали...
Вам не жалко? Хто з вас батько?
Хто з вас має немовлятко?

Як то? сліз у вас немає?
Сліз ніхто із вас не знає?
І не бачили ніколи?
Принести вам повні поли?

Ах! За що ж мене ти вдарив?
Я ж одужувати марив...
Ще удариш? годі, круку,
Бо зламав ти зовсім руку...

.

Як же я вернусь додому?
Що тепер скажу малому?
Ось він вибіже за хату
І почне кричати: «Тату!
Що ж? приніс сопілку з гаю?
Ну, танцюй, а я заграю».
.
.
.
Як же я вернусь додому...
Що тепер скажу малому...

Читаючи ці й подібні рядки у Олеся, мимоволі згадуєш твори Горького й Коцюбинського, в яких відбито жахливі картини тих же років.

Величезною силою людяності віє на нас від вірша Олеся «Над трупами» («Ви мужа убили»), де подано плач єврейки над убитим під час погрому чоловіком її та сином. І знову-таки тут на думку спадають ті самі Горький і Коцюбинський, згадуються Лев Толстой і Короленко, Франко і Леся Українка.

1906-м роком позначено вірш «Капітану Шмідту», перша строфа якого лунає так:

Хай його по-звірськи вбито,
Хай його в пісок зарито,—
Він не вмер...

Кличе він і зве до бою
Битись з царською ордою
І тепер.

Не може бути двох думок про ставлення поета до загальноросійської революції, виявлене в цьому вірші. Виразно відчуваються соціальні мотиви і в цих рядках, позначених тим же 1906-м роком:

Вони — обідрані, розбуті,
Сліпі, голодні і німі,
В кайдани, в сталь міцну закуті,
В кривавих ранах і ярмі,—

Сьогодні більше не раби:
Лунають гасла боротьби!

Але дуже скоро, як ми вже знаємо, ці бадьорі, бойові настрої змінилися настроями суму, розчарування, оплакування погіблх, зневіри... Часом це переходило в якийсь не зовсім зрозумілий «безпредметний» трагізм:

Іду отруєний, прибитий,
Іду, несу пекельний біль,
І глос мій несамовитий
Луна і гасне серед піль...

Російську буржуазну революцію 1917-го року Олесь привітав захопленими і безперечно щирими ліричними визнаннями, які вже наведено вище,— але далі загальних декларацій не пішов, не досягнув усієї складності процесів, що відбувалися навколо, і це фатально відбилось на всьому подальшому його життєвому й творчому шляху.

Неясність і невиробленість громадського світогляду разом із дуже складними умовами громадянської війни на Україні спричинились до того, що 1919 року Олександр Олесь опинився за кордоном, у лавах жовто-блакитної еміграції...

Дуже скоро, однак, він з огидою й жахом побачив справжнє обличчя представників цих «лав». Книжка його «Перезва» (1921) — це ряд сатиричних зарисовок із життя жовто-блакитних «патріотів», де поет не шкодує фарб для змалювання їх дріб'язковості, продажності, шкурного егоїзму й подібних «чеснот». До одного з тих діячів, приміром, говорить він з гірким гнівом:

Ти вірний, чесний по натурі,
І я це щиро говорю!

Служив ти правдою царю,
Був вірним гетьману, Петлюрі
І будеш вірним взагалі
Усім владикам на землі.

В іншому вірші Олесь так малює жовто-блакитну емігрантщину:

Державні місії,
Контроль, комісії,
Пілати, дипломати,
Вся Україна тут.

Вся сіль кооперації,
Торгівлі, спекуляції,
Шакали, зубоскали,—
Європа аж тріщить.

А кінцівку маємо таку:

А там десь на позиції,
Без брої, без муніції,
У полі босі й голі
Вмирають козаки.

1919 р.

Треба, одначе, сказати правду: негативне ставлення до жовто-блакитної еміграції мало у поета передовсім моральну підоснову. Не треба думати, ніби Олесь у закордонному своєму невеселому житті якимось «прозрів», до кінця збагнув грандіозні історичні події свого часу, зрозумів ті шляхи, якими повинен іти народ до оспіваних колись ним, Олесем, ідеалів і «вільності, рівності і братерства»... Одне тільки ясно було: з політичними авантюристами, з людьми, що торгували рідною землею гуртом і вроздріб, йому було не по дорозі.

Треба взяти до уваги й те, що події, які відбувалися на Україні (як і у всьому Радянському Союзі)

за часів культу особи Сталіна, репресування невинних людей, — серед них були і персональні знайомі Олесеві, у чесності яких він був певний, — не могли не вражати чутливу душу поета. Вражали — і викликали іноді знову-таки болісні зойки в його творах, зойки, які охоче підхоплювали в своїх інтересах оті самі вороги народу, що їх він так ущипливо висміював у своїй «Перезві». Об'єктивно виходило так, що Олесів голос часом таки звучав в унісон з голосами націоналістів, і цього не треба приховувати.

Про своє особисте емігрантське життя намагався Олесів писати ніби в жартівливому «богемному» тоні:

Урбанікелер, урбанікелер,
Ах, не один я лишив так гелер
І не один я там випив трунок
Під «Dich ich liebe», під поцілунок...

Але зовсім іншою стороною обертається поетове «захоплення» «веселим Віднем» у таких рядках:

Пратер! Пратер! Скільки щасних
Ти хвилин народу дав!
Скільки ти думок прекрасних
К а р у с е л я м и п р и с п а в!

Гірка іронія останніх рядків не дозволяє двох тлумачень. І зовсім уже не «богемними» веселощами лунає оцей датований 1919-м роком і вміщений у збірці «Чужиною» вірш:

Дивна містерія... Дивна музика...
З раною в серці носять когось...
Рана вселюдська, глибока, велика,
Наче крізь неї все пекло влилось.
.

Крики раптово. Залізно-холодні,
Крики пекельно-гарячі: «Стривай!

Хліба нам, хліба! Ми люто-голодні,
Хліба нам, хліба подай!»

Вийшли з театру і мовчки стояли,
Мовчки дивились ...«Стривай!»
Враз приєднались і враз закричали:
«Хліба нам, хліба подай!»

Складна, отже, була гама почуттів і думок у добровільного вигнанця (якому, одначе, не так просто було повернутись на рідну землю!), і це треба раз у раз пам'ятати.

Більше ніж красномовні назви ліричних збірок, які випустив Олесь за кордоном: «Чужиною» і особливо «Кому повім печаль мою...»

Це була печаль за рідною землею, що викликала з грудей поета такі болючі рядки:

О принесіть, як не надію,
То крихту рідної землі...
.
Хоч кухоль з рідною водою!

З «пілатами» й «дипломатами» не було у нього спільної мови, Олесь жив у гіркій самотині, у безвідрадній тузі... І як то буває часто, звернувся думкою в далеке минуле рідного краю, написавши збірку «Княжі часи» (минуле України в піснях), де оспівує героїзм «простого народу» («Печенізька облога Києва»), де відгукується на мотиви «Слова про Ігорів похід» («Похід Ігоря Святославича і бій з половцями»).

І характерно: беручи мотиви із «Слова», що є, власне, сумною повістю про невдалий похід князя Ігоря, поет закінчує свій твір мажорними акордами перемоги. Щоправда, світлим акордом закінчується і саме «Слово».

Годиться, проте, визнати, що творам Олеся на історичні теми бракує глибшого знання предмета, що написані вони здебільшого в традиційних тонах і не позбавлені часом елементів ідеалізації минулого, ба й деякого примітивізму. «Смерть Олега» присвячена тій самій темі, що й Пушкінова «Песнь о вешем Олеге», є й деякі спільні місця,— але, звичайно, Олесеві бракує тієї філософської глибини, з якою протиставив Пушкін віщуна (поета!) могутньому князеві, бракує твердої концепції в тлумаченні історичного переказу...

Однак нема сумніву: саме звернення Олеся до історичних тем і намагання оптимістично їх розв'язати, кинувши таким чином смугу світла і на прийдешню рідної країни, дуже симптоматичне і, я сказав би, симпатичне.

Я не маю підстави не вірити одному з моїх чеських знайомих, який розповів мені, що в роки другої світової війни Олесь заявив: «Якби я був молодший, то бився б нині в рядах російської армії». Він сказав — російської, а не Червоної, але ясно було в тих умовах, що саме про Радянську армію-визвольницьку йшла річ.

В останні роки життя працював Олесь над віршованими казками, побудованими на народних мотивах. І хоч іще за молодших літ переклав він казки Гауфата «Пісню про Гайявату» Лонгфелло, а проте звернення до казок у тогочасних умовах поетового важкого життя, і саме казок рідного народу, не можна не відмітити.

І знов-таки цікаво: власне в одній із цих казок, «Злидні», поет чи не вперше, взявши за основу народні твори про багатого і бідного брата, зосередив усю увагу на соціальній проблемі.

Помер Олесь у Празі 22 липня 1944 року.

Перша книжка поезій Олександра Олеся (1906 року) мала назву: «З журбою радість обнялась...» В ній читаємо такі рядки автохарактеристики:

З журбою радість обнялась...
 В сльозах, як в жемчугах, мій сміх.
 І з дивним ранком ніч злилась,
 І як мені розняти їх?!

Мінливість настроїв поета-лірика — а він, повторюю, був лірик прирощений — характерна взагалі для творчості Олеся.

Іноколи він хотів бути просто співцем земної бездумної радості, співцем любові, квітів, пісень...

Даючи відзвів про альманах «молодомузівців» «Привезено зілля з трьох гір на весілля», де вміщено й вірші Олеся, Франко писав:

«Олеся з України (з Наддніпрянської України.— М. Р.) турбує тільки одно:

Хай щебечуть поцілунки,
 Як пташки в весняний час,—
 Не лякайся, моя кохана,—
 Не почують нас!

Приємної забави!»

Франкове побажання звучить іронічно, але була в таких життєрадісних віршах Олеся якась привабливість, і ми, молодші сучасники його, не без захвату декламували:

Сміються, плачуть соловії
 І б'ють піснями в груди:
 «Цілуй, цілуй, цілуй її,—
 Знов молодість не буде!»

Ця щирість чарувала, особливо тому, що більшість українських поетів початку століття — не кажу, зви-

чайно, про великих — обов'язковим для себе вважала одягатись у тугу смутку, безнадії, розпачу й т. д.

А Олесь був справді щирий, і так же правдиво, як про солов'їв, що «б'ють піснями в груди», писав і про такі свої настрої:

Порвалися струни на арфі...
І арфа сумує німа,
В других виклика вона сльози
І плаче сама.

Сміюсь я, жартую, співаю,
Не скаржусь на долю зовсім
І б'ю по розірваних струнах
На серці моїм.

Так. «Порвалися струни»... «Печаль, розпач...
І все-таки — «сміюсь!» Все-таки — «б'ю по струнах!»
Або таке:

Гроза пройшла... зітхнули трави...

.

Літає радість, щастя світе,
Дзвенять пташки в садах рясних,
Сміються знову трави, квіти...
А сльози ще тремтять на них.

Недарма ж і цей вірш, де знову-таки «радість обнялась з журбою», привернув до себе увагу Миколи Лисенка, що взагалі високо цінував і щиро любив Олександра Олеся.

Другий прекрасний наш композитор, Яків Степовий, написав музику до слів Олеся «Не берить із зеленого лугу верби» — до вірша, що задушевністю своєю нагадує рядки Гейне чи Лесі Українки, а разом з тим овіяний чистим подихом народної пісні.

Прегарний музичний твір на поезію Олеся «Сосна» написав і К. Стеценко.

Вказую на ці може й призабуті факти, щоб відзначити високу музичність творів Олеся, яка при всій їх простоті і відсутності різних фокусів á la Бальмонт не могла не припасти до серця композиторам.

У поєднанні з прозорістю пейзажного малюнка, музичність ця глибоко хвилює, скажімо, в ліричній поемі «Щороку», особливо в її заспіві («Снігу, ой снігу якого!»).

Олесеві завжди чужа була нарочита оригінальність. Більше того, перечитуючи його книжки, думаєш, що він іноді надто байдужий був до своїх «прийомів», наприклад, до епітетів, просто-таки зловживаючи деякими з них (вогонь золотий, пісні дзвінкі, серце сумне — в одному вірші; срібна хвиля, срібний місяць, срібна мла — знов-таки в одному!).

Одначе поет інколи ніби одним легким змахом підіймався на верховини ясної й простої образності, яка дається тільки справжнім талантам:

Крізь дим прорвався дзвін крилатий,
Махнув осмаленим крилом
І наче птах, стрільцем підтятий,
Забивсь, заплакав над селом.

Або:

І стали тихо плакати
Дві хмароньки ясні,
І сльози їхні падали,
Сріблясті і рясні.

А трави в свої рученьки
Ловили радо їх
І гралась, ніби в крем'яхи,
Сльозами хмарок тих.

«Гралась, ніби в крем'яхи!» Це ж таке природне і таке народне!

Народність була властива кращим творам Олеся. Щоб погодитися з цим, досить прочитати трагічну «Пісню сліпих» або «Ой була на світі та удівонька».

Часом просто аж дивує, як у Олеся зживалося з дешевою подеколи романсовістю його любовних віршів, з усією тією бутафорією «нарцисів, закоханих в лілею», з плитким алегоризмом («жаби», протиставлені «орлам») глибоке, позначене прямо-таки рисами геніальності відчуття трагічного народнопісенного чи думового стилю! Я назвав у цьому плані «Пісню сліпих» — наведу її цілком:

Дайте сліпим, дайте незрячим,
Дайте.

Дайте покараним праведним господом,
Дайте.

Світ нам застелено чорною хмарою,
Сонечко яснеє ще нам не сходило...
Ой, до труни ж ми його не побачим...
Дайте сліпим, дайте незрячим.

Риплять вози, і ржуть коні,
Шумлять люди, як ті ріки.
То-то дива на ярмарку,
То-то дива буде!
Шумлять люди,
Як ті ріки.

Ми тільки плачем —
Бідні каліки...
Плачем, не бачим...
Дайте сліпим,
Дайте незрячим.

Дозволю собі сміливо сказати, що в цьому «етюді», за визначенням автора, у думі «Ой була на світі та удівонька» поет за розквіту своєї творчості (обидві речі датовано 1908 роком) сягнув найвищих, шевченківських верховин нашої поезії.

Олесь не був свідомим та послідовним співцем революції, ба й свідомим та послідовним співцем свого народу, бо для того й іншого потрібно ясне розуміння, що революція й народ — нерозривно злиті між собою сили. Отже, дарма він проголошував себе, хоч і в чудових рядках, новим Мойсеєм:

Лишу я співи про красу,
Забуду власні жалі
І з гір високих понесу
Народові скрижалі.

Але такі поезії, як «Три менти», «Яка краса: відродження країни!», «Ми не кинемо зброї своєї», «1 мая» та чимало інших, показують, що в хвилини натхнення міг Олесь «забути власні жалі» — і голосно та правдиво висловити високі пориви народних мас, виявити високий дух народного героїзму.

* * *

Нема ніякого сумніву, що поезія Олександра Олесья позначилася сильними своїми сторонами на розвитку української літератури, отже й радянської української літератури. Зі смутком визнаючи його вільні й невірні провини, хибні його кроки, в яких сам він гірко каюся, шкодуючи, що така дужа творча індивідуальність не дістала повного свого розвитку, ми повинні, проте, сказати, що поет Олександр Олесь посідає певне місце в історії нашої культури і що все краще з його спадщини гідне уваги й любові нашого радянського читача.

М. Рильський



ІЗ ЗБІРКИ
«З ЖУРБОЮ РАДІСТЬ
ОБНЯЛАСЬ...»

КНИГА І

В дитинстві ще... давно, давно колись
Я вибіг з хати в день майовий...
Шумів травою степ шовковий,
Сміявся день, пісні лились...

Весь божий світ сміявсь, радів...
Раділо сонце, ниви, луки...
І я не виніс щастя-муки,
І задзвеніли в серці звуки,
І розітнувсь мій перший спів...

1904 р.

Ти знов прийшла, щоб всі чуття холодні
Вогнем страждання запалить,
Ти знов прийшла, щоб всі страшні безодні
Душі моєї розбудить...

Ти знов прийшла, щоб кинуть на поталу
Весь світ чуттів і дум моїх,
Щоб вічно я страждав по ідеалу
І досягнуть його не міг.

1904 р.

З журбою радість обнялась...
В сльозах, як в жемчугах, мій сміх,
І з дивним ранком ніч злилась
І як мені розняти їх?!

В обіймах з радістю журба.
Одна летить, друга спиня...
І йде між ними боротьба,
І дужчий хто — не знаю я...

1906 р.

АЙСТРИ

Опівночі айстри в саду розцвіли...
Умилась росою, вінки одягли,
І стали рожевого ранку чекать,
І в райдугу барвів життя убирать...

І марили айстри в розкішнім півсні
Про трави шовкові, про сонячні дні,—
І в мріях ввижалась їм казка ясна,
Де квіти не в'януть, де вічна весна...

Так марили айстри в саду восени,
Так марили айстри і ждали весни...
А ранок стрівав їх холодним дощем,
І плакав десь вітер в саду за кущем...

І вгледіли айстри, що вколо — тюрма...
І вгледіли айстри, що жити дарма,—
Схилились і вмерли... І тут, як на сміх,
Засяяло сонце над трупами їх!..

1905 р.

Ах, скільки струн в душі дзвенить!
Ах, скільки срібних мрій літає!
В які слова людські їх влить?!
Ні, слів людських для їх немає...
Вони ж так прагнуть в слові жить...

Так часом весь в огні горить,
Стражда закоханий до краю
І слів не зна, в які б він влить
Зумів любов свою безкраю...
«Вона» ж чекає... і мовчить...

1904 р.

Пекло, здавалось, було в ту годину...
Грім, як шалений, стогнав і ревів,
Блискавок стріли літали без впину,
Весь небозвід то палав, то чорнів.
Буря пройшла, і я з жахом питаю:
Що ж то зробилось з коханого краю?
Певно, руїну та буря зробила?
Кажуть: «Вербу десь розбиту добила».

Думко! коли і тебе виливаю
В слово холоднєє, в пісню свою,
Пекло таке ж я в душі своїй маю —
Спалює всю воно душу мою...
Думко! остуджена словом людським,—
Пісне! що зробиш ти в краї моїм?
Може й ти вдариш в вербу недобиту,
В ту, що жила, не радіючи світу?!

1904 р.

Сніг в гаю... але весною
Розів'ється гай...
...Може долею ясною
Зацвіте й мій край.

В небі мла, а сонце гляне,—
Мла розтане вмить...
...Може й мій народ повстане,
Морем зашумить!

Сон... але всю землю збуде
Жайворон-гонець...
...Може й ти, мій сонний люде,
Знайдеш сну кінець.

Смерть... Але її задуше
Пісня, сміх і рух...
...Ой, скажи, народна душе,
Де живий твій дух?

.
.

На обличчі рабство, туга,
Безпросвітна мла...

Де ж то гордість твого духа —
Вільного орла?

Що вона в тобі робила,
Як віки ти гнив,
Почорнілая могила
Між зелених нив?!

Як вулкан, стоїш ти, згаслий,
Але чую я,
Що в душі твоїй прекрасній
Море ще огня.

Вірю я, що обороне
Сам себе мій край...
О мій велетню-Самсоне,
Пути розривай!!

1906 р.

Хтось ударив без жалю по серці моїм,—
І забилося серце в вогні золотім...
І посипались іскри ясні,
І в дзвінкі обернулись пісні.

Йшли літа... і самотність з літами росла,
І круг мене все більше темнішала мла...
І в знесиллі вмирали в тій млі
Яснозолотнії іскри мої.

Погасало з літами і серце сумне...
Та прийшла ти і вдарила в серце мене,—
І летіли знов іскри ясні,
І в дзвінкі обертались пісні.

1906 р.

Її душа — як чайка над водою...
Пісні, і сміх, і радість скрізь,
Вона ж літа, не знає спокою,
І скигле з тугою палкою,
І розсипає перли сліз.

1904 р.

В болотах жаби рай знайшли
І там плодились і згнивали,
А десь над ними клекотали
В повітрі чистому орли.

І туркіт жаб, і дух гнилий
До їх туманами знімались,
І до болот орли спускались
І виливали гнів палкий.

Та жаби, всі в сітках турбот,
На клект орлячий не зважали,
Жили, плодились і згнивали
В багні смердючому болот.

І повні скорбного чуття,
Орли за хмарами літали
І ситих жаб уже не звали
З болот до вищого життя.

1905 р.

ІСКРА

Вона б ще жевріти могла,
Та більше жевріть не схотіла,—
Ураз всю міць свою взяла,
Всю ніч осяяла і — стліла...

Погасла іскронька мала,
Рожеве світло більш не лється...
І шкода сяйва і тепла,
І ніч темнішою здається...

Дарма! лишивсь від тебе слід...
Заб'є бенкет колись горою,
І на йому згадає світ
Про ніч, осяяну тобою!

1904 р.

ЛІТНЬОЇ НОЧІ

Дихають тихо акації ніжні,
Злегка колишуться в сутіні срібній,
Дивляться мовчки на місяць, на зорі,
Дивляться в світ, ним ясным зачаровані...

Чом я, скажіть, не акація ніжна,
Нащо думки мене спалюють, мучать?!
Чом я не можу забутись остільки,
Щоб лише міг я дивитись і дихати?..

1905 р.

Ой не сійтесь, сніги, ой не сійтесь, рясні,
Не губіть ви останньої слави;
Гріє здалека землю усмішка весни,
Пробиваються проліски, трави.

Не злякать вам нікого, холодні сніги,
Бо розтопче вас сонце блискуче,
І нечуваний сміх залуна навкруги,
Як тікати ви будете в кручі.

Ой не сійтесь, сніги, ой не сійтесь, рясні,
Згиньте в темній безодні навіки!
Хоча пізно, а все ж діждемось ми весни,—
Свята волі, і світла, і втіхи.

1904 р.

О ніч чудовна і чудова!
Ще вчора сівсь сніг рясний,—
Сьогодні ж теплінь і понова,
І проріст трав, і день ясний...

Знай,— те ж колись і з людьми буде...
Я вірю в диво! Прийде час, —
І вільні й рівні встануть люди
І здійснять мрії всі ураз!

1906 р.

Дві хмароньки пливли кудись
В убранні золотім
І мовчки зупинилися
Над краєм чарівним.

Річки ясні жемчужились,
Шуміли і пливли,
Лани зливались з луками,
Пахтіли і цвіли.

І довго ще дві хмароньки
Стояли мовчки в ряд
І, пливучи, спинялися,
Щоб глянути назад.

Дивилися, а горенька
Не видко їм було:
В кущах воно гадюкою
Плодилось і жило.

1905 р.

Ой не квітни, весно,— мій народ в кайданах.
Мій народ в задумі,
Очі його в стумі.
Серце його в ранах,
А життя в туманах.

Ой не квітни, весно, пишними квітками,
Бо народ мій встане,
Розіб'є кайдани,
Вкриє світ димами,
А поля тілами.

Ой не квітни, весно, глянь—надходять хмари,
Тугою чорніють,
Гнівом червоніють...
Ой ті хмари-кари...
Смерть вам, яничари!

1906 р.

КОНВАЛІЯ

Очі розкрила конвалія біла
І в дивуванні застигла, зомліла...
Бо біля неї не трави всміхались,
Бо понад нею не віти гойдались,—
Мовчки кімната пустельна сіріла...

Де ж тії пестощі вітру летючого,
Де ж тії квітоньки гаю пахучого,
Де ж тії ночі сріблясто-блакитні,
Де ж тії ранки рожеві, привітні,
Де ж тії усміхи сонця блискучого?!

О, не одна ти не в рідній оселі...
Квітко! прокинувсь і я у пустелі!
Марив,— мене оточатимуть люди.
Глянув,— чорніють, сіріють усюди
Ворони, змії та з каменю скелі.

1905 р.

Душа моя — пуста холодна й німа...
Нічого в тій пустці самотній нема:
То вітер розвіяв, то хвилі зірвали,
То, граючись, діти малі розібрали.

Душа моя — дно безджерельне й сухе,
Де тільки сіріє каміння важке...
Тим сірим камінням колись в мої груди
Все били без жалю, жалкуючи, люди.

1904 р.

Підбиті голуби знімались
З землі до променів ясних
І знов на землю обривались,
І червоніли груди їх...

Знялися звуки і упали
На бідне серце моє знов...
Вони ж в безоднях десь пропали,
А з серця виступила кров.

1905 р.

Ти з'являєшся, як ранок...
Там, на заході, ще ніч,
А на сході уже небо
Червоніє від проміння,
Блиску сонця золотого...
Як в чеканні б'ється серце!

Ти ідеш, як день блискучий!
Все радіє навкруги,
Все впилося очима в сонце,
Все співає йому гімни,
Простяга до його руки...
Як радіє, квітне серце!

Ти проходиш... ніби вечір...
Там, на заході, ще день,
Там ще небо в барвах грає,
А на сході вже, як демон,
Чорна ніч розкрила крила...
Як щемить у щемках серце!

1906 р.

ЛЮБОВ

О, не дивуйсь, що ніч така блакитна...
Що вийдеш ти, то знала ніч оця,—
І через те вона така привітна,
Ясна і ніжна без кінця...

О, не дивуйсь, що пахощі навколо,
Що, мов зомлілі, дивляться квітки,—
Ця ніч твоє квітчає ними чоло
І з них тобі плете вінки.

О, не дивуйсь, що стільки зір на небі,
Що ночі так прозора срібна мла,—
Ця ніч ясна вбиралася для тебе,
Для тебе й срібло розлила.

І тільки ти в кімнату підеш з ганку,
Погасне тихо й журно свято скрізь,
А хмарна ніч проплаче аж до ранку
Дощем рясним невтїшних сліз...

1904 р.

ЧАРИ НОЧІ

Сміються, плачуть солов'ї
І б'ють піснями в груди:
«Цілуй, цілуй, цілуй її,—
Знов молодість не буде!

Ти не дивись, що буде там,
Чи забуття, чи зрада:
Весна іде назустріч вам,
Весна в сей час вам рада.

На мент єдиний залиши
Свій сум, думки і горе —
І струмись власної душі
Улий в шумляче море.

Лови летючу мить життя!
Чаруйсь, хміль, впивайся
І серед мрій і забуття
В розкошах закохайся.

Поглянь, уся земля тремтить
В палких обіймах ночі,

Лист квітці рвійно шелестить,
Траві струмок воркоче.

Відбилися зорі у воді.
Летять до хмар тумани...
Тут ллються пахощі густі,
Там гнуться верби п'яні.

Як іскра ще в тобі горить
І згаснути не встигла,—
Гори! життя — єдина мить,
Для смерті ж — вічність ціла.

Чому ж стоїш без руху ти,
Коли весь світ співає?
Налагодь струни золоті:
Бенкет весна справляє.

І сміло йди під дзвін чарок
З вогнем, з піснями в гості
На свято радісне квіток,
Кохання, снів і млості.

Загине все без вороття:
Що візьме час, що люди,
Погасне в серці багаття,
І захолонуть груди.

І схочеш ти вернути собі,
Як Фауст, дні минулі...
Та знай: над нас — боги скупі,
Над нас — глухі й нечулі...»

.
.

Сміються, плачуть солов'ї
І б'ють піснями в груди:
«Цілуй, цілуй, цілуй її:
Знов молодість не буде!»

1904 р.

БЕЗСМЕРТНИКИ

Вони давно вже втратили життя,
В них згасло все, що тільки малось,
Умерли всі і думи, і чуття,
І тільки форма їх такою ще зосталась...

Але вони сміються, мов вві сні,
І погляд свій приковують до себе,
Нагадують розкоші весняні
І кажуть про тепло, про радощі, про тебе.

Ці квіти — спогади про світлі дні...
І хай відносин наших світ погасне,
А спогади все ж будуть жить в мені,
Нагадувать про дні, про ночі теплі, ясні...

1904 р.

На гори високі, на срібло снігів!
На саму далеку вершину!
З якої, раніше крилатих орлів,
Вітаючи, ранок я стріну...

За хмари! де сонце блискуче жиє,
Не томлячись сяєво лити...
Де світу набрав би я в серце своє
І сам уже зміг би світити.

1906 р.

Для всіх ти мертва і смішна,
Для всіх ти бідна і нещасна,
Моя Україно прекрасна,
Пісень і волі сторона.

Поглянь: народ твій — раб з рабів,
Чужими й рідними забутий,
Гниє віки в недолі лютій
І віру в долю загубив.

О дух України! орел!
Дух вільний, смілий і високий,
Злети, стурбуй цей мертвий спокій
І влий життя з своїх джерел.

Мовчиш? заснув? ганебно спиш...
Ні, певно, ти поліг в курганах,
Бо ти не зміг би бути в кайданах,
Як ці невольники-раби...

Ти, дужий в вільності своїй,
Розніс би хмари і тумани,
Розбив би всіх неволь кайдани,
Розбив би... чуєш, краю мій?..

1906 р.

Міцно і солодко, кров'ю упившись,
Сплять вороги уночі...
Тихо з повіток плуги витягайте,
Куйте в проваллях мечі.

Стогнуть брати наші в тюрмах проклятих,
Грати залізні рвучи...
Тихо з повіток плуги витягайте,
Куйте в проваллях мечі.

Мати без сина і жінка без мужа
Плачуть, життя кленучи...
Тихо з повіток плуги витягайте,
Куйте в проваллях мечі.

Мають знамена, і б'ється юнацтво,
Крові потоки ллючи...
Сміло з повіток плуги викидайте,
Куйте вселюдно мечі!

1906 р.

Потік століття зносив гніт,
Терпів ярмо й сваволю...
І гнівно враз розбив граніт,
І — гей, на бій за волю!

Летить, кричить, шумить орел,
Розбитих хвиль не ліче:
Їх безліч вилете з джерел,
Коли він їх покличе.

Народ століття зносив гніт,
Терпів ярмо й сваволю...
І грізно враз розбив граніт,
І — гей, на бій за волю!

Летить, кричить, шумить орел,
Розбитих хвиль не ліче:
Їх безліч вилете з джерел,
Коли він їх покличе.

1906 р.

Сонце на обрії, ранок встає,—
Браття, вставайте,
Сонце стрівайте:
Ранок встає.

Сестри, збирайте і зносьте квітки.
Будем співати,
Сонце квітчати,—
Зносьте квітки.

Браття, бандури і кобзи беріть:
Будемо грати,
Ранок вітати,—
Кобзи беріть.

Сонце на обрії, ранок встає,—
Грайте ж, співайте,
Сонце стрівайте...
Ранок встає.

1906 р.

Вони — обідрані, розбуті,
Сліпі, голодні і німі,
В кайдани, в сталь міцну закуті,
В кривавих ранах і ярмі,—
Сьогодні більше не раби:
Лунають гасла боротьби!

Ще вчора йшли вони за ґрати,
Терпіли мовчки глум катів,
Ще вчора їх могли топтати
І сікти дротом батогів —
Раби — сьогодні не раби:
Шумлять знамена боротьби!!

Вони — гроза, вони — герої:
Їх гнів героями зробив,
І верх за ними буде в бої —
Сам бог попереду рабів!!
Ти чуєш грім? гримлять раби:
«За нами поспіх боротьби!!»

1906 р.

ЖАЛІБНА ПІСНЯ

Хай душі, що повні і смутку і сліз,
В погребную пісню зіллються,
Хай прапори наші похиляться скрізь
І голови журно нагнуться...

На траурних марах в хмелю забуття
Лежать невмирущі герої,
Не світять ті зорі, що гріли життя,
Не сяють в нескінченім бої.

Як леви, боролись вони за народ,
За правду народного діла,
Життя їх стрівало тернами негод,
А смерть їх безсмертям зустріла...

.
.

Як тяжко, як журно без вас, дорогі,
Як пусто і сіро усюди...
Тремтять же, тікайте, кати-вороги,
Бо смуток в нас помсту розбуде.

Клянемся ми всі, що за їх помстимо,
Всі ваші злочинства згадаєм,

Яке надівали на край ви ярмо,
Як тяжко знущались над краєм.

Клянемся ми всі, що народ розкуєм,
Всі здійсьним святі заповіти
І волею край свій, як сонцем, заллєм,
Щоб міг він і другим зоріти.

.

У землю спускаються труни сумні,
Зливаються звуки з сльозами...
Чи чути вам, браття, пісні жалібні,
Що вчора співали ще з нами?..

.

У землю спустилися труни сумні,
Злилися з сльозами пісні жалібні...

1906 р.

ЛЕБЕДИНІЙ ЗГРАІ

Ви в ірій линете від сірого туману,
Від сірих днів, від суму і нудьги
На срібло чистее спокійного лиману,
На пишні береги.

Не жаль вам тих, що сміло гинуть по дорозі
Від пург і бур скажених і сліпих:
Вам ірій мріється крізь сльози,
А сонце суше їх.

І скільки вас в борні розбилось об граніти,
І скільки вас сконало серед мук,—
Але і смерть була безсила вас спинити
І вбить ваш вільний дух.

Летіть!.. Коли ж ви будете бенкет справляти,
Згадайте мертвих словом жалібним...
І наперед, ніж келих сповнений підняти,
Ударте в дзвін по ним!

1904 р.

Не слів мені, а стріл крилатих, вогняних!
Я хочу вам про рідний край казати...
Я хочу ними кидати і влучати
В серця катів і зрадників гидких.

Не слів мені, а іскр блискучих і палких!
Хай кида іскрами вогонь моїх промов,
Ах, мій народ з катами вмісті йшов.
Сам скутий раб — заковував других.

Не слів мені, о ні! не слів, а ніжних хвиль!
Хай плещуть хвилями пісень моїх слова,
Хай кожна рима рани обмива,
Хай кожний спів уйма народний біль...

1906 р.

Я більше не плачу... Я муку свою
В кайдани навек закую:
Народ мій закутий в кайдани,
Горять його рани...
 Душу свою
 Я ранам його віддаю...

Я більш не співаю: в борні уночі
Співають залізні мечі...
Вночі блискавками літають,
До бою скликають,—
 І меч мій в борні
 Нехай заспіває мені.

Доволі мовчати! Глухі і німі
Раби закричали в ярмі,—
Народ закричав мій: «До бою!
За землю, за волю!!»
 В помсті сліпий
 Кричу я: «За волю! на бій!»

1905 р.

КАПІТАНУ ШМІДТУ

Хай його по-звірськи вбито,
Хай його в пісок зарито,—
Він не вмер...

Кличе він і зве до бою
Битись з царською ордою
І тепер.

Хай його зопхнули в море,—
Море хвилями говоре...
І всяк час
Воно буде в берег бити:
«Діти, здійсніть заповіти,—
Бог за вас!»

1906 р.

Осінню віє... весь світ — мов тюрма...
Вколо гойдаються віти з журбою...
Більш ні привіту, ні ласки нема
В світі широкому, засланім млою.

В серці останні дов'яли квітки,
Небо захмарено, осінню віє,
Пісні якоїсь десь тануть дзвінки,
Хиляться заміри, гаснуть надії...

1905 р.

На високій скелі ранньою добою
Кулею підбитий сокіл клетотав,
І могутній клекіт розлітавсь луною
І орлів на волю попід хмари звав.

І орли бурхливо з криками і шалом
Кидались в повітря, прагли боротьби,
А самотній сокіл з тугою і жалем
Умирав в знесиллі ранньої доби.

І тебе під хмари кличу я з кімнати
Битись і боротись за красу мети,
І на льот орлячий руку подала ти...
Годі! Я не можу й хати перейти.

1905 р.

Не дивися в душу: труни там сумні...
В них надії, мрії, заміри мої...
Там в могилах чорних радощі кохання,
Всі його утіхи, всі його бажання.

Не дивись на мене поглядом сумтним,—
Знаю, ти не любиш, мариш тільки ним...
А коли кохаєш! упади на груди,
І в грудях ні трун тих, ні мерців не буде!

1906 р.

Вгледіти щастя, зомліти, осліпнути,
Скрикнути тільки: «Мій раю!» і стратити...
Боже всесильй! чи зміг би ти вигадать
Муку ще більшую, гіршую, тяжчюю?!

1905 р.

Ти зовсім мене не кохала,
А я був повинен забуть...
Чого ж ти так тяжко зітхала
В той час, як збирався я в путь?..
Чого твої руки тремтіли,
Чого ти тремтіла уся?!
І роки уже пролетіли,
А й досі не знаю ще я.

1905 р.

Нарцис, закоханий в лілею,
Дививсь на неї, в'янув, млів.
І називав її своєю,
І щастю вірити не смів.

Йому лілея усміхалась,
Вночі і вдень шепталась з ним,
А їй, нарцису мій, здавалось,—
Вона з тюльпаном чарівним.

Вмирав нарцис з журби, з кохання
Вмирав... і чув самотній він
Чиїсь слова, чиїсь зітхання
І поцілунків срібний дзвін...

1905 р.

Ні, забуття не дасть мені й сама природа...
Нехай вона і дивна, й молода,
Але її краса і врода
Твою красу і вроду нагада.

До моря б я побіг, де лашуть берег хвилі,
Але мені згадаються в той час
Твої і ласки, й руки білі,
Що на плечах моїх були не раз.

Я втік би в темний гай, щоб слухать,
як шепоче
До листу лист і до квіток трава,
Але шептала й ти в зимові ночі
Мені колись шовкові слова.

Я б думкою спинивсь в другім небеснім
світі,

Куди і сяйво зір не доліта,
Але і там же власне сонце світе
І знов воно про тебе нагада.

1905 р.

Гроза пройшла... зітхнули трави,
Квітки головки підняли,
І сонце тепле і ласкаве
Спинило погляд на землі.

Здаля розвіялись тумани,
Знов ясно, пахощі, тепло...
Спинилась кров, замовкли рани.
Прибите серце ожило.

Літає радість, щастя світе,
Дзвенять пташки в садах рясних,
Сміються знову трави, квіти...
А сльози ще тремтять на них.

1905 р.

Жита з волошками, і луки, і гаї,
І всі розкоші весняні,
Всю вроду, всю красу безкраю,
Як втілити її,— не знаю,
В слова, в пісні мої.

Де взяти кольорів стобарвних і живих
Для трав і квітів весняних,
Де взять мелодій, слів і звуків
Для всіх пісень гаїв і луків
І шуму хвиль річних?!

Ах, знаю де! Я в казку дивную свою
Усю фантазію ввіллю,
Зроблю усе живим, чудовним,
Таємності, розкошів повним,—
І в казці дійсність відіб'ю.

1906 р.

Чому з тобою ми не хвилі?
Удвох за руки б ми взялись
І в край щасливий полетіли,
Де ждала нас любов колись.

Чому не птахи ми з тобою?
Ми б не нудились на землі,
А над горою сніговою
З ясними хмарами жили.

Чому ми й досі не здолаєм
Свого минулого забуть?
Ми б в щасті чистім і безкраім
Могли б, як в морі, утонуть.

1905 р.

Тануть,
В'януть
 Сніги,—
Як крізь хмари летючі
Гляне сонце блискуче,
Усміхнеться в привіті,
Розіллється в блакиті.
 Тане сніг,
 В'яне сніг,
 Гине!

Тане,
В'яне
 Мій сум,—
Як в усміщці ти встанеш,
І в усміщці розтанеш,
І простягнеш через милі
Свої руки сніжно-білі.
 Тане сум,
 В'яне сум,
 Гине!

1906 р.

Вона ішла... але здавалося мені,
Що ніжний пролісок в снігу зоріє,
Встає з-під нього і радіє
Промінню, сонцю і весні.

Вона ішла... мені ж здавалось, що газель,
Поміж кущами кроком полохливим,
Назустріч бистриням бурхливим,
Униз спускається зі скель.

Вона ішла... і їй всміхалися гаї,
Вітри несли їй пахощі майові,
Вклонялись трави їй шовкові
І щебетали солов'ї.

Вона пройшла і зникла десь у сизій млі...
І ніби з нею все пройшло навіки:
Весна, бажання, і утіхи,
І вся краса життя й землі.

1905 р.

Серце моє — клітка,
А пісні — пташки,
Що об неї б'ються
І на волю рвуться
В небо, сяйво дня.

Хочеш — нахилися
До грудей моїх,—
Скільки там літає,
Скільки там співає
Голосних пташок.

Серце моє — клітка,
А пісні — пташки,—
Кров'ю їх кормлю я,
Сльозми їх пою я,
Кожну пташку так.

Хочеш слухать пісню?!
Випускаю пташку,
Розчиняю дверця...
Чуєш сльози серця
З кров'ю пополам?!

1905 р.

Місяць, закоханий в ніч чарівну,
Сяє, щасливий, і світе:
Сонце цілує рожеву весну,
В травах кохаються квіти.

Місяць не дума про ранок страшний,
Сонця пільма не лякає,
Квіти не стогнуть у день весняний:
«Осінь нас, бідних, чекає...»

Чом же, скажи мені, нас по весні,
В ранок розкішного квітня,
Мучать-лякають примари страшні,
Осінь і ніч безпросвітня?..

1904 р.

Люблю її, зову своєю,
Як пташку, жалую її,
В полях, в гаях гуляю з нею,
Співаю їй пісні свої.

Вона ж, замислена, крізь сльози
Все журно дивиться кудись,
Немов шукає по дорозі
Того, що втратила колись.

1906 р.

Він жив один в своїй пустелі,
В краю думок і мрій своїх,
На мить одну злітав на скелі
І знов для неба кидав їх.

«Самотній він,— юрба казала,—
Як жаль його...» і далі йшла,
І в повній щирості бажала
Зробить посмітюху з орла.

1906 р.

Раз високо над горами,
Уранці по весні,
Дві хмароньки пливли кудись,
Як янголи ясні.

Удосвіта дві хмароньки
Зустрілися вгорі
І мовчки зупинилися,
Як божих дві зорі.

Дві хмароньки зустрілися
Удосвіта колись,
Зустрілися, спинилися,
За рученьки взялись.

Хотілось їм зостатися,
Удвох прожити вік,
А вітер злий сміявся вже
Десь збоку біля їх.

І стали тихо плакати
Дві хмароньки ясні,
І сльози їхні падали,
Сріблясті і рясні.

А трави в свої рученьки
Ловили радо їх
І грали, ніби в крем'яхи,
Сльозами хмарок тих.

1905 р.

Полилась по срібній ночі
Срібна пісня солов'я...
Защеміла, заболіла
Вся душа моя.

Ой нащо ти, пісне, ллешся
В звуках чарівних,
Нащо мрії викликаєш
Із могил сумних?..

Як квітки, вони пов'януть...
Швидко рік мине,
Як моя невірна мила
Кинула мене.

Пісня ж ллється і чарує,
Дзвоне: «В щастя вір,
Бо розлито щастя море —
Од землі до зір...

Кинь по милій сумувати,
Плакати в журбі:
Прийде та, що вік вже буде
Вірною тобі...»

1904 р.

В КРИМУ

На сірій скелі мак цвіте,
І вітер злий його гойдає,
І пил на цвіт його мете,
І лист без жалю обриває.

Бліда, і ніжна, і сумна,
Серед людей ти, як в пустелі.
І ти на щільний світ одна,
І ти, як мак на сірій скелі.

1906 р.

В обіймах хмар мовчали скелі...
І хмари так казали їм:
«О любі сестри, полетім
В краї щасливі і веселі...»
В обіймах хмар мовчали скелі...

І хмари тихо полетіли...
І сльози сріблились на них...

І ніби сльози, з скель німих
Каміння, котячись, сіріли...
І хмари тихо полетіли...

1906 р.

Літній вечір... Гори в млі,
В золоті вершини...
А під ними леться десь
Пісня України.

Гасне вечір... Сон обняв
Гори і долини...
А між горами літа
Пісня України.

Ніч давно... Заснуло все...
Тільки море плине,
Та щебече понад ним
Пісня України.

1906 р.

В сріблястім морі сад втонув,—
Скрізь сяєво зелене,
Навколо трави і квітки,
І мила біля мене.

В сріблястім морі мліє сад,
Захоплений красою,
Круг мене квіти,— і в мені,
І ти, моя, зо мною.

1906 р.

Вічне море вічно лється,
Не спиняється й на мить:
То об скелі сірі б'ється,
То пісні свої шумить...

Чом же я не вільне море,
Чом мовчу я цілі дні?!
Чом так тяжко люте горе
Груди стискує мені?..

1906 р.

Я на камені над морем,
Легко, весело мені...
Я співаю пісню морю,
І воно мені співа...

Вечоріє... В хмарах гори,
Обнімає землю сон,
А мій дужий спів лунає
І гуде над шумом хвиль.

Проспівав я пісню морю,
Ліг на камінь і лежу...
Ніби пісня, лється море,
Ніби рими, хвилі б'ють.

1906 р.

Вийди, о вийди! я жду тебе, жду!
Тихо, і ясно, і пусто в саду.
Сплять кипариси, дримають гранати,
Ніч розкидає сріблясті шати...

Кедр до мімози схилюся і спить,
Ніжно мімоза щось кедру шумить.
Море купається в місячній світлі,
Дихають важко троянди розквітлі.

Вийди, о вийди! я жду тебе, жду!
Тихо, і ясно, і пусто в саду...
Сплять кипариси, дримають гранати,
Ніч над землею розкинула шати.

1906 р.

Коли на крилах хмари золоті
На землю вечір принесуть,
Вони летять на верхогір'я
І там солодкий спокій п'ють.

Вони летять на верхогір'я
Прощатись з сонцем золотим,
Йому добраніч посилати,
Мінятись усміхами з ним.

Вони летять на верхогір'я,
Щоб сонце вдосвіта зустріть,
Щоб знов покинуть вранці землю
І знов по вечір полетіть.

1906 р.

Осріблені місяцем гори блищать,
Їм кедрі і сосни казки шелестять,
І дивні пісні їм співають вітри,
Що нишком підслухали в моря з гори.

Осяяні місяцем, гори блищать,
Осріблені місяцем, сосни шумлять,
А море і сердиться й лає вітри,
Що нишком його підслухають з гори.

1906 р.

Біг я далеко від смутку і горя...
Біг — і прибіг я до вільного моря,
«Море! о море, море розкішне,
Втіш моє серце, серце невтїшне!»

...Звуків утіхи шукаючи в шумі,
Камінь обняв я і слухав в задумі...
Море про власне могутньо співало,
Море нічого мені не сказало.

«Кедри, чинари, гранати, мімози,
Втіште мене ви і висушіть сльози,
Ніж в моїм серці, в крові мої грудні...
Гляньте, як зранили їх мені люди...»
Дерево міцно обняв я в задумі,
Звуків утіхи шукаючи в шумі...
Тихо про власне шуміли гранати,
Кров мого серця не вміли уйняти...

Я серед степу: вертаюсь додому...
Краю немає степу голубому...
Краю і смутку моему немає,
Пале він душу мою, розриває...

...Чув я,— іде боротьба в моїм краю...
Втіху собі я в борні відшукаю,
Славою я свої рани загою...
Дайте, борці, мені кращую зброю!

Затремтіли струни у душі моїй...
Ніжна, ніжна пісня задзвеніла в ній...
Що ж до їх торкнулось? Чи проміння дня,
Чи журба, і радість, і любов моя?!

Задзвеніли струни ще ніжніш-ніжніш...
Мабуть, ти до мене думкою летиш,
Мабуть, ти це в'єшся у душі моїй
І крилом черкаєш срібні струни в ній.

1906 р.

Прийди, прийди... Нудьгую по тобі,
Нема кінця моїй журбі...
І так журба моя невішна,
А ніч така ясна і ніжна,
Як ти.

Як ти!?

О, ні, бо ти ніжніша без кінця,
Ніж вся ласкава ніч оця,
І ніч ясна мене не втіше,
І ти її в сто крат миліше —
То ж ти!

1906 р.

КАЗКА НОЧІ

Ти заснула, мила? встань!
Ніч навколо — срібне море!
Мила, вийди, виплинь в море...
Ти заснула, мила? встань!

Вдень ходив я по землі,
А ходжу по дну морському...
Що це?! сон?! по дну морському!
Вдень ходив я по землі.

Що за диво?! десь на дні...
Як то може? в'ється річка!..
Під водою в'ється річка!..
Що за диво десь на дні.

Білі яблуні цвітуть...
Їхня пахощ — хвилі моря...
Десь на дні ясного моря
Білі яблуні цвітуть!

Будь русалкою в цю ніч!
Сядь, схились і слухай пісню.
Я зложу шалену пісню...
Будь русалкою в цю ніч!

Чуєш — кличуть солов'ї
З хати — в казку, з ліжка — в море...
Мила, вийди, виплинь в море,—
Чуєш? кличуть солов'ї!

1906 р.

Ходім відсіль, де радощів немає,
Де все конає в щемках зла...
Ходім туди, де хвилями гуляє
Зелено-срібна ковила.

Ходім туди, де явори високі
Над воду гнуться з берегів,
Де комишам сичать осоки
Серед завітчаних лугів.

Ходім туди, де пишний дуб з вербою
Не розлучаються й на мить...
Де ясен з ніжною журбою
Стрункій березі щось шумить.

Ходім туди, де роси, як перлинки,
Для хмар легких збира туман,
Де в'ються й стеляться барвінки
І обгортають рути стан.

Ходім туди, де співи соловйові
Літають в сяєві ночей,
Де в'януть квіти смарагдові,
З квіток не зводячи очей.

Ходім туди, де ніч ясна і ніжна
Назустріч вечору іде,
Де вся земля, як рай, розкішна,
Пахтить, кохає і цвіте.

Ходім відсіль, біжим з ції пустелі,
Тут тільки камені одні,
А там луги, поля веселі,
Ясні озера і гаї!

1905 р.

Глянь, мій милий, скільки вроди,
Скільки сонця навкруги!
Глянь, як сяють срібні води,
Як хвилюються луги!..
«Я сліпий... тебе ось... бачу...»

Ось послухай: десь за гаєм
Соловей заплакав враз...
Побіжім, його питаєм,
Чи любив він більше нас?!
«Я глухий... тебе ось... чую...»

1905 р.

Хай щебечуть поцілунки,
Як пташки в весняний час...
Не лякайсь, моя кохана,—
Не почують нас.

Не дізнатись їм ніколи,
Чом зимою пишно так
Розцвітає мак рожевий
В тебе на щоках.

Хай дивуються і кажуть:
«Мов... дзвінки гудуть в степах...
Мабуть, хтось з дороги збився
І блука в снігах».

1905 р.

Срібні акорди, що з серця знялись,
Як я в поспів'я їх втілюю?!
Райдужні мрії, що з ними злились,
Як їх зловити зумію?!

Ніжні квіти, що в серці пахнуть,—
Як їх відтіль позриваю?
Жемчуги сліз, що на квітах тремтять,
Як їх тобі позбираю?!

Втілить чуття мої в звуки, в слова
Світ увесь навіть не в волі...
Як же душа моя їх проспівала,
Частка душі світової?!

1906 р.

Цілий день ти нудилась в кімнаті своїй...
Цілий день і країна нудилась:
З чорних хмар розливалися струмні по ній,
З чорних вій моїх сльози котились.

А ти вийшла,— і сталося чудо якесь:
Вся земля затремтіла, засяла,
Солов'ї засміялись-заплакали десь,
І душа моя арфою стала.

1904 р.

НА КОНЦЕРТІ

Нудьга, журба і сум в роялі,
Ридають звуки жалібні,
Немов шукають когось в залі,
Немов кричать: «Нема її!»

...Ось чайка вибухла стрілою
І стала витись в вишині,
І стала плакати над водою:
«Киги! киги! нема її...»

.

Два фавни вибігли з узлісся...
Один другому щось сказав,
І знову з сміхом подалися,
І сміх їх лісом залунав.

.

Щось плаче ніби... чуєш?.. хто се?
То, певно, жінка... так і є!
Щось сталось з нею? як голосе,
Як бідна в груди себе б'є...

.

Схопився вихор по діброві
І полохливо втік у яр,
Заколихались трави, лози,
І нагло вдарив грім із хмар.

.
.

Гроза пройшла, і сліз безкрає
На листях, травах, на квітках,
Ласкаво, ясно сонце сяє
І відбивається в сльозах.

1905 р.

Стало знов темніше... хмари позвисали,
Вилетіли сови, вибігли шакали,
І ревуть, і виють, і шукають тіла...
Полилися сльози, кров зачервоніла...

.

В хмарах світлі зорі, в тюрмах вільні
духом...
Ой нависла стума над народним рухом.
Вибігли шакали, вилетіли сови...
Скрізь гарячі трупи, скрізь потоки крові...

.

І здається, ночі і кінця не буде...
Але стійте міцно і боріться, люди...
Розганяйте стуму, сміло рвіть кайдани,
Бо рожевий ранок незабаром встане,
Засміється сонце в небі золотому,
І його проміння не спинить нікому!

1906 р.

ТРИ МЕНТИ

Тихше, тихше: ходять звірі,
П'ють народну кров вампіри...
Нахиляйтесь,
Пригинайтесь:
Може мимо пройдуть звірі...
Тихше, тихше —
Хто це дише?..
Тихше... тихше...

Тихше, тихше: сплять вампіри,
Упилися кров'ю звірі...
Нахиляйтесь,
Підкрадайтесь:
Як убиті сплять вампіри...
Тихше, тихше —
Хто це дише?..
Тихше... тихше...

Гей, до зброї! бийте в дзвони!
Будьте смілі, як дракони!
Всіх гукайте,
Всіх скликайте —

Хай гудуть, як громи, дзвони...
Хто там ззаду?—
Кулю гаду!
Хто там ззаду?..

1906 р.

Ми не кинемо зброї своєї:
Наше військо сміється б'ючись,
Наше військо в боях бенкетує,
Наше військо вмира сміючись.

Ми не зложим червоного стяга...
Кров червона із нас пролилась...
Власну кров ми ворожою змиєм...
Гострі коси залізні у нас!

Ми не підем з кривавого бою!
Наші друзі по тюрмах гниють,
Наші друзі в Сибіру конають,—
Ми назад їм проложимо путь.

Ми не кинем боротись за волю:
Наші браття упали в борні,
Їхня кров ще гаряча на ранах,
Їхні рани горять ще в огні.

Ми не зложимо зброї своєї...
Дужі в нас і бажання, і гнів,
Ми здобудемо землю і волю
І загоїмо рани віків.

Ми не підем з кривавого бою:
Наше військо сміється б'ючись,
Наше військо в боях бенкетує
І в боях умира сміючись!..

1906 р.

З військом за волю боролися ми:
Гинули сили народні,
В світі без волі жили, як в тюрмі,
Пухли і мерли голодні.

Рівність, братерство і воля усім —
Наші були ідеали —
Теплою кров'ю на стягу своїм
Ми їх в борні написали.

Бігли під прапор наш бідні раби,
Руки до нас простягали,
Наші дзвеніли мечі в боротьбі,
Їхні кайдани бряжчали...

Ворог... подужав нас... в полоні ми...
...Нищуться сили народні,
В світі без волі живуть, як в тюрмі,
Пухнуть і гинуть голодні...

1906 р.

НАД ТРУПАМИ

Ви мужа убили... лежить він в крові...
Я тайни не знаю, за що ви убили...
За що в його чорний гвіздок в голові...
...Він лікар був добрий... його ви любили...
Я тайни не знаю, за що ви убили...
Хаїме! ти, може... що зле їм зробив?..
Скажи мені, любий, за що тебе вбили?
Ввесь вік ти боровся за волю рабів,
За їх не боявся ні мук, ні могили...
Хаїме! мій милий!! за що тебе вбили?..
...Мовчить... і обличчя у його
За гріх не говоре нічого...

Ви сина убили... лежить він в крові...
Я тайни не знаю, за що ви убили...
Нухиме! ти, може, що зле їм зробив?..
Скажи мені, милий! ти ж маму кохаєш...
Ти ж так її дуже і завжди любив...
Скажи мені, пташко!.. ах, ти слів не знаєш,
Ах, ти тільки «мама» одно вимовляєш...
...Хто ж скаже мені, немовлятко?..
Холодний, як крига, твій батько...

1906 р.

В ГОДИНИ РОЗПАЧУ

Візьміть мене, хмари, на крила свої:
Ті ж тюрми, і ярма, і гніт на землі...
В сльозах мої сестри, і браття в кайданах,—
Півкраю в курганах.

Ми бились шалено, як гірські орли,
Але вороги нас в полон узяли,
І кинули бранців за мури, за ґрати
Кати і пілати.

І знову народ наш у владі катів,
І знову народ наш в сітках павуків,
Що кров його теплу віки випивають,
Тіла розпинають.

Візьміть мене, хмари, в безкраю блакить—
Я з скаргами хочу до бога летіть...
Коли ж він не вислуха скарги народні,
Я кинусь в безодні...

1906 р.

Ха-ха, ха-ха! Краса яка!
Усюди трупи... ха-ха-ха!
І хтось дурний розсипав скрізь
Рубіни крові, перли сліз.

Ха-ха! ха-ха! Дивись: кати
Несуть драбини і хрести...
Ха-ха! ха-ха! голгофи скрізь,
Рубіни крові, перли сліз.

Ха-ха! ха-ха! Заплакав хтось...
Пішли б рубіни ми збирать,
Та брата в мене відняли
І на Голгофі розп'яли.

Ха-ха! ха-ха! Заплакав хтось...
Ти хто такий? Ах, сам Христос!
Дивись... ха-ха... висить мара,
І кров тече з його ребра.

Ха-ха! ха-ха! Не плач, мовчи...
Сміються сови і сичі,
Вовки, чорти плигають скрізь
В рубінах крові, в перлах сліз.

Не плач! Ха-ха... добру не вчи:
Кругом гієни і сичі...
Нащо їм твій прекрасний рай?
Їм трупів дай, їм крові дай...

Ха-ха! ха-ха! Ти зрозумів
Бажання сов, гієн, сичів...
Ха-ха! ха-ха! смієшся ти?
Сміються трупи і хрести...

Ха-ха! ха-ха! У тебе ніж?!
Христос, Христос, себе не ріж...
Зарізав?! Кров ясна яка...
Ха-ха! ха-ха! ха-ха, ха-ха!

1906 р.

В провалля розпачу, де плив я без весла,
Знов та прийшла, що вже не раз мене дурила,
І знов взяла мене на крила
І в синє небо понесла...

Повірив я і знов понісся в царство див,
Хоч падав я не раз з блакитної пустелі,
І груди розбивав об скелі,
І роки з ранами ходив...

Надіє, зраднице! Окрасо днів моїх,
Чи чуєш в поклику моїм палке благання?!
Не одури мене востаннє,
Не дай мене другим на сміх!

А схочеш знов мене віддати на глум людський,
То підними мене в краї ясні й таємні
І звідти кинь в безодні темні,
І об граніти їх розбий.

Як зграя радісна пташок,
Легкі і сніжно-білі,
Пісні мої під небом десь
Літали і дзвеніли.

І з неба кликали вони
До братства, до любові...
Та час, проносячись, бризнув
На їхні крила крові.

1906 р.

ІЗ ЗБІРКИ
«П О Е З І І»
КНИГА ІІ

МОЇЙ МАТЕРІ

Мати, мати! Не журися,
Не сумуй, не проклинай...
Я і сам ходжу, як смуток,
З серцем, змученим украй...

Ой нащо ж малу дитину
Доручала ти степам?..
Над степами сяє сонце,
І вітри літають там.

Сонце звало мене в небо,
В море неба від землі,
І про край якийсь розкішний
Клекотали журавлі.

Темні вихори круtilись.
Бились з горами вітри,—
Сам я бачив, як гриміли
Сірі камені в яри.

А квітки в траві пахтіли,
Степ, як море, хвилювавсь,
І до мене цілий всесвіт,—
Мати,— всесвіт усміхавсь!

І зробившись рідним братом
Вітру, простору і трав,
Кидав я нудну роботу
І в зелений степ тікав...

Не клени, о рідна мати,—
Я і сам себе клену...
Вмер би радо, так сама ти,
Знаю, ляжеш у труну.

Плачеш?.. в груди б'єш, конаєш...
Я конаю, мати, й сам...
Ой... нащо ж... малу дитину
Доручала... ти... степам...

1908 р.

Яка краса: відродження країни!
Ще рік, ще день назад тут чувся плач рабів,
Мовчали десь святі під попелом руїни,
І журно дзвін старий по мертвому гудів.

Коли відкільсь взялася міць шалена,
Як буря, все живе схопила, пройняла,—
І ось,— дивись, в руках замаяли знамена,
І гімн побід співа невільна сторона.

Так спить орел,— і враз, розкривши очі,
Угледе світ, красу і простір голубий,
І легко з скель спорхне, і в небі заклеоче
Про вільний льот орлів, про ранок золотий.

Так море іноді всю ніч дримає,
І нагло хвилями, як крилами, заб'є,
І дивним жемчугом, і барвами заграє,
І очі всесвіту до себе прикує.

Летить воно, хвилюється і ллється,
В обіймах сонячних і сяє, і тремтить,
І щастям все життя йому в той мент здається,
І все в путі йому і годе, і щастить.

.

І де взялись ці хвилі сніжно-білі,
Хто дивно так навчив їх грати і шуміть,
З яких ясних країн чайки ці налетіли,
Що вміють ніжно так і плакати, і жаліть?..

Чайки, чайки! тоді не треба плачу,
Коли іде боротьба за волю, за життя,
Коли на хмарах я вже дивний відблиск бачу
І сонця жданого блискуче вороття.

1908 р.

І нелюба свого теплом я обливаю,
І з ним живу життям одним...
Нема його — журюсь за ним,
Ходжу і спати не лягаю...

А як би я тебе, далекий мій, любила
І скільки б ласки я лила,
Яка б щаслива я була...
О мамо, мамо! ненько мила...

1906 р.

О слово рідне! Орле скутий!
Чужинцям кинуте на сміх!
Співочий грім батьків моїх,
Дітьми безпам'ятно забутий.

О слово рідне! Шум дерев!
Музика зір блакитнооких,
Шовковий спів степів широких,
Дніпра між ними левій рев...

О слово! Будь мечем моїм!
Ні, сонцем стань! вгорі спинися,
Осяй мій край і розлетися
Дощами судними над ним.

1907 р.

ТІНІ

Куди піти,
Куди втекти
Від голосу страшного?
Тікаю я
В ліси, в поля,—
І не втечу від нього.
Біжу, а він
Гуде, як дзвін,
На смерть немов,
Все — бев та бов...
Коли ж стомлюсь,
Спочить спинюсь,
Бринять слова,
І хтось співа:
«Ой не стій,
Сину мій,
Не топчи хоругов...
Тут лилась моя кров,
Тут я ранений впав.
Як про тебе я дбав...
Ти забув...
Ти не був...
Ти ховався по житах,
По хлівах, по хатах.

Ти, як злодій, ховавсь,
Ти хотів і боявсь...»

І я з місця знімусь
І вперед понесусь,
А зі мною врівні
Щось летить і співає мені:
«Ой синочку, порадничку,
Ой де ж ти був, мій зрадничку,
Як в бік мене улучено,
Як в'язано, і мучено,
І топтано, і палено,
І глиною привалено.
Чому не йшов хоч віченьки
Закриє мені для ніченьки...»

І я кричу
І знов лечу,—
І легшає мені.
...На досвітках прядуть,
Скрипки ведуть,
Баси гудуть,
Нічого їм не чуть...
«Нічого вам не чуть?»—
Питаюся у їх.
В одмову крик і сміх.
Я згодом обійдусь
І з ними сам сміюсь...
І в шумі чую знов:
«Ой не смійсь,
Сину мій,
Ще сміяться рано,
Ще димить моя кров,
Ще ятрать мої рани.
Ой постій,
Сину мій!..»

І я криком кричу
І із хати лечу,
А зі мною врівні
Щось біжить і співає мені...

1908 р.

Ллється море, плеще в берег,
Б'ється в сірі скелі,
Мов з кайданів хоче вийти
На степи веселі.

Ой і ми на волю рвались,
В сірі скелі били...
Море, море! глянь,— усюди
Наших хвиль могили...

1908 р.

І ВИ ПОКИНУЛИ

І ви покинули... і ви пішли...
І в найми душі віддали,
І клад, що вам діди сховали,
На скибку хліба проміняли...
Цигани ви,
Цигани ви!..

А там, в землі, який там скарб лежав
І скільки струн в собі ховав...
Які б то звуки розітнулись,
Коли б ви дивних струн торкнулись!..
Не варті ви,
Не варті ви...

. . . .

І часом чує ліс в тиші нічній,
Як десь на кобзі золотій
Струна застогне і порветься,
І стогін скаргою поллеться...
«О, де ж ви єсть?»
О, де ж ви єсть?..»

1908 р.

Колись здавався ти мені орлом підтятим
І в полі кинутим в агонії сконать...
Очима стежиш ти за ворогом проклятим,
Що хтів тебе ногою розтоптать.

Ти гнівом дишеш і гориш, а не конаєш...
Щоб впитись, шарпаєш кігтями по землі,
Одним крилом граків ти відбиваєш
І сам лежиш на зламанім крилі...

Колись здавався мені ти лицарем прекрасним,
Що ліг в степу на камені спочить...
Ти важко спиш і мариш боєм щасним,
А ворог твій вже травами сичить...

Тебе взяли... Кати твої ламають руки,
Зривають твій мушкет з могучого плеча.
Дарма, дарма впиваєтесь, гадюки,—
Його рука не випусте меча.

.
Народе мій! і ти — орел, вночі підтятий,
І чом не лицар ти, захоплений в полон?!
О орле мій, мій велетню крилатий,
О лицар мій, покараний за сон!..

Чому ж ти, орле мій, з орлами не літаєш,
А крила веслами волочиш по землі?!
Чому ж ти, лицар мій, на герць не виступаєш,
А вітром жалібно голосиш на ріллі?!

І що орел, коли його орлина зграя
Не рве з землі в блакить ясного дня,
І що за лицар ти з усмішкою льокая,
Без гордих дум, без честі і ім'я?!

1908 р.

Розквітлу папороть шукаєш ти в лісах,
І вся ідеш в крові, і вся ідеш в сльозах...
А я, пригнічений журбою,
Іду поодаль за тобою.

О бідна ластівко! з залізом скutih крил...
Я знаю,— ти впадеш без віри і без сил,
А я в розпуці серед гаю
Тебе в могилі поховаю.

1909 р.

Не беріть із зеленого лугу верби
Ні на жовті піски, ні на скелі,
Бо зів'яне вона від жаги і журби
По зеленому лузі в пустелі...

І сосни не несіть на зелені луги,
Бо вона засумує в долині
І засохне в воді від палкої жаги
І нудьги по далекій вершині.

1907 р.

Не зашумлять столітні верби,
 Не зашумлять...
Не зацвітуть пожовклі луки,
 Не зацвітуть.
Не вернем ми літа дитячі
 Повік, повік...
Не підем ми волошки рвати
 Ніколи вже.
На призьбі ти сидиш совою
 І серце рвеш,
А я іду в крові і ранах,
 Сліпий іду...
Дурна надія мене тернами
 Кудись веде.

1908 р.

В країні мертвій і безплідній,
В країні зради і пільми,
Забутий богом і людьми,
Сумує жертвеник народний .

Травою слід заріс до нього,
Віки вогонь вже не горить,
І ладан вгору не курить,
І перед ним нема нікого.

Де ж ви в цей час страшний вмирання?
Чому молитись не йдете,
І жертв богам не кладете,
І не шепочете благання?

Чи в вас в пільмі посліпли очі,
І ви не бачите мети,
Чи сил немає в вас іти,
Чи жити з вас ніхто не хоче?

Вам чути хід кінця страшного?
Ось він іде, біжить, біжить...
Востаннє,— жертвеник дрижить...
Впаде! впаде! Скоріш до нього!

1908 р.

НА ЧУЖИНІ

Пісня

Ой чого ти, тополенько,
Не цвітеш,
Чом пожовклу головоньку
Хилиш-гнеш?
Чом з вітрами-парубками
Не шумиш?
А засмучена-засмучена,
Мов з нелюбим заручена,
Все мовчиш?
Тільки часом до хмароньки
Скажеш ти:
«Ой хмаронько, ой чаронько,
Не лети.
Зірви з мене це листячко,
Це листячко-намистечко
Без краси.
У рідную родиноньку,
На милую Вкраїноньку
Віднеси».

1908 р.

В міщанській одіжі і в рідному вінку,
Занесена сюди бозна-відкіль вітрами,
Дивується вона чужинному танку
І слухає «кек-вок», сховавшись
між служками.

О Україно-мати! Зглянься, захисти,
Прости свою дочку безтямну і зрадливу,
Пошли ти янгола любовно одвести
Від круч дитя твоє сліпе на рідну ниву.

Мовчиш?.. не йдеш спасти свою дочку?..
Ах, ти сама стоїш від рана і до рана,
В міщанській одіжі і в рідному вінку,
І слухаєш «кек-вок», розхристана і п'яна.

1908 р.

Ідіть! Ніхто вас не спиня,
Ідіть із ночі в сяйво дня.
Ідіть із мертвої пустелі
В краї зелені і веселі.
Ідіть,— ніхто нас не спиня.

Але ви тихо, тихо йдіть,
Сліпого лева не будіть,
На його навіть не дивіться,—
Йому страшне щось зараз сниться,
Ви тихо, тихо з ночі йдіть.

Он в сні він голову підвів
І ніби божий світ уздрів...
Погляньте! плачуть мертві очі,
І струмінь сліз граніти точе...
О, що він в сні своїм уздрів?

І знову ліг... і важко спить...
Ще раз зітхнув... постійте мить...
Заснув, заснув... ідіть, не бійтесь.
Пройшли?! тепер кричіть і смійтесь.
Далеко він і важко спить.

1908 р.

РАНО-ВРАНЦІ

(В КРИМУ)

Зайнялися гори! В золоті каміння,
В полум'ї граніти і в диму гаї,
А на хмарах грає сонячне проміння,
Грає і дарує усміхи свої.

І проснулись хмари, і всміхнулись світу,
І всміхнулись небу, морю і землі...
І знялися легко, з усміхом привіту,
І поволі зникли, і розтали в млі...

Виплигло і сонце!— все — любов і ласка!
Обняло всю землю сяйвом і теплом...
І, здавалось, щастя, чарівне, як казка,
Має над землею райдужним крилом.

1906 р.

Єсть дивні лілеї, що, вранці родившись,
Надвечір уже умирають...
Я бачив їх трупи... Стоять, як зомлілі,
І руки кудись простягають.

Родився я ранком, та нагло погас він,
І стало і сумно, і темно...
І ось,— уже роки в п'їтьмі я блукаю
І смерті чекаю даремно.

1905 р.

Народ, як мертвий, спить без снів,
А я на лірі граю
І вас, нудьгуючих панів,
Піснями розважаю.

Ганьба мені, ганьба мені!
Замовкніть, срібні струни,
Бо цілий край кона в багні,
І скрізь мерці і труни.

Ні! Хочу ліру я розбить,
Узяти сурму мідну
І з нею з гір мерців будить
І Україну бідну.

Лишу я співи про красу,
Забуду власні жалі
І з гір високих понесу
Народові скрижалі.

1908 р.

В проваллі темнім, десь на дні
Сосна чорніє на граніті...
Ніхто з живих не зна її,
Не зна й вона нікого в світі...

Над нею десь весна цвіте,
Квітки цілуються з квітками,
Сміється сонце золоте,
Річки зливаються з річками.

Вона ж, самотня і смутна,
В яру чорніє на граніті,—
Ніхто з живих її не зна,
Не зна й вона нікого в світі...

І тільки іноді вітри
На скелі спиняться юрбою
І гоготать почнуть згори,
І насміхатись над сосною...

1906 р.

О сарнонько, приходь
Вечірньою добою
Над скло прозорих вод,
Уквітчаних весною.

О пташко, прилітай,
Як ніч на землю гляне,
Туди, де темний гай
Шумить пісні весняні.

Ми будемо удвох
На цілий гай чудовий
Блукать серед квіток
По казці смарагдовій.

І будеш в сяйві ти,
Як фея, як царівна,
Кудись у казку йти,
Чудовій казці рівна.

І будуть жемчуг рос
Скидать на тебе віти,
І в пишні хвилі кос
Самі вплетуться квіти.

І скажем ми в той час
Квіткам, струмкам і гаю:
«Вінчайте, друзі, нас,—
Ми любимось без краю...»

І гай нам зашумить,
Озветься солов'ями,
І стане нам кадить
Пахучі фіміями.

1907 р.

НАД МОРЕМ

— Шуміть, шуміть, морські безодні,
Сміліше, море, в бій лети!
Душа моя така ж сьогодні
Крилата, вільна, як і ти.

Стою над кручею страшною,
Каскади злотні сонце ле,
А там, внизу десь, підо мною,
В гранітні бубни море б'є.

— Руйнуй, руйнуй холодні скелі,
З піснями труни розбивай,—
І з мене теж пісні веселі
Летять, як хвилі, в рідний край.

А в тім краю, у тій пустелі,
В краю прокляття і ганьби
Одні — глухі, байдужі скелі,
Другі — осліплені раби.

І скарги зойк несеться з мене,
І гніву дим за ним летить.
А море, вільне і шалене,
Танцює, грає і шумить.

— Танцюй, танцюй, мій коню сивий!
Весь в піні гриву розпускай,
Летім у край мій нещасливий,
Летім у мій невірний край!..

...На човні я... вітри співають,
Кричать чайки, кудись звучи...
В очах моїх знамена мають,
В ушах моїх бряжчать мечі!

1908 р.

Хто сміється в той час, як повинно ридати,
Той навек збожеволів давно...

Ми в той час сміємось!.. Нас вітають
гармати

І регочуться з нами водно.

Глянь,— ховаються в грудях шилети,

Глянь,— свистять і літають мечі,

А у наших руках кастаньєти,—

Ми танцюєм, в танок зовучи.

Бодевіль і трагедія, нагло зійшлися

І заграли шалений танок,

І як вихор ми враз понеслися

Всі в вінках із червоних квіток...

Глянь,— як жалібно скрипки виводять,

Глянь,— як весело бубни гудуть,

А з землі танцюристів підводять

І на мари навіщось кладуть...

Ой, на гору несуть!.. не дамо! о, прокляті!

Побіжим!.. Там цвинтар на горі...

Ні... спинись... он, як сови окаті,

На могилах сидять матері...

1907 р.

Чим втішу вас? на що ясне я вам вкажу?
Де зілля я знайду на ваші рани?
Ні, ні! Я вам нічого не скажу,—
Уста мої скули кайдани...

На наш бенкет були вже сплетені вінки,
Стояли вже для нас столи накриті...
І ось,— лежать розтоптані квітки,
І наші келихи розбиті.

І ніч страшна іде... страшна, мої брати...
І так голосять жалібно каліки,
А там, немов серця людські, горять скирти,
Щоб, може, згаснути навіки.

Незрячий сам... на що ясне я вам вкажу?..
І як в лісах знайду я трав на рани?..
Ні, ні! я вам нічого не скажу,—
Уста мої скули кайдани...

1907 р.

Зустрітись, щоб зразу розлучитись,
Щоб бідне серце отруїть,
Щоб більш ніколи не зустрітись
І вічно втратою болить.

Зустрітись, щоб скрізь тебе шукати,
Для чогось жить, не маючи мети...
Складать пісні тобі і знати,
Що їх повік не вчуєш ти...

1908 р.

Коли тебе розлюбе мила,
Для тебе сонце погаса,
Чорніє небо смарагдове,
І в'яне всесвіту краса.

Мене невірна розлюбила,
І я блукаю сам не свій,
Немов я кинутий остався
Один в пустелі світовій.

1908 р.

Не жди докорів і погріз,
Ні зайвих слів, ні зайвих сліз,
Бо я їх всі в собі спалю,
Бо я люблю тебе, люблю.

Літа плывуть, і в мряці літ
Довчасно гасне серця цвіт...
Цвісти б... горить...— я цвіт гублю,
Бо я тебе люблю, люблю.

Ні, слів докірливих не жди...
Постій... не плач! постій,— не йди.
Замовкну я... уста стулю...
Люблю... люблю... люблю... люблю!..

1908 р.

Душа співа, як все співає...
Вона — як озеро... Тремтить
І рвійно лове кожну мить,
І все незмінно відбиває...

Поглянь,— ось-ось почне смеркати,
А там і літня ніч злетить —
П'янить, циганкою дурить...
О, єсть про що пісні складати...

Коли ж весь край нечутно плаче,
Гниє, розтоптаний, в смітті,
Кона, розп'ятий на хресті,—
Тоді забудь красу, співаче!

Тоді— вкривайтесь пилом, струни,
Навік, улюблена, прощай,
А ти, бурлако, руку дай
І — в путь, під стріли і перуни!

1908 р.

Синіла ніч, дивились зорі,
Дрімало стомлене село,—
Коли це враз вогняне море
Його схопило й залило.

...Крізь дим прорвався дзвін крилатий,
Махнув осмаленим крилом,
І наче птах, стрільцем підтятий,
Забивсь, заплакав над селом.

«Води! води!»— лунає всюди.
«Ламай, неси, топчи, туши!
Куди пропали звідси люди?!
Чом там немає ні душі?»

Подай драбину, кинь лопату,
Біжи за ломом, бий вікно!..
Куди?! куди,— не лізь в кімнату,—
Там все горить уже давно».

«Води! води»— лунає всюди.
«Давай що-небудь дах накрити!
Сюди! рятуйте, добрі люди!
Горить! ох, лишенько, горить!»

А там, в пiтьмi десь, на дорозi,
Жiнки голосять в сорочках,
Холонуть дiти на морозi
I немовлята на руках.

. . .
В огнi палає Україна.

. . .
Але на крик несамовитий
Нiхто з синiв її не йде,
I дзвiн, камiннями розбитий,
В повітрі бiльше не гуде.

1907 р.

Я ріс в болоті, мов бур'ян,
В воді було моє коріння,
А листя блідло без проміння,
І ржею ів його туман.

Тепер даремне сонце ждане,
Даремна ласка днів ясних,—
Нехай мій ніжний цвіт без них,
На жаль.— хто знав його,— дов'яне.

1907 р.

Коли на крилах ночі
На землю сон злетить,
Ти в темний сад виходиш
З квітками говорить.

Ти знаєш, що заснув я
І сплю уже давно,
Замкнуті в мене двері,
Зачинено вікно.

Даремно ти гадаєш,
Тебе я одурив:
Всю ніч я за тобою
Нечутно проходив.

Тобі сказала рожа:
«Я бачила його:
Сьогодні вранці рвав він
Квітки з куща мого».

Шепнув тобі барвінок:
«І я його стрівав,
Засмучений ходив він
І лист мій потоптав».

Акація зітхнула:
«О травонько моя,
Навіщо там кохання,
Де треба забуття...

Іди собі у хату,
До нелюба іди
І милого ночами
Ніколи вже не жди».

Колишуться троянди,
Акація зітха:
«Забудь його навіки,—
Тебе він не коха».

І здалеку я бачив,
Як стала ти ридать
І, впавши на коліна,
Барвінок цілувать.

1906 р.

В пісні муки, в муці щастя
В'яне все в гаю...
О, не слухай, усміхнися
І скажи — люблю.

Поцілуєш,— і від чару
Змовкнуть солов'ї,
І до ранку будуть слухать
Тільки нас гаї.

1907 р.

Кожний атом, атом серця
Оберну я в слово, в звук...
О, яка велика вийде
Повість радощів і мук!

Кожний ніжний рух сердечний
В пісню срібну переллю,
Окрилю її любов'ю
І стражданням запалю.

Полетять пісні крилаті,
Краплі крові полетять...
Понесуть усе з собою...
Тільки біль мені лишать.

З серцем, повним смутку-горя,
Утомився я ходить
І прийшов на берег моря,
Щоб журбу свою втопить.

«Хвилі, хвилі! люту муку
Ви з грудей моїх візьміть...
Утопіть її, гадюку,
На край світу занесіть...»

Стали хвилі і зітхнули...
І крізь сльози бачив я,
Як в журбі моїй тонули
Море, небо і земля.

1908 р.

«Вклонися ж йому ти низенько... низенько...» –
Сказала ти вчора мені...
А в мене забилося, забилося серденько,
І щось увірвалось в його глибині...

Вклонивсь я від тебе... зрадів козаченько,
Веселий, як сонечко, став...
Я глянув і ще раз: «Низенько, низенько...» —
Крізь сльози йому проказав.

1904 р.

У долині, поміж горами,
Де розсипались хатки,
На городі під чинарами
Я угледів нагідки...

І згадав свою бабусеньку...
Ось іде вона в садок,
Щоб нащось нарвати на зиму
В'язку жовтих нагідок.

О, коли б ти зараз вгледіла,
На які нам гори йти,
Затремтіли б твої рученьки,
І кричати стала б ти:

«Ти завів мене в кумедію?!
Стій же, шибенику, стій!
Розкажу я все до крихтоньки
Завтра матері твоїй...

Що ж! ти звідси вийти думаєш?
Ач! стоїть собі, як пень!
Ох, просидиш ти в погребіщі
Вкупі з жабами весь день».

І даремно запевняв би я,
Що це справжні скелі гір
Обнімаються з туманами
І приковують наш зір,—

Не повірила б, а сердилась:
«Сто я років прожила,
Сотні верст за вік проїздила,
В сотнях селах побула...

На які я гори сходила,
Тільки бог єдиний зна,
А із нашою «Могилою»
Не рівнялась ні одна».

1908 р.

Дай руку, мій вітре крилатий,
І вірного друга забудь,—
Брати мої б'ються за волю
І в військо до себе зовуть.

Прощай, моє море бентежне,
Що помсту збудило в мені,—
Брати мої з скелями б'ються
І падають мертві в борні.

Прощайте, чайки легкокрилі,
Літайте і плачте без слів,—
Чайками кричать мої сестри
Над трупами рідних братів.

Прощай, моя мати-природо,
Навіки прощай і прости
І сина свого без прокляття
Упасти побідно пусти.

1906 р.

Усе жило,
Усе цвіло
І в щасті раювало.

Сади пахтіли,
Річки шуміли,
І сонце всіх вітало.

І цвів весь край
Як божий рай,
Де душі не страждали.

І тільки лози
Губили сльози,
За всіх одні ридали.

1908 р.

Дурю себе, в думках другу малюю,
Другу пещу, другу цілую...
...Відбувся шлюб... музика... сміх...
І я всміхаюся до всіх,
І я їй ніжним голубом воркую.

Коли ж я келих повний піднімаю
За щастя випити до краю,—
В той самий мент здаля, з руїн
Розітнеться погребний дзвін,—
І я в знесиллі руку опускаю...

1905 р.

Небо блакитне, зелена земля,
Груші і яблуні білі...
Квітоньки білі, зірвіться з гілок,—
Вітряно! квітоньки милі.

Вітер на північ летить крізь садок,
Північ, ще вкриту снігами...
Квітоньки білі, зірвіться з гілок,—
Журиться мила за вами.

Ой полетіть, до вікна припадіть,
Мов голубки білокрилі...
Візьме на груди вас мила зігрить...
Вітряно, квітоньки милі!..

1907 р.

ПІСНЯ СЛІПИХ

Етюд

Дайте сліпим, дайте незрячим,
Дайте.

Дайте покараним праведним господом,
Дайте.

Світ нам застелено чорною хмарою,
Сонечко яснее ще нам не сходило...
Ой, до труни ж ми його не побачим...
Дайте сліпим, дайте незрячим.

Риплять вози, і ржуть коні,
Шумлять люди, як ті ріки.
То-то дива на ярмарку,
То-то дива буде!
Шумлять люди,
Як і ріки.

Ми тільки плачем —
Бідні каліки...
Плачем, не бачим...
Дайте сліпим,
Дайте незрячим.

1908 р.

Поставте келихи і оргії спиніть,
Вінки з голов своїх завітчаних зірвіть
І тихо в траурах спустіться на коліна:
 Вона в труні лежить, прекрасна Україна,
 Лежить, немов жива, ще тепла на столі,
З стражданням на устах і кров'ю на чолі.

.

Поставте келихи і голови схиліть,
І журно з співами за марами ідіть,
Бо диких оргій вам простить вона не схоче...
 І ледве ви вночі розкрили б очі,—
 Як в білім савані угледіли б її,
З стражданням на устах і кров'ю на чолі.

1908 р.

Єсть квіти такі, що ніколи не квітнуть,
Що завжди сумують з слізьми на очах,
Гойдаються журно і плачуть по сонцю,
І дивляться в небо з докором німим.

А вгляне сонце, засяє над світом,
Вони усміхнуться крізь смуток йому
І важко зітхають, і тихо шепочуть:
«Ах, сонце! чому ти раніш не зійшло?!»

І ти, моя квітко, тим квітам подібна...
Глянь,— прапори мають в народних руках,
І дзвони сміються, і волю вітають,
А ти, мов черниця, ідеш на цвинтар.

1907 р.

ТАЙНИ НОЧІ

Тихше, тихше! Не диши!
Нас почують комиші...
Розплетуться, зникнуть чари,
І потонуть неньюфари.

Глянь сюди,— стрункий комиш
Осоку стиска міцніш
І, облесливий, шепоче
Про її літа дівочі.

Притулися! вглядять нас...
Чуєш?— пісня полилась...
Ти не бачиш, хто виводе?
Не вставай: примітять води...

Зашуміла десь трава...
Ах! русалка виплива...
Вся в каміннях, в сріблі, в росах,
І лілеї білі в косах.

Тихше, тихше! не диши!..
Щоб не чули комиші,
Не розвіялися чари,
Не втонули неньюфари.

Краще стань лозою ти
І на березі рости.
Я ж в комиш перероблюся
І до берега схилюся...

Ти — лоза, а я — комиш,
Будем дихати вільніш
І нікого не злякаєм
Більше в цім раю безкраїм.

1907 р.

Вийди! Ще срібнії шати
Зоряна ніч не зніма,
Цвіт осипають гранати,
Вітер на травах дріма.

Сонні шепочуть платани,
Хвилі колишуть піски,
Ходять по горах тумани,
Слухають гірні казки.

Вийди, щоб сонце стрівати,
Вдосвіта зорі гасить,
Скуті серця розкувати,
З світом їх радісно злить.

1908 р.

Ой була на світі та удівонька,
Трьох синів мала,
Ночі не спала,
Їх доглядала,
В чистім любистку синів своїх милих купала.

Що один з трьох синів звавсь Івашечко...
Бога не боявся,
Хати відцурався,
До панів найнявся,
Килимом під чоботи панські послався.

А що другий син звавсь Василечко...
Він потиху встав,
Скриню розрубав,
Скарби всі забрав,
Матір свою рідну, неньку свою бідну обікрав.

Що найменший з трьох синів був Незнаїчко...
Стріли його люди,
Розкололи груди,
На очі наклали полуди...
Ніколи ж він світу божого бачить не буде.

Прийшла мати до Івашечка,
Голодная стала,
До вікна припала,
Плакала, ридала,
Руки свої схудлі простягала.

Вибіг синок, кричить, сердиться:
«Моя хата скраю,
Я тебе не знаю,
Іншу матір маю.
Її пою, її кормлю, її доглядаю».

Прийшла мати да Василечка.
Голодная стала,
До дверей припала,
Плакала-ридала,
Василечком ріднесеньким сина узивала.

Вибіг синок, кричить, сердиться:
«Моя хата скраю,
Василя не знаю,
Інше ім'я маю,
Себе кормлю, себе пою, про себе я дбаю».

.

Ой додому вдова повернулася,
На землю упала,
Коси собі рвала,
Життя проклинала.
До сина свого, до найменшого промовляла:

«Ходім, сину мій, ходім, сипочку,
Зігнімось, як лози,

Станем на дорозі,
На лютім морозі,
Може, хто з прохожих зглянеться на наші
сльози».

Ідуть вони, тужать, степом, селами...

На їх голосіння

Дають їм каміння,

Лушпиння з насіння.

Велике ж твоє, праведний, терпіння.

1908 р.

Долини сплять, а я на горах
Один на цілу ніч стою,
Шукаю в небі, в добрих зорях
Зорю недобрую свою.

Шукаю я, щоб їй віддати
Назад усі дари її,
І тут на горах заридати
І сльози виплакати свої.

1908 р.

Продавай чужинцю хату
І вітряк, і двір...
Сам іди кудись на страту
В проклятий Сибір...

Хай прощаються і плачуть
Дітоньки малі,
Бо вони вже не побачуть
Рідної землі.

Як сховаєш ти в могилу
Жінку і діток,
Сам ти прийдеш через силу
В рідний свій куток.

Станеш ти, на кий схилившись,
Глянеш на свій двір
І, невтішними залившись,
Проклянеш Сибір.

1906 р.

Ти не дивуйсь, що в'януть квіти,
Як сонце дивиться на них,—
У кого ж стане сил стерпіти
Вогонь очей його палких?..

Ти не дивуйсь, що гаснуть зорі,
Як зійде ранок золотий,
Що хвилі ніжні і прозорі
Змивають берег кам'яний.

Ти не дивуйсь, що ніч п'яніє
І день тріпоче по весні,
Що бідне серце в грудях мліє,
Як вгледе щастя уві сні.

Ти не дивуйсь, що я тобою
Став марить ночі й цілі дні,—
Була ти сонцем, і весною,
І сном, і хвилиєю мені.

1906 р.

Невже твої уста-коралі
У морі щастя я знайду?..
Невже твої гадюки-руки
Мене, як лози, обів'ють?..

Невже мене чекають знову
Зітхання, зустрічі, пісні,
Квітки надій в тернах розпуки
І ніжних уст твоїх: «Люблю...»

1907 р.

ВОСЕНИ

Плаче день, гуляє вітер,
Листя боязко тремтить,
Хоче втриматись на вітках
І, не втримавшись, летить.

Плаче день, і серце плаче,
Ніє в грудях, мов в тюрмі,
А сусідка незнайома
Стогне, квиле за дверми:

«О прийди, прийди, мій милий,
Я розвію смуток твій,
Поцілунками зогрію,
Сон ясний тобі навію,
Повний тиші, повний мрій.

На руках моїх гарячих
Ти заснеш під голос мій.
А я буду колисати,
Пісню втішную співати,
Вартувати спокій твій.

О прийди, прийди, самотній,
Як самотня я сама,—

В мене теж, як і у тебе,
Друга вірного нема.

Страшно, страшно! дні минають
Без проміння і тепла,
І страшна, як смерть, самотність
Тут гніздо своє звила.

О прийди, прийди, мій любий,—
В'яне молодість моя,
В'януть думи, в'януть мрії,
В'януть... в'яну, сохну я».

Плаче день, і серце плаче,
Ніє в грудях, як в тюрмі,
А сусідка незнайома
Не втихає за дверми.

1904 р.

НАД ТРИЩИНОЮ

Чого могла ти так боліти,
Від чого серце билось так,
Що розірвалися граніти
І залишивсь навіки знак,

Куди потоки сліз лила ти.
Об що ти билася грудьми?..
Чолом тобі, о земле-мати,
Уклін мій, страднице, прийми!

*1908 р.
Крим. Гори.*

Даремно все... і голос єсть, і кобзу маю,
Рука ж моя не хилиться до струн...
Про що тобі, мій краю, заспіваю,
Про що тобі заграю серед трун?..

В які слова вложу свою журбу безкраю,
І як підкажуть їх могили і хрести?..
О мертвий мій, о мій цвинтарю-краю!—
Коли ж труну свою розіб'єш ти?..

І як би голосно про тебе заспівав я,
Коли б єдиний рух рукою ти зробив...
Коли б прокляв віки свого безслав'я,
Зневажив би недолюдків, рабів.

І ледве ти орлом в блакитне небо глянеш,—
В моїх піснях заграє дзвін мечів...
І ледве ти ім'я своє згадаєш,—
В побідний гімн обернеться мій спів...

.

Сиджу один... журюсь самотньо на руїні,
Співаю щось помалу і без слів...
Нудні мої пісні, як нудно на Україні
Серед могил і зламаних хрестів...

1908 р.

Щоденно ворони летять,
Щоденно ворони кричать:
«Там спалили,
Там убили,
Там піймали,
Там забрали,
Посадили,
Осліпили
І згноїли...
Кра-кра-кра!

В хаті холод,
В шлунку голод...
А з попом у хату з хати
Ходе смерть дари збирати:
Піп з кишенею пустою,
Смерть вмирає під вагою,
Чорт на скрипці ззаду гра,
Топче трупи... кра-кра-кра!

Що ж ви дивитеся?— плачте!»

— Чорні ворони, не крячте...
Ми оглухли, ми глухі...

«Як же стали ви такі?»

— Нас дурманом обпоїли,
В наші вуха цвяшки вбили,
Наші голови скрутили
І такими жить пустили...

День ми днюєм, ніч ночуєм,
Все ми бачим, а не чуєм,
І ніяк ми не згадаєм,
Що зробилось з нашим краєм,
І не знаєм,— божевільні,—
Чи в неволі ми, чи вільні...

Раз ми вільні,— нащо військо?
«Що в кишені?» «Як назвисько?»
А не вільні,— чом до січі
Нас ніхто уже не кличе?

Нагло ворони знялися,
Буйним сміхом залилися...

«Кра-кра — вільні! кра-кра — вільні!
Божевільні, божевільні!...»

1908 р.

Ти смієшся!.. Годі, брате,
Слід недужому ридати...

Глянь,— тебе хтось розколов,
Скрізь на грудях в тебе кров...

Ти смієшся, дзвінко граєш
І що хворий ти — не знаєш...

А на скрипці — ні струни...
І вона — зразок труни...

Погасають сірі очі...
А рука водити хоче...

Почорніло навкруги...
Позбирались вороги...

І в труну тебе, як друзі,
Положили в справжній тузі...

Вдарив дзвін... твоя рука
Знов відшукує смика.

1907 р.

Везли їх, зраних в борні з солдатами,
Везли їх, стомлених в тюрмі за ґратами,
Везли, щоб там, в краях холодних,
Згноїти велетнів народних,
Крилаті іскри потушить
І знов дурити і душить.

В сльозах затриманих, з палкими муками,
Вони прощалися з полями, з луками,
Навік прощались з краєм рідним,
З своїм сліпцем — народом бідним,
Неслись в чужинну сторону
І мов лягали у труну.

І ось вони на мить одну спинилися
І на селян крізь ґрати задивилися,
А ті стояли, як каміння,—
І хтось, лузаючи насіння,
Дививсь на вікна і сміявсь:
«А що, голубчику, попавсь?»

1907 р.

Як вінки плела ти з квітів,
Розлучили люди нас...
Ми зітхнули, розійшлися
І не стрілись по сей час.

Ти давно вже вийшла заміж,
Одруживсь уже і я...
Ти щаслива,— я не знаю,—
Й ти не знай, любов моя.

Я торік, минулим літом,
Заїздив в своє село...
Завалилась рідна хата,
Рідну греблю рознесло...

Я не знаю,— мабуть, греблі
Жаль зробилося мені:
Там, де ми танки водили,
Склав я пісні жалібні.

Кажуть люди, що недавно
Й ти приходила чогось...
Що в ту ніч чиєсь ридання
З-понад озера неслось.

1906 р.

Я не зазнав тих ніжних ласк і слів,
Що марились мені колись весною,
Що чув я в співах солов'їв,
Що гай мені ласкаво шелестів
Давно колись, далекою весною...

Другому ти всі ласки віддала,
Другому ти усі слова сказала...
Мене любить ти не змогла,
Для мене любих слів ти не знайшла,
Бо всі давно їх іншому сказала.

Але в житті моїм ще втрачено не все.
І часом в снах лежу я серед поля,—
Колосся ніжно б'ють мене в лице,
І безліч ласк і слів їх шум несе,
І ти мене шукаєш серед поля.

1906 р.

Не забуду я... о, ні!
І тепер, коли згадаю,
Бачу ночі весняні,
Чую шум далекий гаю.

На траві, в шовку густім
Слід твої лишають ніжки,
А на личеньку твоїм
Золоті горять усмішки.

Ми йдемо... Шумлять гаї,
Лються пахощі розкішні,
Щось кричать нам солов'ї,
Щось шепочуть трави пишні...

А тепер... Далеко я...
Заросли в гаю доріжки,
Змовкла пісня солов'я,
І другим цвітуть усмішки.

1908 р.

О, ще не всі умерли жалі,
Не всі проспівані пісні,
Не всі захмарилися далі,—
Ще кров кипить, клекоче в шалі,
І серце б'є, як дзвін, в мені,
І вся душа в огні.

Життю і вам я не скорюся,
Вогню сльозами не заллю,
Я буйним степом розгорнуся,
Я морем співів увіллю
Весь жар, всю кров мою.

1907 р.

Я сонця жду, і сонце зійде,
І ранок прийде —
Вір, моя мила, жди і радій!
В ранку надій,
В райдузі мрій
Сонця чекай
І розцвітай.

В долі людській є щось таємне...
Ми недаремне
Роки страждали, тернами йдучи,
Руки рвучи,
Все уночі...
Ні! недарма:
Рідша пільма.

Рідшають терни, зникають тумани,
Гояться рани,
Вір мені, люба дружино моя...
Бачу вже я
В квітах поля;
Все, що ввісні
Снилось мені.

1906 р.

З ЛИСТА

Перший пролісок блакитний,
Першу квітку весняну
Шлю тобі, моя голубко,
У далеку сторону.

Хай тебе він привітає
З сонцем, з ласкою, з теплом
І розкаже, що він слухав,
Нахилившись над струмком.

Хай розкаже, що вчуває,
Пробиваючись, трава,
У якому дивуванні
Кожна бростка ожива.

Хай розкаже, як курличуть
Десь під небом журавлі,
Як всміхається ласкаво
Красне сонце до землі.

Хай твій смуток він розвіє,
Прожене його навік,
Щоб із уст твоїх полився,
Як дзвінок, веселий сміх.

Хай же він тебе вітає
З сонцем, з ласкою, з теплом
І розкажує ті дива,
Що почув він над струмком.

1904 р.

Нехай, як грім, гудуть гармати,
Нехай п'яніє все в чаду,—
Я в полі буду сам стояти,
Шаблі ворожі відбивати
І, може, ранений впаду,—
А в стан ваш мертвий не піду.

О, не лякайте! В мене крила,
В крові — огонь, в душі — любов,
Нащо я вам? вас в стані сила,
Не звіть мене! ваш стан — могила,
І в ваших жилах біла кров.

1907 р.

ТРОЯНДИ

Довго їх сонце без жалю пекло,
Довго! і нагло за хмари зайшло...
Вихор схопився, і грім заgrimів,
Дуб передчуттям грози зашумів,
Вдарила блискавка в груди кудись...
Свіжі дощі полились, полились...
Шепчуть троянди: «О, лийтесь рясніш,
Дайте нам дихати грудьми вільніш...
Наші гарячі уста остудіть,
Нас напоїть, напоїть, напоїть...»

В вазі в кімнаті троянди стоять,
Дивляться ясно, цвітуть і пахнуть,
Усміхом грають пелюстки бліді,
Радо хлюпощеться листя в воді.

1908 р.

Доки ви будете ждати, кам'яні,
Доки отруєні будете спати?!
Встаньте! давно проспівали півні,
Небо вбирається в ранішні шати,
Схід червоніє в кривавім огні.

Кличте калік і дітей понесіть,
Станьте вгорі на зруйнованих мурах,
Землю святую сльозами зросіть...
Тихо заграйте на рідних бандурах,
Небу свої каяття принесіть.

1908 р.

НАД КОЛИСКОЮ

Пісня матері

Спи, мій малесенький, спи, мій синок...
Я розкажу тобі безліч казок!

Нащо ж ти віченьки знову розкрив?!
Спи, моя пташко, то вітер завив.

Стогне і виє уже він давно,
Б'ється і стука у наше вікно...

Геть, розбишако, в далекі степи!..
Спи, моя ластівко, солодко спи!

Ось уже й вітер зовсім зацімів...
Мабуть, заснуть під намет полетів...

Холодно зараз в лісах і лугах,—
Все потонуло в глибоких снігах.

Бігають зайчики, мерзнуть, тремтять,
Затишок хочуть собі відшукать.

Ось вони вгледіли, о — кущик стоїть,—
Годі! давно вже лисичка там спить.

Кинулись знову кудись на грядки,—
Ой, там ночують сьогодні вовки.

Краще ви в поле біжіть, за лісок...
Знайдете там ви соломки стіжок,—

Глибше забийтесь, зарийтесь в снопки,
Щоб не знайшли вас голодні вовки...

Спи ж, мій малесенький, годі гулять...
Зайчики білі давно уже сплять.

1908 р.

Прокляття, розпач і ганьба!
Усю пройшов я Україну,
І сам не знаю, де спочину
І де не стріну я раба.

Зректись себе, забудь ім'я,
Всесвітнім соромом покритись
І, не соромлячись, дивитись,—
Це дійсність, сон?— не знаю я...

О краю рабський, скільки сліз
Було в мені... і ласк, і втіхи...
Які чудовні трави-ліки
Для ран твоїх в собі я ніс...

Ти п'яний спав... А я горів,
Душа ставала крем'яною,
І не слова тепер спокою,
А іскри креше з неї гнів.

І їх, як зерна, кину я
В твоїх полях, степах і луках,
І, може, ти в пекельних муках
Згадаєш згублене ім'я.

1908 р.

Нащо, нащо тобі питати,
Чи я люблю тебе, чи ні...
О, легше серце розірвати,
Ніж знати відповідь мені.

Чи я люблю тебе,— не знаю,—
Спитай вночі у срібних зір,
Весною вслухайсь в шелест гаю,
Вдивися вдаль з зелених гір.

Спитай у чайки, що голосе,
Спитай у хмар, що сльози ллють,
Піди на спалені покоси,
Що в раз останній роси п'ють,—

Спитай, бо я сказати безсила...
Я знаю, знаю тільки те,
Що підеш ти,— і вирита могила,
І згасло сонце золоте.

1908 р.

Душа моя не зна вже більше гріз...
І грім замовк, і хмара розплилася,
І там, де кров колись лилася,
Тепер дзюрчить струмок із сліз.
Мовчать руїни, сонце сяє,
І білий стяг примир'я має.

О, ні! о, ні! Розбитий храм
Встає живий в моїй уяві
І кличе знов в бої криваві
Помстити лютим ворогам,
Зове мене з труни гнилої
Блиснуть мечем і власти в бої.

І я з землі підводжусь знов,
І знов в мені вогонь палає,
Одна рука меча тримає,
Друга спиня червону кров;
Як сокіл, б'ється серце хворе,
І сил в мені буяє море.

1907 р.

Хто ви? Хто ви? з нагаями
І з брязкучими шаблями?
Люди, кажеш? ми не вірим:
Нащо дивишся ти звіром?

Ух! який страшний ти, вовче,—
Не дивись на мене довше!
Весь в крові... Скажи: тварину
З'їв ти зараз чи дитину?

Як?— і сам дітей ти маєш?
Їх годуєш? їх кохаєш?
І для тебе це можливо?
Справді?.. диво, диво, диво!..

Ну, а зараз ви скакали
І трьох діток розтоптали...
Вам не жалко? Хто з вас батько?
Хто з вас має немовлятко?

Як то?! сліз у вас немає?
Сліз ніхто із вас не знає?
І не бачили ніколи?
Принести вам повні поли?

Ах! за що ж мене ти вдарив?..
Я ж одужувати марив...
Ще удариш? годі, круку,
Бо зламав ти зовсім руку...

.

Як же я вернусь додому?
Що скажу тепер малому?..
Ось він вибіже за хату
І почне гукати: «Тату!

Що ж? приніс сопілку з гаю?
Ну, танцюй, а я заграю».

.

Як же я вернусь додому...
Що скажу тепер малому...

1908 р.

Гори дикі і суворі,
Вічно гордо-мовчазні
Зверху дивляться в простори,
Де синіє сине море
І зникає в далині.

Ніби вгледівши в безкраї
Військо ворога свого,
Стежать, як він скелі крає,
Як він мури розмиває,—
І зневажують його.

Крим.

Минуло два роки — і нудно їм стало,
І кожне нового собі забажало...
І рвуть вони зразу залізні кайдани,
І щастя шукати ідуть у тумани.

І роки шукають, і роки блукають,
А спогади ржею серця роз'їдають,
А вколо пустеля, пісок та каміння,
Без місяця ночі, і дні без проміння.

І ось вони стрілись... В обійми б упасти,
Помилку і роки розлуки проклясти,
Та щось поміж ними стіною стояло
І голови журно обом їм схиляло.

Вечір... Навколо зима і зима...
Стомлене серце болить і дріма...
Сняться йому голубії прстори,
Сині степи, і озера, і гори...
— Мила! ми підемо в поле, в гаї?
Тісно, і важко, і душно мені.

«Підемо, любий... Розтануть сніги,
Все оживе, заспіва навкруги...
В цвіт уберуться і ниви, і луки,
Тихо замовкнуть, забудуться муки.
Знову у тебе пісні полетять...
Хворий ти... як твої груди горять...»

1907 р.

Жалко і весело! Сльози і сміх!
Зелено, любо, і сіється сніг...

Зимно становиться... трави й квітки
Хутко вбираються в білі свитки.

В хустках всміхаються личка жоржин,
В смушки сховались коралі шипшин.

В ряднах нап'ятих стоять нагідки,
Всі чорнобривці наділи шапки.

Ніби всі вбрались на свято якесь,
Ніби зійшлись на весілля чиесь...

Тільки з городу барвінок один
Дивиться журно в садочок крізь тин.

1908 р.

Хай наші вчинки божевільні,
Хай дикий шал в самій меті,
Але ми гордим духом вільні,
І наші душі золоті.

Як дзвони в горах серед тиші
Густимуть наші імена...
Їх хвиля місто розколише,
Їх грім на селах залуна.

Що смерть?! брати мої,— могила
За нас казатиме всяк час,
І вільний льот народні крила
Направлять весело до нас.

1908 р.

Стою, дивлюсь на вас з докором...
А душу біль і жаль пройняв...
Я вам повірив — аматорам —
І гру борнею уявляв.

Рубались, сіклись ви, кололись,
Упавши, ворога кляли,
І знов — то левами боролись,
То сльози жалібно лили...

Вразили ви мене до краю,
І всі осталися живі...
А я... я в муках умираю...
А я тону в своїй крові.

1908 р.

Скоро сонце засміється,
Зацвіте уся земля,
Та у парі із тобою
Не піду вже більше я.

А один, як привид темний,
Я блукатиму весь день,
Не любуючись квітками
І не чуючи пісень.

Я проходитиму луки,
Я минатиму красу...
І одну розпуку в серці
На край світу понесу.

1907 р.

Ти в ту ніч другим зоріла,
Ти другим вінки плела,
Надо мною ж насміхалась
І знущалась, як могла.

Чом же ти, коли дізналась,
Що давно жонатий я,
Вже півроку не смієшся
І заплакана щодня?

1907 р.

Ой і пишно ж розцвіли ви
На убогій рясній ниві,
Рясно цвітом її вкрили —
І червоні, й сині, й білі...
Чом же рідному народу
Не дали ви й досі плоду?!

Віє вітер із півночі,—
Цвіт летить за ним охоче,
Тільки кида стебла ниві,
Що ростуть на її щасливі,
Тягнуть сили, точать соки,
Розривають на всі боки.

Ой народні пустоцвіти,
Доки будуть вас терпіти,
Доки будете рости ви
На грудях слабих у ниви?!
Гей! серпи, я бачу, сяють,
І женці пісні співають!

1907 р.

Море і море! Блакить і блакить...
Крил мені, крил! щоб туди полетіть!
Чайкою в небі над морем спинитись,
Дихать і в далеч за обрій дивитись.

Зникнуть би там, потонуть у тій млі,
Кинуть би все на далекій землі,
Все, що ненавиджу, все, що люблю,
Все, що скривавило душу мою.

1908 р.

О моя Русалко з срібними речами,
Чом ти не воркуєш темними ночами?
О моя Русалко з русою косою,
Чом ти не щебечеш пташкою дзвінкою?
Чом ти не колишеш мого серця стиха,
Чом не розвіваєш мого суму-лиха?..

Згадую я ночі, теплі і розкішні,
Співи соловйові на розквітлій вишні,
І сади зелені, і жита шовкові,
І сумну музику нашої розмови...
Згадую тебе я... Згадую і гину
І туди думками, як на крилах, лину.

О моя Русалко з кров'ю льодяною,
О моя Русалко з божою душою,
Все візьми у мене, все, що серце схоче,
Тільки знов верни ти незабутні ночі,
Знову сядь ти поруч янголом зо мною,
Ніжня Русалко з русою косою.

Стануть тихо віять пахощі майові,
Стануть знову литись співи соловйові...

Ти почнеш казати, як на струнах грати,
А у мене серце буде замирати...
І коли зомліє від твоєї ласки,
Смерть для його буде кращою від казки.

1904 р.

Одну я любив за веселість,
Другу я за вроду кохав,
А третій за сонячний усміх
Квітками дорогу встилав.

Ти зовсім була не вродлива
І завжди, як вечір, сумна...
Чого ж ти з усіх моїх милих
У серці осталась одна?!

1906 р.

Знемігся я... Як камінь, час байдужий
В путі пригнічує мене...
Де той, хто ще душею дужий,
Де той, в кім серце вогняне?..

О орле мій! одно твоє дихання
Розідме полум'я в мені,
І знов піду я на страждання,
Піду на муки неземні.

Я буду звать. Прийди ти тільки, дужий,
Скажи, що день ще нас шука і жде.
Зневіривсь я... Холодний час байдужий
За мною привидом іде.

1908 р.

В квітках була душа моя,
І ось дивись,— палаю я,
Я запалив квітки мої:
Нехай горять у сизій млі.
 Нехай горять, нехай горять...
 Літа летять, літа летять.

В огні горить душа моя,
Згорю і сам я,— знаю я,
Бо весь палаю я в огні,—
Не жаль себе, не жаль мені.
 Дивись, любуйся, не туши,
 Не жаль мені, не жаль душі.

1908 р.

Пройшло багато чорних літ,
І знов я в рідний край забився...
Мій степ пожовк і засмутився,
І світ поблід, щасливий світ.

Вклонивсь я друзям дорогим...
Вони ж мене не привітали,
І на слова мої мовчали,
І я здавався їм чужим.

1906 р.

Не цвітуть квітки зимою
І дерева не шумлять...
А обгорнені імлою
Як мерці вони стоять...

Як же ти, мій краю-світе,
В час морозів вікових
Міг би квітнуть і шуміти
З-під наметів снігових?

Не кричать чайки зимою,
Не співають солов'ї...
Скуті кригою страшною,
Сплять озера і гаї.

Краю — чайко — соловію,
Як же міг би ти співать
І вперед іти в завію,
І других в дорогу звать?

Час мина... зима минає...
Все прокинеться від сну
І піснями привітає
Сонце, ласку і весну.

Як же ти, мій соловію,
Зможеш сонця не вітати?!
Як я можу, як я смію
В тебе, чулого, питати?

1909 р.

О, правда! Мій народ смішний безкрає...
Сліпий, горбатий і чудний,
Він старцем з лірою блукає,
І навіть — хто він,— він не знає,—
Такий... безпам'ятний такий!..

Але я всім вселюдно признаюся,—
Я — син його, я — старців син...
За руку, гляньте, з ним беруся
І завжди з ним іти клянуся
Кудись на гори із долин.

Брати! Ваш глум і дикий сміх лунає!..
Людці!.. Ні, той навек ганебний син,
Хто п'є, і їсть, і в злоті сяє,—
А батько руку простягає
І на ніч спати йде під тин.

1907 р.

На цвинтар сумно не ідіть,
В жалобі не ридайте...
Погляньте вгору на блакить
І в ній весну познайте.

Весна летить,
Весна шумить...
Розвійте чорні думи,
Ловіть весняні шуми.

Народ не вмер, народ живе,
Хвилює по Руїні,
І мова плеще і пливе
Річками по Україні.

Вона жива,
Вона співа,—
Чого ж ви всі в задумі?
Кохайтесь в ріднім шумі.

Кохайтесь в шумі чарівнім,
Душею розцвітайте,
Несіть квітки й любистки в дім
І лави застеляйте.

Розвійте сум,
І прийте шум,
І ждiть ясної долi,
Що рве колосся в полі.

1909 р.

Душа моя — країна Жалю...
На землю впавши, плаче він,
Як бідний раб серед руїн,
Живим оставлений для шалу...

.

Все звірі знищили, розбили,—
Його ж не рушили й пустили.

1907 р.

Як прекрасна царівна у казці старій,
Заворожена відьмою злою,
Спить нетлінная роки в могилі сирій
І нетлінною сяє красою,—

Так і ти, Україно, лежиш у труні,
І заклята навек, і забута,
І без жалю за щось у кайдани страшні
Закула тебе мачуха люта.

Але явиться лицар колись молодий,
Вирве з рук тебе в мачухи злої
І тебе поведе він у день золотий,
Як царівну, для долі ясної.

1908 р.

Хіба не бачите, що небо голубіє,
Що сонце ранками всміхається ніжніш,
Що вся земля в якімсь чеканні дивнім мліє
І легше дихає, і дивиться ясніш.

Хіба не чуєте, про що вітри шепочуть
І як з зітханнями зливається їх сміх...
Хіба не чуєте, як голуби туркочуть,
Як краплі котяться і падають із стріх.

Хіба не вірите, що скоро день засвіте,
Що сонце наше вже з-за обрію встає,
Що хід його спинить ніщо не зможе в світі
І цвіту нашого ніщо вже не уб'є!

1908 р.



ІЗ ЗБІРКИ
«ПОЕЗІЇ»
КНИГА ІІІ

ЩО РОКУ...

І

Снігу, ой снігу якого!..
В білих снігах потонули
Гори, степи і долини..
Наче чекаючи любого гостя якогось,
Радий господар
Свитку свою розіслав по дорозі,
Свитку свою з найбільшої вовни,
Свитку свою не надівану й разу.
Наче тут паслися гуси уранці,
Скублись, кричали
І пух свій розкидали білий.
Наче тут віяли тихо вітри.
Віяли тихо й несли
Хвилі вишневого цвіту.
Наче якась багатирка, свавільна і горда,
Всюди розкидала рядна й полотна:

«Гей, мов, дивуйтесь
І заздріть, сусіди!
В кого з вас скриня повніша в коморі!?
Хто тут посміє з вас вийти і крикнуть:
«В мене добро моє
Виткано тонше!
В мене добро моє
Випрано краще й біліше!»
Я ж не боялась
Зимового ранку
Вийти на річку
І прати до самої ночі.
Я не лякалась морозу жижкого:
Хай він обгортає стан мій дівочий,
Хай він, як парубок, в'ється круг мене,
Стискує руки
І в щоки цілує.
Боже мій! Скільки ж то лиха від сього!
Що, як в той час
Від його поцілунків
Мак на щоках моїх палко розквітне?! —
Може, краса моя бідна зів'яне?!»
.
Снігу, ой снігу якого!

II

Спала природа під ковдрою білою,
Снилось їй море
Наскрізь прозоре,
Дно його
Ясно-зелене,
Хвилі чи хмари над ним,

«Сестроньки-подруги,
Гей, прокидайтесь,
Вістку я вам принесла.
Думала я,
Що розірветься серце,
Доки до вас долечу.
Вчора увечері,
Слухайте, сестри,
Паслася я в реп'яхах,
В сірих туманах,
Як в морі, тонуло
Все, що не єсть навкруги,
От я й пасуся,
Сумую, нудьгую,
Аж зирк!
Сонце — не сонце,
Місяць — не місяць,
Зірка — не зірка летить.
Я здивувалась,
І, навіть признаюсь,
Страшно зробилось мені.
Тільки у мене цікавість жіноча
Більша від страху була.
Сестроньки-подруги,
Що я угледіла,—
Вірте — пером не списать.
Янгол — не янгол,
Сонце — не сонце,
Зірка — не зірка, горить,
Птаство круг неї
Співає і в'ється —
Ненько моя! Хай би зозулі
Весь вік свій кували —
Все б до кінця не дійшли.

Скільки круг неї
Метеликів, бабок,
Бджілок, джмелів та мушок!
Все їм всміхається,
Годе, щечече,
Килимом стеле себе.
Що це, я думаю,—
Привид, чи мрія,
Чи сниться мені?!

Довго ще я в дивуванні дивилась,
Зирк!

Аж добродій летить.
«Сірий горобчику,
Будь твоя ласка,
Що це за диво — скажи!»

Парубок глянув на мене,
Всміхнувся,

Потім цвірінькати став:
«Це Весна чарівна,
Дивне диво із див,
Прилетіла вона
Із незнаних країв.

Де стане —

Сніг тане.

Де гляне —

Сніг в'яне.

Цвірінь!

Цвірінь!

Чуєш, жайворон співає,
Дзвоне срібнії пісні,
А весна його не знає:
Нащо здався він весні.
Не його вона кохає,
А кого — ніхто не знає...

Тільки, може, знаю я, —
Вона любе солов'я.

Цвім-цвірінь!

Соловейко їй співає,
Розсипає срібний сміх,
Сміх сльозами поливає,
Рветься в поривах своїх.
Він не зна — що буде з того:
Покоха вона другого.

Цвім-цвірінь!

Птаство все круг неї в'ється
І в коханні признається,
Тільки я один мовчу,

Не кричу:

Хто мовчить, —

Двох навчить!

Цвірінь!

Цвірінь!»

Боже мій, думаю,

Скільки у його

Тієї пихи!

Будеш співати

Чи будеш мовчати —

Дівки не взяти тобі!

Я побожусь,

Більше! —

На пригоршню зерна поб'юсь,
Кинься засватать за себе синицю —

Вір чи не вір, а з'їси гарбуза.

Сестроньки-сестроньки,

Гляньте, ось гляньте

На схід золотий!»

Глянули:

Красна Весна!

З криками, з галасом
Всі познімалися,
Всі полетіли,
Всі закричали:

«Веснонько, Весно, до нас, у наш гай!
Всі ми стомились і змучились вкрай.
Гинуть в кайданах струмочки ясні,
Мерзнуть під снігом квітки запашні!
Гнуться шовковії трави під ним...
Ніяк дивитись і дихати їм.
Всі ми стомились в даремній борбі.
Веснонько, Весно, не жаль нас тобі...»
Тихо на крилах спинилась Весна,
Стала до скарг прислухатись,

Баче:

Дерева схиляються,
Руки сухі простягають,
Журно колишуться,
Журно шепочуть:
«Веснонько, матінко,
Снігом прибиті ми,
Кригою скутії,
В жилоньках,
В серденьку
Злими морозами
Кров заморожена...
Веснонько-матінко,
Зглянься на нас».
Змовкли дерева,
І глухо з-під снігу
Квітки застогнали
І трави пожовклі:
«Веснонько-сестронько,
Холодно нам.

Краю, здається,
Немає снігам.
Давлять вони нас страшною вагою,
Гнуть наші постаті ніжні собою,
Душать, дивитись на світ не дають,
Білими круками тіло клюють».

IV

Слухала сльози і скарги Весна,
Слухала,
Ніченьку всю вислухала.
Ніченьку цілу
Страждала сама.
Шкода їй стало...
З слізьми в очах
Глибоко,
Важко
Зітхнула Весна;
І на зітхання зітхнула природа,
Білі сніги опустились
І танути стали...

V

Саме тоді на далекому сході
Сходило Сонце.
Сходило Сонце,
Тільки не сяло ласкаво,
Тільки не гріло промінням
Груди землі.

Сходило Сонце,
Гудне і байдуже,
Трошки... подихать повітрям
Та по протоптаній стежці
Тихо пройтися на захід
І прогулянку звичайну зробити.

VI

«Що се за парубок-сокіл на небі?

Хто се?» — питає Весна.

«Що то за квітка, —

Дивується Сонце, —

Цвіте на землі?»

Сонце спинилось,

Весна задивилась.

«Сонце! козаче мій, — крикнула дівчина, —

Знаю, я знаю тебе!

Снився мені ти ночами безсонними.

Марився в мріях моїх!»

«Дівчино! Весно! — озвалося Сонце, —

Вічність шукав я тебе.

Вічність даремно до зір приглядався,

Вічність журились по тобі!»

Щастям,

Каскадами щастя

Всміхнулося Сонце,

Морем усмішок

Весь світ залило

І в поцілунку

Злилося з Весною.

VII

Скорчилися з болю, з безсилля сніги,
В темні провалля тумани сховались,
Зникла, крізь землю кудись провалилась
Відьма-Зима.

Весело, вільно струмочки побігли,
Радісну вість несучи;
Бігли вони,
Щебетали по нивах,
Грались, шуміли,
Спускались в яри.
Щастя, здавалось,
Злетіло на землю,
Кожного втішило,
Вкрило, зогріло,

Кожну билинку малу пригорнуло,
Навіть одбилось в обличчях людських
Усміхом, жалем, добром.
Щастя! Ах, щастя,
Ти іноді все ж залітаєш
На землю безщасну!

VIII

В небі жайворонки в'ються,
Заливаються-сміються,
Грають, дзвонять цілий день,
І щебечуть і співають,
І з весною світ вітають
Дзвоном радісних пісень.
Ось вони на землю впали,
Щось шепнули їй, сказали

І розтали знов у млі...
І щоб глянути на диво,
Виглядають полохливо
Перші проліски з землі.

*

Квітами, травами
Вкрилась земля.
З ранку до вечора
Сонце світило,
Сяло,
Лилось, цілувало,
Гріло огнем поцілунків
Землю холодну,
Голодну.
Тільки на заході
Десь під горою
Часом лягало спочити,
Щоб через мить
на рожевому сході
Злотнії вії розкрити,
Злотнії, довгії вії...
Бідній весні ж
Ці хвилини-години
Роками, віками здаються.
Бідна
Не ляже,
Не засне,
Схопиться з ліжка
І руки ламає.
Хоче, нудьгує,
До місяця каже:
«Місяцю, місяцю,
Князеньку ночі,

Зглянься на мене!
Взявши на срібнії крила свої,
Ти понеси мене
Високо, високо,
Щоб хоча здалеку
Я надивилась
В очі огняні йому.
Місяцю, місяцю,
Ти поринаєш,
Плещешся в хмарах,
Ти мого голосу-плачу
Не чуєш.
Ти не говориш,
Чи скоро я вгледжу
Крила його?
Ох, ще не швидко:
Ще тільки другі
Півні проспівали...»
Місяць не чув.
Він купавсь в океані,
Грався, як злотний дельфін,
Кидався в хвилі
І знов вилітав,
Бризкав
І струшував срібло із себе.
Падало срібло,
Лилося на землю
І сріблило мрії землі.
А ніч...
Свої коси чесала,
Сплітала їх дрібно,
І знов розпускала,
І знов розкидала
По плечах смуглястих своїх.

В повітрі чийсь
Поцілунки дзвеніли,
І гасли,
І знов розцвітали,
Зливались,
Сплітались
І в'яли в вінках.
І хто може знати,
Чиї то були поцілунки?
Чи то солов'ї щебетали,
Чи капали роси з туманів,
Чи трави співали квіткам?
Хто з нас завісу
Таємної ночі розкриє...
Удень
Ми б усе одгадали,
Усе б на частки поділили,
А ніч
Тільки землю обніме —
І ми вже безсилями стали;
Тільки ми срібного келиха ночі
Злегка торкнулись устами,—
Ми вже обпоєні чаром.
Казкою
Ніч і життя
І весь світ нам здається.
Годі тоді нам
Розгадувать тайни.
Думаєм ми
І не знаєм —
Що воно сталося
З нами самими.

Року 1904.

ІХ

Вітер віє, віє, мліє,
Навіває срібні сни,
Навіває злотні мрії,
Чеше кучері Весни.

То загляне в чорні прірви,
То злетить в блакить ясну,
То пелюстки білі зірве
І посипе на Весну.

То замовкне, то заграє,
То всміхнеться, то зітхне...
З кожним з нас таке буває,
Як кохання спалахне.

Х

Вітер любе,
Світ голубе,
Обнімає,
Пригортає,
Струмнем лється,
Шовком в'ється,
Шуми носе,
Суше коси,
Сам не знає,
Що кохає.

Прилетить над море синє,
І на мить свій льот зупине,
І до хвиль простягне руки,—
І поллються з моря звуки.

Наче з арфи золотої,—
Тихі звони, тихі бої;
 Все шептання...
 Все зітхання...
Але Вітер вдаре в струни —
І гримлять із хвиль перуни,
Море стогне, плеще, грає,
Береги гранітні крає
І кричить і в білій піні
Сріблить, білить хвилі сині!
 Але ось рука втомилась,
 Хвиля впала і розбилась,
Знову море грає тихо,
Знову арфа ледве диха...
Ще рука на струнах мліє,
А вже Вітер зводе вії
І на камені, на скелі
Лове сни свої веселі.

ХІ

А Весна іде, як фея,
В чарах шуму і пісень,
Біла, біла, як ліля,
В квітах яблунь і вишень.
 Скрізь блукає,
 Все вітає,
Йде і сіє срібний цвіт,
Обсипає білий світ.
Стане, гляне Сонцю в очі
І спочить від щастя хоче.
Що їй вітрове кохання,
Сльози, співи і зітхання?

Хай нудьгує,
Хай сумує,
Слід покинутий цілує,
Грає, плаче, віє, мріє
І піснями землю гріє.
Хай зітхає, хай конає
І надію колихає.

ХІІ

Надіє, надіє! Облудна мара...
Ти розпачу мати і зради сестра!
О, хто тебе ніжно на грудях не грів
І хто за тобою орлом не летів?!
І ти окриляла рожеві думки
І скрізь розсипала пахучі квітки.
Та падали мрії підбиті на шлях,
І чорні гадюки сичали в полях.
А ти, сміючись, залишала поля
І бігла дурити такого, як я.

ХІІІ

Та поки ще Вітер не в'яне в журбі
І віре, як вірив колись я тобі,
Нехай понад гаєм без стежки летить
І тихо на кобзі зеленій шумить:
«Весно, Весно, раю мій!
Вся краса в тобі одній,
Вся краса, що в світі малась,
У тобі одній з'єдналась.
І тепер її оселі,

Де колись вона жила,
І блищала, і цвіла —
Чим різняться від пустелі?
Весно, Весно! Раю мій,
Вся краса в тобі одній.
Весно, Весно! Слухай співи --
Я щасливий, ми щасливі...»

XIV

А Весна... Весна й не чула,
Що їй Вітер шелестів,
В небі поглядом тонула,
Де Орел її летів.

І молилась, і сплітала
Із благань вінок йому,
Цілий світ вона кохала
І молилася йому,

І у Вітра стислись груди,
Очі вгледіли когось,
І страшне чуття облуди
В серце кігтями вп'ялось.

XV

Підкрадались,гнулись, слались
Чорні звірі-вороги,
Чорні хмари насувались,
Слали тіні навкруги.
І зустрілись чорні хмари,
І накинулись, вп'ялись,

І прокльони, і удари
Загуділи, полились.

Сунуть хмари, стогнуть, б'ються,
Всю ніч бій на смерть іде;
З зброй блискучих іскри ллються,
В сурму мідну грім гуде.

XVI

Казав він: «О Весно!
О зоре ясна,
Чи любиш мене ти?»—
Мовчала Весна.

«Я мучусь, конаю,
Я ночі не сплю.
О Весно, о мила,
Люблю я, люблю.

Зорять твої очі
В небесну блакить...
О, дай мені сили
Туди полетіть.

Зв'язала, скувала
Ти крила мої,
І я не літаю —
Стелюсь по землі.

Так дай мені зілля,
Отрутоньки дай,
Хоч я вже коханням
Отруєний вкрай...»

І ніжно Весна продзвеніла йому:
«Обійми розкрила я світу всьому,
Мій друже крилатий, лети і шуми
І сумніви з серця безжурно зніми».
І Вітер зрадів, засміяєсь, полетів
І брязнув по струнах шовкових степів.

XVII

Віри йнять словам жіночим,
Їх устам, очам співочим,
Їх зітханям, їх сльозам,—
Признаюсь — я вірив сам.

Але де ті, що зітхали,
Що цвіли мені колись,
Що правдиво зомлівали
І не зраджувать клялись.

Ах, одна
Друга вийшла за дідка,
Третя
Шоста — сьома теж така.

Але, Музо, що ти мелеш,
Винен більше я за їх.
Всі покинули мене лиш,
Я ж покинув їх усіх.

XVIII

Співать про любов, поцілунки, обійми —
Боюсь, що мій голос останній відійме...
Зазначу єдине, що Сонце Весні
Не зрадило навіть в зрадливому сні.
Але.. обопільне, солодке кохання
Здавна викликало в мені позіхання,
Хоч може колись за щасливу любов
Охоче б оддав я і мозок, і кров.

XIX

Раз вночі прокинувся Вітер
І углядить захотів —
Чи ніхто не порушає
Тиші мертвої гаїв.
Пролетів він гай зелений
І сховався за кущем:
Дивна флейта розсипалась
Звуків радісним дощем.
Флейта плакала, сміялась,
Умирала і жила...
Біла постать сміх і сльози
Із долонь своїх пила.
Г'лянув місяць ясним оком —
І осяялась земля,
І крізь листя Вітер баче
І Весну, і Солов'я.
Соловей, стуливши очі,
В келих ночі срібло точе:
«Сонце, Сонце! Весно, Весно!
Як на світі жить чудесно,

Як чудесно в світі жить
І страждати і любити!
Весно, Весно, вміла ти
В небі Сокола знайти.

Щастя завжди, всюди з нами,
Лине, в'ється над роками,
Квітне квіткою в садках,
В'ється рибкою в ставках.
Хто захоче щастя мати,
Всюди зможе відшукати.
Сонце, Сонце! вміло ти
В лісі Горлицю знайти».
Вітер наче збожеволів
Від страшних проклятих слів,
Розірвати серце волів,
Задушить Весну хотів...
І гадюкою страшною
Засичав він над Весною:
«Так умри ж ти, навісна».
Засміялася Весна,
Раптом стисла Вітру руки
І розсипалась на звуки.

XX

І довго ще Вітер конав і горів,
А потім поволі повивсь, полетів.
І впав серед сірих гранітних руїн,
Таких же сумних і самотніх, як він.

Зелено, любо усюди!
 Наче стоять на землі
 Свята зелені,
 Клечальна неділя!
 В мріях дримає земля,
 В щасті раює природа.

Наче з якогось далекого хутора
 Дівчина йшла на весілля в село,
 В південь гарячий ішла і стомилась,
 І відпочити лягла і заснула,
 Тяжко заснула в житах на межі.

Сниться їй сон:

Наче козак в золотому жупані
 Стиха під'їхав на білім коні
 І задивився на неї, прекрасну,
 І зачарований довго дививсь нерухомо,
 Потім поволі схилився з сідла
 І обпалив її красні уста
 Довгим палким поцілунком.
 Знявся... і зник на коні,
 Дівчина крикнути зразу хотіла,
 Словом його перейняти —
 Мертві уста.

Хвилею щастя залита,
 Дівчина бідна зомліла...
 Спить вона тяжко, а хвиля її заливає,
 Вщерть переповнює щастям істоту,
 Ллється і ллється,
 Плеще і плеще.

Хочеться дівчині всесвіт обняти,
 Щастям усе напоїти,
 Матір'ю стати...

Спить вона й чує, що наче рости починає,
Більше, все більше і більше росте...
Ось вона стала велика, велика...
Землю усю зайняла.
Спить і раює прекрасна.
Коси її розплелися,
Хвилями в'ються в степах.
Килимом пишним лани покриває
Плахта її.
Маком червоним цвітуть на городах
Рукава її.
Ллються річками по луках зелених —
Дівочі стрічки.
Сяють розкидані збоку дукати —
Ставки і озера,
Спить вона довго
І... нагло —
Очі ясні розкриває!..
Сонце ще дужче горить...
Зелено... любо навколо!

XXII

Весілля скінчилось... Бубни одгули,
І п'яні музики додому пішли.
Розвіяні мрії, розвіяні сни,—
Ростуть під серцями дочки і сини,
В турботах натоплена хата землі,
Щоб кволе жіноцтво було у теплі,
Приборкала кожную істоту вага,
А з нею примир'я, думки і нудьга.
Один тільки Вітер у муках горить
І хворий вже тиждень на скелі лежить.

Лежить він, не засне — ні вдень, ні вночі,
Все в думці голосе, Весну зовучи.
О Вітре, не мучся і тихо засни,
Давно щось росте і під серцем Весни.

XXIII

Коли б я тобою,
О Вітре мій, був,
Я б іскру зневаги
В пожежу роздув.

Я б гордо на гору
Найвищу злетів:
Мій сміх заглушив би
Гармати громів.

В долині б я плакав,
Щоб збутись ваги:
Для сліз моїх гори
Були б береги.

Я кинувся б в море
Від болю, від ран.
Як море втопило б
Журби океан.

Коли б я тобою.
Мій Вітре, зробивсь,
Давно б я з другою
Кохавсь і любивсь.

XXIV

Що холод, як сонце
Огнем розлилось,
Що розум, як серце
Полюбє когось?!

Снігами-думками
Кохання туши,
А іскри крилаті
Несуться з душі.

Що розум холодний,
Як займеться кров,
Як світу потрібна
Єдина любов.

XXV

Тихо у полі... ні співу, ні шуму,
Думає поле глибокую думу,
Спокоєм душу свою напуває,
Колос зелений зерном наливає.
Тихо... ні співу, ні шуму.
Думає думу.

Тайна серпанки-убрання пошила,
Кожну істоту до шлюбу зводила,
Потім пахучі квітки познімала,
Білі серпанки у скрині сховала,

Тайна убрання пошила,
В скрині зложила.
Як перед нею усім не коритись,
Як перед нею життю не молитись?!
Тільки не молитесь Вітер недужий,
Він до всього, що за серцем, байдужий,
Вітер не може молитись,
Долі коритись.

XXVI

Хто долі кориться, хто далі не йде,
Хто прапор і зброю в безсиллі кладе,
Хто світло міняє на темряву ночі
І крила орлячі спокійно волоче,

Хто, вранці родившись, удень одцвіта,
Хто ворога злого укліном віта,
Той краще не бачив би світу ясного,
Не тьмарив би дня і не ганьбив нікого.

.
.

XXVII

Але я забуду і жаль, і ганьбу,
Спочину — і іншу згадаю боротьбу.

XXVIII

Тигр, що людям давсь піймати,
Рве, гризе залізні грати,
Перегриз би, в степ утік,
Став би вільним — кров'ю стік.

Скелі, гори в'яжуть море,
Море ж звать ясні простори...
Роки линули, віки —
З гір посипались піски.

Серце зранене вулкану
Ждало, тисло біль і рану,
Більше ждати не змогло,
Кров'ю-лавою зійшло.

Вчись у тигра рвати грати,
В моря гори розмивати,
У вулкана вірить, ждуть
І, зневірившись, вмирать.

XXIX

Вітер хворий віє стиха.
Ледве ходе, ледве диха,
Та щось думає неначе
І без голосу заплаче.

То в гаю зламає гілку,
Стане, виструже сопілку
І на дудці тихо грає
І проходим серце крає.

То біжить над море сине,
То на гори тихо лине
І над кручею в задумі
Передумає всі думи.

Часом гнів його ужале,
Він забуде болі, жалі,—
Він як вихор вже несеться
І шаліє, і сміється.

XXX

Хто із нас не ніс на гори
Люту муку, люте горе,
Щоб його під небом збутись
І назад за ним вернутись?

XXXI

Біг і я колись в простори,
Вибігав на сизі гори
І сміявся над любов'ю.
Часом слізьми, часом кров'ю.
Більше думав я не в'януть,—
Із-за хмар на все поглянуть,
Остудить журбу пекучу...
Ледве я не кинувсь в кручу.

XXXII

Журиться Вітер, по берегу ходе;
Думонька думу за мукою плоде.
Гляне на місяць, гляне на ніч,—
Сльози гарячі ллються рясніш.
«Ноче-ворожко, поворожи —
Де моя люба — правду скажи.
Де моя люба,— щастя і мука,
Янгол небесний, люта гадюка».
Срібляться хвилі, плещуть і грають,
Верби гілками журно хитають,
Листя віщує, листя сичить,
Чорна циганка стала й мовчить.
Вітер шаліє, по берегу ходе,
Крила свої вигинає, розводе.

XXXIII

Вітер погрожує, Вітер шепоче:
«Ні, я облуди Весні не прошу,
Дні оберну я у сірії ночі,
Білі тумани гуляти пушу.

Більше не будеш ти в синьому небі
Бачити любого Сонця свого:
В сірих туманах сховаю від тебе,
Хмарами вкрию його.

О, не втечеш ти нікуди від мене:
В ліс — так я дерево кожне струшу;
В поле сховаєшся — поле зелене
Гребнями рук розчешу.

Вдень і вночі я усюди літатиму,
Доки без сил не впаду,
Всюди питатиму, всюди шукатиму,
Доки тебе не знайду.

А розшукаю — тільки спитаю,
Здалеку гляну в небо очей
І понесу я муку безкраю
В чорні безодні вічних ночей.

XXXIV

«Ого-ого!» — шаліє Вітер,
«Го-го!» — сміється із-над хмар
І, прислухаючись до грому,
Каміння кидає у яр.

У прірви хмар я кину Сонце,
Огнем крилатим пролечу,
Розвію лист, погну дерева,
Степи зелені потопчу...

«Знайду, знайду...» — шепоче Вітер,
В безодні дивиться згори,
А теплі сльози доганяють
Каміння, кинуте в яри.

*

Щоб нам затуманить наближення смерті,
Нам діток господь для утіхи дає,
І знов розцвітають обличчя потерті,
І пам'ять колишню жуйку жує.

XXXV

Вишиває осінь на канві зеленій
Золоті квітки.
Квіти оживають, і з дерев спадають
Жовті нагідки.
Яблука і груші падають на землю,
Боки, спини б'ють.
Люди їх збирають, у мішки ховають,
Кури їх клюють.
Жито і пшеницю вже почастували
Ціпом на токах.
І для добрих шлунків винувате зерно
Мелеться в млинах.
Бавляться дітками, бавляться квітками,
Моляться батьки.
Вишиває осінь на канві зеленій
Золоті квітки.

XXXVI

Ранок... зеленеє свято кінчається,
Гаснуть на люстрах небесних свічки.
Килим поволі з підлоги згортається.
Зірвані квіти, гірлянди, стрічки.
Небо закрито завісою темною,
Заслані сірим серпанком поля.
Небо осталося горою таємною
І пілігримом безсилим земля.

*

Ой розлягався та понад морем
Білий туман.
Ой набирав він з синього моря
Цebra води,
Ніс він ту воду на круту гору
В степ голубий,
Щоб остудити, щоб напоїти
Отари хмар.
І напилися сизі отари,
І не лягли:
В довгу дорогу степом погнали
Їх чабани.

XXXVII

В'ються тумани, пливуть над землею,
Линуть в простори на білих човнах,
Хиляться трави, прибиті дощами,
Листя на землю поволі спадає...
Нудно... однаково — жити чи вмерти.
Всі «неминучістю» скуті давно.
Деякі навіть покарані тяжко,—
Як вони сміли родитись і жити?!
Бідні злочинці божились, благали,
Слухали журно своїх речників,
Громом гриміли слова прокурора,—
В'язні злякались і згодилися вмерти.

XXXVIII

Сум. Безнадійність. Руїни.

.

Наче з далеких країв налетіли
Гунни на конях скажених своїх,
Вихором-бурею скрізь пронеслися,
Все зруйнували і знищили вкрай.

Тільки тремтіли дерева зелені,
Ласки у неба просили в сльозах...
Небо почуло, подумало трошки
І запросило на їх сарану.

.

Наче колись тут в садах серед гаю
Хутір багатий стояв козака.
Ждали, чорніли скирти-ожереди,
Тріскались стіни комор від добра.

... Темної ночі, глибокої ночі
Месник ярами хиливсь до сідла...
Став, і послухав, і вийняв кресало,
І між кущами поліз по землі.

... Ніби розбурканий вистрілом сокіл,
Вилетів з скирти крилатий огонь,
Крикнув, і з шумом на крилах вогняних
Злякана зграя знялася за ним.

... Степом широким, припавши до гриви,
Месник летів на пекельнім коні,
Іскри і дим з-під копит виривались,
Хмари осяяні квітли в огні.

... Тижні у полум'ї корчився хутір...
Стіли в пожежі комори, скирти...
Тільки сумують на сірих руїнах
Чорні дерева зелених садів.

Тижні тушили пекельну пожежу,
Тижні лилися невпинні дощі,
Та не змогла і небесна «пожарня»
Полум'я судної помсти залить.

XXXIX

Осінь — вмирання,
Примир'я, прощання,
Останні слова...
Пориви марні,
Звуки цвинтарні,
Смерті жнива.

Вмерти, не бути,
Не бачить, не чути,—
Прокляття (кому?)...
Жити, конати,
В муках палати
І нагорода... в ч о м у?!
Вірить, молитись,
Плакать, проситись —
Годі, дарма!..
Може змагатись,
Сіктись, рубатись,—
Зброї нема.
Зброя єдина —
Будь як дитина.

Грайся м'ячем,
Злотом, любов'ю,
Власною кров'ю,
Честю, мечем.

XL

Я вам розказав би, як мучився я,
Що дівчина мила не любе,
Хоч може тепер уже пам'ять моя
Пелюстки безсмертників губе.
Але я про Вітер вам мушу казать,
Як він і конав, і помщався,
Та всього не можу про його я знать,
Хоч «вітром» я змалечку звався.

XLI

Вітер носиться, літає,
Топче луки і поля,
Жовті трави пригинає,
Лист зриває із гілля.

То скирти, стоги розносе,
То у сурми загуде,
То в безсиллі заголосе
І до лану припаде.

То в уяві намалює
Другу дівчину ясну,
І в уста її цілує,
І не дума про Весну.

Нащо, Вітре, ти голубиш
В серці мрію золоту:
Як ти д р у г у не полюбиш,
А забудь не зможеш т у.

XLII

Знайти на вічні рани ліки,
Струну розірвану з'єднать...
Знайти, що втрачено навіки,
І знову вірить і бажать,—
Ні, ні! Де хвиля, що майнула,
Де звук, що нісся і погас?—
Хай пам'ять наша не забула,—
Не вглядять очі в другий раз.

XLIII

Квітки любові розцвітають
Єдиний раз, єдиний раз.
Вони ніколи не вмирають
І вічно жалем ранять нас.

Їх поє сонячне проміння,
Годує чиста пахощ піль.
В глибинах серця їх коріння:
Торкнеш квітки, а в серці біль.

Зламаєш їх, потопчеш в муках —
І хочеш їх навек забудь,
А кров тече і плаче в звуках,
А ніжні парості ростуть.

XLIV

Втратити віру — що керму зламати;
Хвиля осліплений човен веде,
Що його в морі широкому жде,
Хто його візьме на груди приспати?..
 Втратив я віру і хвилям віддався,
 Б'ють мене хвилі, об камені б'ють,

Хвилями місяці, роки пливуть.
З смертю ж я й досі чомусь не спіткався,
Втратив я віру... о браття, о друзі,
Б'є мене хиля, об камені б'є...
 Скоро в розпуці, в безсиллі, в нарузі
 Вирву я серце своє.

XLV

Плаче Вітер, туже бідний
Та ховає мрії,
А навколо степ самотній
Наче крук чорніє.

Десь пливуть під небом гуси
Темними ключами...
Плаче Вітер, туже бідний,
Б'ється над степами.

А на гілці лист пожовклий
Затремтить в конанні
І впаде, і тихо ляже,
І засне востаннє.

Розплітається уранці
Срібних снів мережка,—
До невірної літами
Заростає стежка.

А у Вітра й досі в грудях
І любов, і муки,
І протоптані навколо
Всі поля і луки.

XLVI

І думає Вітер: «Я хочу знайти
І мушу її відшукати,
Ганебно для мене на крок від мети
В пустелі жалю повертати.
Я з півночі хмари холодні зжену,
Встелю усю землю снігами,
І певно де-небудь в гаю, на лану
Ти стежку протопчеш ногами.
І тільки я слід на снігу нападу,
Твій слід чарівний і знайомий,
Як сокіл я з неба в ту мить упаду
І стану в красі нерухомий.
Не думай сховатись в людей на селі;
Зумію проходим я стати,
Постукати в двері і тихо з землі
«Пустіть, замерзаю» — сказати».
Так думає він і на північ летить,
Щоб скликати хмари холодні,
А стомиться,— ляже заснуть і спочить
Де-небудь на скелі в безодні.

Державні місії,
Контроль, комісії,
Пілати, дипломати,
Вся Україна тут.

Вся сіль кооперації,
Торгівлі, спекуляції,
Шакали, зубоскали,—
Європа аж тріщить.

Клопочуться, збираються,
Прощаються, вітаються,
Стривають, виряджають,
А ввечері — вино...

Нічого не закуплено:
Козу півбока луплену,
Для сміху, на потіху,
Додому привезуть.

А там десь на позиції,
Без зброї, без муніції,
У полі босі й голі
Вмирають козаки...

1919 р.

По «Esels-Platz» напідпитку
Іде козак в кобеняку...
Навколо справжній переляк:
З'явивсь у Відні кобеняк.

А вуса, вуса! — дві змії
Висять до самої землі;
Гадюки-вуса, кобеняк,—
Козак напевно з Кобиляк.

Весь Відень вуликом гуде,
А кобеняк вперед іде...
«Іде, іде! пильнуй! тікай!» —
Кричить щосили поліцай.

Один говорить: «Це — зулус!»
Хтось другий крикнув:

«Це — хунхуз!»

А третій каже: «Білий мавр!»
Рішили всі: — іхтіозавр.

«В Tier-Garten!.. в клітку!..» —
знявся крик.

Загинув бідний чоловік:
Сидить у клітці наш козак
За те, що вдягся в кобеняк.

Я дипломат... уже два роки
Сиджу я тихо, не кричу...
Нехай собаки і сороки
На мене брешуть... я мовчу.
Народних грошей і майна
Не витрачав я на прийняття,
Про смак французького вина
Не маю жодного поняття.
На оселедцях я сидів,
Пив двічі на день чай в прикуску.
І тільки часом серед снів
Я бачив качку або гуску.
Англіїці, німці і жиди
Мене прохали на розмови,
А я у відповідь: «Куди?
Шампани, квіти та промови?!»
Ані копійки без пуття!
Не марнотрат я, не пияка,
Зате навів своє життя
Я забезпечив, богу дяка.
І я все жду, коли мене
Комуністична хуртовина,
Тоді не вдерже тут мене
Ніяка ваша Україна.

На місце міністра фінансів колись
Осла-дивака посадили,
Корови ногами за боки взялись,
Сміялись бики до знесли.

А в нас, подивіться, цілком навпаки:
Пожовкла зелена діброва,
Голосять телята, сумують бики,
І диха на ладан корова.

Весь вік прожив ти в «Петрограді»,
Коли ж додому ти вернувсь,
Були ми дуже, дуже раді,
А ти в міністра обернувсь.

Ти вірний, чесний по натурі,
І я це щиро говорю!
Служив ти правдою царю,
Був вірним гетьману, Петлюрі,
І будеш вірним взагалі
Усім владикам на землі.

Чарівна, як сонце, і легка, як хмарка,
З пасом дипломата їде куховарка...
Мабуть, менше неї я зробив для краю,
Бо я пішки лісом за кордон тікаю.

У салон-вагоні їде куховарка,
Візаві посол наш «Ковбаса та Чарка».
Глянеш на обох їх: чом тобі не пара?!
Чим тобі посол наш гірше куховара?!

Хто з нас в міністрах не бував,
Осли, телята, поросята
І жовтодзьобі гороб'ята.
Тепер же інший час настав.

Тепер призначують на жах
І на загибель всього люду
Іскаріотського Іуду,
Що ввів дурних дітей в облуду
І обезславив по світах.

Вони зійшлися, небораки,
В ім'я найвищої мети,
Щоб всім єдиним фронтом йти,
І перегризлись, як собаки,
Пересварились, як коти,
І розповзлися знов, як раки.

МОЯ ОРІЄНТАЦІЯ

Орієнтуймося! Спасибі!
Але на кого? — докажіть!
Чи легко це зробити рибі,
Коли на березі лежить?

Орієнтація шість років
Була у мене на царя,
Страшний для мене був Набоків,
Вже не кажу про Носаря.

Пізніш папашу Мілюкова
Я, наче батька, полюбив,
Хоча до нього від Гучкова
Я колосальний крок зробив.

Аж — революція! Керенський
І чорт, і д'явол-більшовик,
І все, чого язик рутенський
Казати голосно не звик.

А далі знаєте — Антанта...
І німці... врешті хто кого?!
Назвіть ви лицаря-гіганта...
Тепер би й я назвав його.

Від німців... став в Париж писати
І до Денікіна пішов.
Поніс йому кріси, гармати,
Віддав народну честь і кров.

Тепер Денікіна немає,
Юденіч впав, Колчак в петлі,—
Орієнтація зникає
І берег рідної землі.

Сиджу то тут, то в Бухаресті,
Виношу тисячі негод...
Орієнтуюся, нарешті,
Востаннє вже, на свій народ!

1919 р.

Чи не мати для нас і для всіх УНР?
Монархіст ти чи лівий есер,
Друг чи ворог ти — міра одна...
І стоїть УНР, як корова дурна.

Пішла в письменники блоха,
Щотижня плигає, кусає,
Така уїдлива, лиха,
Що й рідну матір не минає.

Чому ж, скажіть мені, скажіть,
Дехто назустріч їй біжить,
Здалека шапочку здіймає
І про здоров'ячко питає?

Я.....

І.....

Я ні швець,

Ні кравець...

Я професор чи вже й ректор.

Я найбільший з трьох директор,

Україна вся моя,—

Ось хто я!

Я держава, я закон,

Я приїхав за кордон,

Щоб з царями, з королями,

З президентами, князями

Поділитися думками.

Та якими? Блискавками.

І без мов

Я знайшов

Аж до Австрії дорогу

І живу тут, слава богу,

Наче риба у воді:

Ні в багатстві, ні в біді.

А в готелі кожний знає,

Хто з високих пробуває.

Як на трон колись я злавив,
Миром бог мене помазав
І сказав:
Прав!
І я влади не зречусь,
І на небо вознесусь,
Як святий пророк Ілля.
Ось хто я.

Сяду в бога одесную
(А Христос посуньсь ошую!)
І над світом запаную:
Це професія моя.
Ось хто я.



ІЗ ЗБІРКИ
«ЧУЖИНОЮ»
КНИГА VII

Народе-страднику, навчи і нас в вигнанні
Любити свій Єрусалим...
Навчи в солодкому стражданні
Пройняти серце ним.

Щоб на чужині, над річками,
Покласти кобзи жалібні,
Ми тихо сходили сльозами
В жалю по рідній стороні.

Народе-страднику, навчи і нас в вигнанні
Любити свій Єрусалим,
Навчи в солодкому стражданні
Пройняти серце ним.

15.3.19.

В вигнанні дні течуть, як сльози,
Думки в вигнанні сплять, як мертві.
Солодкі спогади сичать, як змії,
Душа ридає, як дитина.

Душа розірвана, як рана...
Бальзам далеко так, як сонце,
А сонце, сонце, як і щастя,
Там, там, лише в краю коханім.

13.5.1919 р.

Солов'єва пісня ллється,
Розливається в низах,
Соловей лящить, сміється...
Наче... тоне у сльозах.

Квітнуть яблуні і груші,
В світлі місячнім тремтять...
Наче... мертвих скорбні душі
В білих саванах стоять.

Вся земля миліша раю...
Шум, пісні і щастя скрізь!
Я дивлюся, я ридаю,
Я не бачу із-за сліз.

Мусить бути! — скажи — і стане,
Захотіти — досягти!
Духа в льоті до мети
Не затримають кайдани.

Підеш ти — і ляжуть гори,
І розстеляться яри,
І тебе сами вітри
Понесуть в ясні простори.

Ти самотній? завжди? всюди?
Викинь сміло прапор свій!
У пустелі життєвій
Без мети блукають люди.

Вдар не в дзвін, а в серце дуже,
Зважся жить або не жить,—
І каміння закричить,
І запаляться байдужі.

Встань, піди — і ляжуть гори,
І розстеляться яри,
І тебе сами вітри
Понесуть в ясні простори.

Огонь, що мовчки в попелі дрімав,
Ожив і знявся,
Блиснув, засяв, і засміявся,
І віковічну ніч злякав.

Святий огонь! свята земля!
Свята руїна!
І ми упали на коліна,
І кров смоктала з нас змія.

І в муках ми спалили гріх,
І легко встали,
І граду сліз не помічали,
І ран окровлених своїх.

І шепотіли в нас уста:
«Простіть навіки,
Простіть нас, страдники великі,
І ти прости, земля свята».

І крикнув враз огонь до нас:
«Немає сил!
Хоч трупів дайте із могил,
Щоб я в безсиллі не погас!»

І зрозуміли ми натак...
І довго ждали,
І по землі могил шукали,
І чийсь надибали кістяк.

Огонь... погас!..

Хто зберіг любов до краю
І не зрікся роду,
Той ім'ям не вмере ніколи
В спогадах народу.

Хто поїв, як струмись, край свій
І не згинув в морі,
Ой не раз того згадають
Влітку квіти-зорі.

Хто угодів в час безчасся
Сонце крізь тумани,
Той для люду рідним батьком
І пророком стане.

Хто зберіг любов до краю
І не зрікся роду,
Тільки той віддав всю душу,
Все, що зміг, народу.

Раз в майову нічку,
В темну ніч весни
Ми ішли ловити
Неловимі сні.

Ми ішли прикриті
Крилами пільми,—
Вперше щастя красти
Зважилися ми.

У кущах бузових
Згинула тропа,—
Спала баба-доля,
П'яна і сліпа.

Спала баба-доля,
Люта, навісна,
А в руках у неї
Папороть ясна.

А під боком в неї
Лаври і вінки,
Перли, діаманти,
Золота мішки.

Спить, не ворухнеться
Баба на траві...
Все її лахміття
У моїй крові.

— Тихше! — говорю я,—
Не збуди її...
Як необережно
Дзвонять солов'ї!

Як необережно
Воркотять струмки...
Але наше злото,
Лаври і вінки!

О моя голубко,
Глянь: навколо — лад!
Казкою здається
Сей вишневий сад.

Як же випадково
В темну ніч весни
Нам влетіли в руки
Полохливі сні!

І, як двоє скрипок,
Заспівали враз
Наші поцілунки
У весняний час.

Заспівали звуки!
Піснею знялись!
Золото і лаври,
Нащо ви здались?!

І здригнула баба...
Глянула на нас,—
Все згребла, схопила
І побігла враз.

Гнались ми за нею
Й досі женемось...
Слід її жорстоко
Замітає хтось.

НАД МОРЕМ

Котяться хвилі і грають,
Сиплють на берег піски,
Ледве пісні проспівують,
Чуєш — шепочуть казки.

Ранок і ніч пролетіли,
Ось уже й ніч настає,
Я ж усе марю, що хвилі
Викинуть щастя моє.

Постій — не йди! Нащо питати,
Чи можу стати я твоїм...
Синіє ніч, і ночі шати
Горять в розводі золотім.

Постій: душа моя розквітла,
Як пташка, крилами тремтить,
А ніч пливе на хвилях світла,
І день назустріч їй летить.

Постій! Нап'юся,— надивлюся...
Навіщо згадувать когось.
Сьогодні я тобі молюся,
А завтра ще не зайнялось!

Ніжніша від ночі, миліша від ранку,
Струнка і хороша, і вічно смутна,
Вся в білім убранні, вся в білім серпанку,
Як в пір'ях лебідка... Лебідка — вона!

І згадую казку-легенду про неї...
Раз висохло озеро срібне до дна,
І біла лебідка, біліша лілеї,
Прокинулась нагло від довгого сна.

І глянула вколо... Сіріє каміння.
Вмирають безсило стрункі комиші,—
І вирвалось дике, страшне голосіння
З лебідки — лілеї, з лілеї — душі.

І кажуть, що бідна лебідка блукає
І озера в полі щоночі шука,
Як арфа, зачеплена вітром, зітхає,
Як біла снохода, сновія блука...

... О бідна лебідка! Ти глянула в очі,
Ти глянула в тихі озера мої,
А в мене душа, як в негоду, тріпоче,—
Навік скаламучені води її!

Рідна мова в рідній школі!
Що бринить нам чарівніш?
Що нам ближче, і миліш,
І дорожче в час недолі?!
Рідна мова! рідна мова!
Що в єдине нас злива,—
Перші матері слова,
Перша пісня колискова,
Як розлучимось з тобою,
Як забудем голос твій,
І в вітчизні дорогій
Говоритимем чужою?!
Краще нам німими стати,
Легше гори нам нести,
Ніж тебе розіп'ясти,
Наша мово, наша мати!
Ні! в кім думка прагне слова,
Хто в майбутнім хоче жить,
Той всім серцем закричить:
«В рідній школі рідна мова!»
І спасе того в недолі
Наша мрія золота,
Наше гасло і мета:
Рідна мова в рідній школі.

Порвати б сітку мук дрібних,
Втекти б від галасу людського,
Втекти б до моря голубого,
До скель задумливо-німих.

Звалити б хрест хоча на час,
На час короткий вільним стати
І там любити і страждати
За всіх близьких — далеких вас.

Але кайдани на мені:
Життя і грізне, і суворе
Вартує, застує простори
І гріє руки на огні.

ДРАМАТИЧНІ ЕТЮДИ

КНИГА IV

ЗЛОТНА НИТКА

М. ЛИСЕНКОВІ

Три парки.
Жінка в чорному.
Дівчинка.

I

Глибокий, безмежний простір. Крізь легку блакитну хору помітно — сидять три жіночих постаті. Жінка чорному, в жалобі виходє з лівого боку і спиняєт
На обличчі — мука. Музика: пісня туги.

Жінка

Хто мої перли — розгублені сльози
Скрізь на великій дорозі,
Хто позбирає,
Хто поховає!?

Лишенько, горенько чайці-небозі...
Сльози, як перли, горять на морозі!

Ночі туманні та хмарні настануть,
Сльози мої затремтять і розтануть,
Море глибоке,—
Згинуть потоки,—
Ой, голосити навік перестануть!

Крове моя, що упала на землю квітками,
Серця розбитого — криком-словами,
Впала останнім
Бодем, диханням,
Чи ти промовиш палкимі устами?

Душе, чий стогін, прокльони і крики
Ледве вмістили безодні великі;
Душе! невже хоч луною
З прірви покою
Ти не озвешся вовіки?

Чом, як в могилу летіла,
Чом не взяла мого тіла?..

*(Іде далі засмучена,
з похиленою головою.)*

II

Хмари розходяться. Три парки спокійно роблять свою роботу. Видко, як ножиці перерізають одну нитку, за нею другу... Декілька акордів, як бурних дихань вихору.

Молода парка

Всю мить народиться дитина.
Дивись, зоря вгорі тремтить.
Дивись, зоря сюди летить!

Ясна душа ясного сина!
Радій, о земле, тішся, мати!
Скажи — що треба йому дати?

С е р е д н я і с т а р ш а п а р к и

Кинь йому у серце сльози,
Болі всі і всі жалі,
Кинь докори і погрози,
Скарги рідної землі.

С е р е д н я п а р к а

Кинь йому лісів зітхання,
Плескіт хвиль, пісні степів,
Фарби радісні світання,
Всю красу майбутніх днів.
Простягни в повітря руки,
Полови і позбирай
Всі живі і мертві звуки
І у серці поховай.

М о л о д а п а р к а

Хай цвітуть у ньому квіти,
Хай шумлять-гудуть ліси,
Хай лунають заповіти
І великі голоси.

С е р е д н я і с т а р ш а п а р к и

Кинь йому у серце сльози,
Болі всі і всі жалі.
Кинь докори і погрози,
Скарги рідної землі.

С т а р а п а р к а

Хай жалі в вінок зів'ються,
Хай слова в мечі скуються...
В творчій серці вічний рух,
Дивні дива творить Дух.

М о л о д а п а р к а

Серце йому я із звуків зіткала,
Струни із златної мрії сплела,
Муки, як руки, на струни поклала,
Терном колючим його повила.

Музика. Чуються перші звуки, перші акорди, перші пісні, радісні і наївні, як ранок на світанні. Ось вони розростаються, смілішають, виправляють крила і дзвенять високо над землею, як тисячі жайворонків. І всі вони — одна пісня, один гімн Великому Життю.

М о л о д а п а р к а

Ой чиї се звуки ллються?
Може жайворонки в'ються
І, цілючись, сміються.
Крила крилами черкають,
На проміннях сонця грають,
На дзвіночках пригравують...

Піднеслися звуки ще вище і потонули в безмежному морі. Тільки луна, тиха, як шелест озерних трав, доносить їх до землі.

Чи русалки чешуть коси,
Чи з небес спадають роси,
Чи кладуть жінці покоси?

Аж ось вони вертаються з неба і несуть на землю рід
пісню.

Чи козацтво виступає,
Струни кобз перебирає,
Золоті шаблі виймає.

І як злива в засуху, була рідна пісня для землі.

Глянь — в долинах трави сходять,
Голівки квітки підводять,
Шум сади, ліси заводять.
Глянь, могили задрижали,
Із могил мерці устали
Сльози, сльози! повтирали.

Хто се дивний світ дивує,
Хто се божий світ чарує?

С т а р а п а р к а

Се кобзар співає-грає,
Сльози з серця виливає.
Сльози ті, що я дала,
Сльози ті, що я зібрала,
Знову кобза віддала
І степи позаливала!

Пісня ллється, гримить, як гірський потік, шумить, я
зелений ліс, стогне, як рідна земля. І здається — нем
кінця сьому потоку, сьому зеленому лісу, стогону
і скаргам рідної землі...

С е р е д н я п а р к а

Нитку ріж, час не жде.
Щось уже до його йде,
Щось страшне, голодне, хиже!

С т а р а п а р к а
(піднімає руку з ножицями,
але опускає її знову)

Ні, рука моя не ріже!

С е р е д н я п а р к а
Нитку ріж... Труна готова.

М о л о д а п а р к а
Сестро, сестро, ще півслова!
Слухай, сестро, стільки в ньому
Звуків дивних, молодих!..
Дай потоку чарівному
До краплини вилить їх!

С е р е д н я п а р к а
Час не жде.
Смерть іде.

М о л о д а п а р к а
Сестро! в серці б'ються звуки,
Рвуться мов із ночі в день!..
Ой, не стерпить серце муки
І порветься від пісень!

Дзвін розірваних струн і брязкіт ножиць. Обірвалася пісня, і заплакала над співцем рідна земля. Тихо і велично, як клубки кадильного диму, вириваються з землі, плывуть і стогнуть звуки похоронного маршу.

Умер співець, але жива його душа — пісня! І вік її — вічність. І ллється вона десь далеко-далеко, наче в других світах, і розказує про свого творця. І вся вона легка і чиста, як голубка біла в синім небі.

Дівчинка в білім

На синім озері, в пустині
Самотній лебідь білий жив.
Співав і мріяв і тужив..
О співи, співи лебедині!

Здавалось, звуки всі пустині,
Всі сльози лебідь позбирав
І з них наміста понизав..
О перли — сльози лебедині!

Оаза! Озеро в пустині!
І лебединий дивний спів!
Хто воду з озера не пив!?
О сльози — співи лебедині!

.

Аж враз забились хвилі сині,
На хвилях лебідь затремтів,
Востаннє крикнув, занімів..
Прощайте, співи лебедині!

.

І тихо знов. Коли ж в пустині
Вітри над озером летять,
Співають хвилі і шумлять!
О вічні співи лебедині!

Дівчинка дивиться кудись в далечінь, наче стежить за
льотом жайворонка, а парки сидять, прядуть і перері-
зують нитки життя.

Завіса тихо-тихо спадає.



ІЗ ЗБІРКИ
«П О Е З І І»
КНИГА V

НА ЗЕЛЕНИХ ГОРАХ

В моїй душі гримлять Перуни,
Мій мозок ріжуть блискавки...
О, де ви, де ви, злотні струни,
Шаблі козацької руки?..

Розвійте ніч, зметіть пороги,
Розбийте пута хоч на мить,
Бо гнівна пісня без дороги
Мені все серце спопелить...

.
.

Ні, тихо-тихо, струни, грайте
У сей страшний, проклятий час...

І частина

І

Країно див! Далека мріє,
Зелена казко серед гір,
Де вітром дух наш вільний віє,
На гори загнаний, як звір;

Де, ніжний, крила простягає
Вночі над тишею осель,
А вранці соколом літає
Або голосить серед скель;

Де голод він пустив до хати,
Де дав він тіло розп'ясти,
Щоб тільки скарби заховати,
Щоб тільки душу зберегти.

.
.

II

На храм збираються гуцули;
Встають до ранньої зорі,
Виймають ремені, кресані,
Тобівки файні, киптарі.

Давно, давно гуцулки встали,
Шумлять-щебечуть говірки..
Як мак червоний, в барвних строях,
І в огальонах, як зірки.

Як сарни, сходять полохливо,
Мов квіти, в доли з гір ідуть,
То зникнуть в травах на хвилину,
То знов під сонцем розцвітуть.

Іде, жартує з ними легінь,
В руці у його топірець
І фист на збоченій кресані,—
Співак, музика і стрілець.

По всій Гуцульщині зеленій
Гудуть чутки про юнака...
Ніхто не зможе в танцях, співах
Перемогти чарівника.

Хто вміє стільки коломийок?
Хто так прикаже до ладу?
І хто так палко поцілує
В уста гуцулку молоду?

На крилах сизого туману
Летить з землі рожевий сон,
І сонце кинуло на гори
Вогняно-злотний огальон.

З кущів лісниці виглядають,
До себе легіня зовуть...
То руки з усміхом простягнуть,
То враз туманом попливуть.

Вже сонце високо на небі,
Вже в бубни Черемош гуде,
Цвіте Гуцульщина квітками,
На храм Гуцульщина іде!

Безводня, Ільця і Синиця,
Магорка, Вінчя і Пушкар,—
Немов розсипали коралі,
Що в доли котяться з-під хмар.

III

Мовчить гуцул, мов уст не має,
І мовчки в гори йде,—
За його гірський ліс співає,
За його Черемош гуде.

За його гори ладан курять
І камінь чайкою кричить...
Він тільки плаче, як одурять,
Він тільки терпить та мовчить...

Мовчить гуцул, мов уст не має,
І далі, вище в гори йде,—
За його гірський ліс співає,
За його Черемош гуде.

IV

Хоч злидні взяв гуцул до хати,
Хоч жити став в гнізді орла;
Але над ним природа-мати
З любов'ю руки простягла.

Там стали гори, як титани,
На варті волі і краси,
Там, наче сизі океани,
Шумлять незаймані ліси.

Там струмінь голубом туркоче,
Там дивна папороть цвіте,
Там ніжна Мавка в срібні ночі
Вінок на голову плете.

Там під смерекою густою
Чугайстер Мавку стереже,—
І враз знімається стрілою,
Біжить, регочеться і рже!

Давно він зник уже в просторах,
Великим білим птахом зник,
А ще гримить, як грім по горах,
Його веселий хижий крик.

Там Водяник людей мороче
І гріє руки крижані,
Коли рибалки серед ночі
Запалять весело огні.

Там свистом Лісовик скликає
Ведмедів, рисів і вовків,
А сарн Лісовка напуває
З криниць смерекових лісів.

Вночі, як місяць впливає,
Мавки танцюють свій танок,
Ім вітер тихо трембітає
І в лад приплескує струмок.

Там люди, духи і каміння
Віки живуть життям одним,—
Одно проймає всіх проміння
І в'яже з лісом віковим.

Полонинський день світає,
 Полонинський дивний день!
 Вже трембіта трембітає,
 Вже шумить потік пісень.

На Синиці, на Безводні,
 На всіх горах рушив лід.
 Полонинський хід сьогодні,
 Полонинський дивний хід!

Ржання коней, рев маржини,
 Псів схвильованих виття...
 Дивний ранок Полонини,
 Полонинського життя.

«Вію, гайда, гей!» — гукають,
 В роги грають стадарі,
 Козарі з кресів стріляють,
 Дзвінко свищать вівчарі.

«Гей, зелена Полонино,
 Чи збулася ти зими?
 Вію, худобо! Гей, маржино,
 На шовкові килими!»

Полонинський хід рушає.
 Полонинський хід іде,—
 Вся Гуцульщина співає,
 Вся Гуцульщина гуде!..

...А вгорі, на сизих горах,
 Ледве морок ночі зник,

Рано-рано встав на зорях
Ватаг — дивний чарівник.

Вже палає ватра в стаї
І лягає сизий дим,
Мов кружляють птахів зграї
Понад озером блідим.

«Прокидайтеся, гори високі,
І фортеці будуйте міцні,
Розставляйте сторожі стоокі,
Роздавайте рожки голосні.

Прокидайтеся, сизі орлиці,
І з грудей своїх викиньте нам
І заліза, і міді, і криці,
Щоб не бути без зброї рукам».

І всі духи на раду зібрались,
Злі і добрі зійшлися боги —
І уперше за вік привітались
Споконвічні страшні вороги.

VIII

Лежав ведмідь і спав в улозі,
Не гнався Дідо ні за ким,—
Хто ж стелить хмари по дорозі
Конем, як вихором, палким?

Хто так нестримано по горах
Біжить на змиленім коні,
Зникає канею в просторах,
Літає з соколом врівні?

Які дарунки долів темних
В оседки гірські він несе?
Чом не засне в лісах таємних,
Свого коня не попасе?

Ой злітались тумани до світу,
Ой збиралися в хмару тяжку,
А вітри трембітали в трембіту
І скликали на раду гірку.

І на голос сумної трембіти,
На тривожний, розпачливий крик
Виглядала Лісовка крізь віти
І виходив з кущів Лісовик.

Наче велетень з білого снігу,
Прокидався Чугайстер зі сну,
Перекидував скелі з розбігу,
Перескакував прірву страшну.

І Лісун, що без тіні був зроду,
Тремтячи, озиравсь навкруги,
І Русалки ховались у воду,
І під ними тряслись береги.

А тумани по горах літали,
Наче зграї орлів молодих,
Голосили, тужили, ридали,
Припадали до гір кам'яних:

«Ой сестриці, ой братики милі,
Прокидайтесь, співайте пісні
На глибокій, високій могилі,
На великій гуцульській труні.

На дарабу! Разом з нами!
Поруч — з кермою в руках!
Погуляєш з плавачами
По бурхливих бурунах».

Одвернулася красуня,
Одвернулася ясна.
І друга уже до груня
Лине пісня голосна:

«З плавачами на дарабі,
По бурхливих бурунах,
Не трястись беззубій бабі
З кочергою у руках.

На дарабах в повідь линуть
Тільки легіні-орли,
Тільки сміливі не гинуть
Серед темряви і мли!»

II частина

VII

Ой ще гори у темряві спали,
Та не спали тумани на них —
Голосили, тужили, ридали,
Припадали до скель кам'яних.

І синіє Полонина,
І радіє «депутат»:
Збережеться вся маржина,
І великий буде дат!

VIII

З гуком пісні голосної,
На дарабі стоячи,
Аж до Вижниці самої
Ідуть хлопці-плавачі.

І на голос їх здалека
Озивається луна,
Їм байдужа небезпека
І негода не страшна.

Через скоки, через скелі,
Як орли, вони летять...
Ідуть легіні веселі.
Громом в долах гуркотять!

Бачать дівчину на ґруні,
Квітку макову лісів.
І до гірської красуні
Обізвавсь плавацький спів:

«Молодих не жди до хати,
Не марній, сватів ждучи...
Бо хто вміє так кохати,
Як кохають плавачі?!

Спини коня, бо рвуться сили...
Впаде, і ти впадеш!.. Рідня
Повік не визнає від могили,
Чого ти гнав свого коня».

Аж він уже біля халупи.
Він тільки вигукнув: «Війна!» ---

І впав з конем... Лежать два трупи,
І з ними тайна мовчазна.

.

І підхопила крик луна..
І скрізь по горах покотилось:
«А-а! А-а»

ІХ

Стогне Черемош, лютує,
В шумі білому шумить,
Греблі, камені шматує,
І орлом кудись летить

Наче лицар незрівнянний
Впав в бою і довго спав,
І прокинувся, наче п'яний,
І кривавий бій згадав.

І підвівсь, і став на ноги,
І на поле очі звів...
Розстилаються дороги,
І пасеться кінь степів.

Рухом звіра молодого
Він на огиря злетів,
Свиснув соколом на його,
І — на лютих ворогів!

І понісся кінь. Літає,
І хропе, і дико рже,

Гостру шаблю обминає,
Від багнета береже.

Наче в піні, в шумі білім
Гнівний Черемош летить,
На коневі посивілім
Лицар зранений сидить.

Шлях кривавий в долах в'ється,
Рипи, скоки навкруги...
Кров гаряча з його лється
На холодні береги.

Х... ХІ... ХІІ...

Стоїть Чугайстер в пеклі мук,
Стоїть сумний, як бранець,
В сльозах схилився на камбук
І дивиться на танець.

Мавки танцюють свій танок,
В сстанній раз танцюють,
І кожну квітку і листок,
Прощаючись, цілують.

Лісовка сарну обняла
Тремтячою рукою —
Одна стріла їх пройняла
Невтішною журбою.

Задумавсь мовчки Лісовик;
Стоїть, як дуб похилий:
Навколо плач, і зойк, і крик...
І світ йому немилий.

В криниці плаче Водяник,
Когось благати хоче.
О, легше вирвати язик,
Навік стулити очі!

Сидять, голосять дужче всіх
На березі Русалки...
Чому не виловили їх
Тії весни рибалки?!

І тільки Скарбник, наче звір,
Без шелесту ступає,
І глибше в землю, серед гір,
Великий скарб ховає.

XIII... XIV... XV...

Заплачте, смереки, і рученьки-віти
Навіки, до суду на грудях складіть...
По горах, по долах заграйте, трембіти,
І бога самого у серце вразіть.

Як люди оглухли, хай скелі ридають,
Хай камені плачуть, потоки, річки,—
Хай гори розбитими грудьми палають,
Як в храмі сумнім над труною свічки.

Хай небо застогне, хай зійдуться хмари
І слізьми затоплять улоги-яри,
Хай сонце застелить китайкою мари
І винесуть мертву на крилах вітри.

Але ви, пілати, що руки умили,
Що мовчки дивились на муки її,
Ні слова, ні руху!.. і геть від могили,
Як місце ще єсть вам на рідній землі...

XVI... XVII

Нема того, за ким сумують доли,
Кого виспівують вітри,
Хто вже не вернеться ніколи
В оседки гірські — хутори.

Не чути вже його флюяри,
Не лється пісня юнака...
Шуміть, смереки, плачте, хмари,
Як пух, о земле, будь легка!

XVIII

Квітки синьоокі в потоках цвітуть.
Потоки широкі на гори пливуть,
Біліють, як білі лілеї, квітки,
І мають, як крила, на їх пелюстки.

Потоки широкі на гори біжать,
Квітки синьоокі голосять, кричать...
В їх роси, в їх сльози в великих очах,
З очей виглядає розпачливий жах.

А Голод голодний попереду йде
І з долів на гори потоки веде.
Наїється досхочу маленьких квіток
І сіру могилу насипе з кісток.

ХІХ... ХХ...

А у долах «рідний брат»
Вже «щасливий, вільний»:
На сумних руїнах хат
Плаче, божевільний.

На могилах рідних спить,
Землю-пух цілує.
То голосить, то кричить,
То щось зле віщує.

То бліді його уста,
Скривлені від гніву,
Ганять бога, і Христа,
І пречисту діву...

ХХІ

Покинь їх, покинь їх! Нехай фарисеї
Вбивають і ставлять хрести...
Ісусе, Ісусе, на горах лілеї,—
Лілей захисти!

На горах біліють під скелями квіти,
За скелями вітер гуде,
А Голод їх косить під згуки трембіти
І в копи кладе.

Ісусе, Ісусе, вмирають лілеї...
О, змилуйсь над ними хоч ти...
Лежать океани любові твоєї
І ласки — світи.

О, змилуйсь, Ісусе, як хочеш, як знаєш..
Вже нікуди литись дитячим сльозам.
Чи, може, ти в синіх пустелях конаєш
І сльози виплакуєш сам?..

XXII

Де ти, Мавко, гуцулятко,
Немовлятко, янголятко,
В лісі темному знайшла?

Пригорнула, притулила,
Груди матері відкрила,
Повні нектару, тепла...

І завмерла молитовно..
Хоч в очах у тебе повно
Самоцвітної роси.

Хоч твої клянуться руки,
Що на холод, голод, муки
Ти дитину не даси.

Мавко, Мавко, близько люди..
Що, як прийдуть? Горе буде!
О, тікай, тікай мерщій!

Ти не чуєш? Спиш ти, може?
Ти холодна! Боже, боже,
Ти замерзла! Боже мій!

Боже, боже, що це з нею?
Мавко, Мавко, на кирею,
Вітер гуглю принесе.

Але в відповідь — ні слова...
Мов статуя мармурова...
Гуцулятко груди ссе.

XXIII

Дідо, Дідо, де ти, милий?
Чи чатуєш на стежках,
Чи, зневірений, безсилий,
Гірко плачеш в камбуках?

Чи на грунь каміння зносиш,
Купчиш хмари на чолі,
Чи у долів ласки просиш
І плазуєш по землі?..

Чи вовком біжиш в простори
І прощаєшся навік?
Заваліться, сизі гори,
Коли Дідо з вас утік!..

Досить, досить трембітати:
Груди стомлені украй...
Розступися, земле-мати,—
Сизі гори поховай.

Хай лежить в сумній могилі,
Як в скарбниці, скарб віків,
Хай по ній гуляють хвилі
Новорождених степів.

Хай вночі в степи виходять
Духи гір напівживі,

Хай мерці щоночі зводять
Руки в ранах і крові.

Хай вінки Мавки сплітають
І танцюють свій танок,
Хай їм тихо трембітають
На трембітах із кісток.

Хай Мавки танок танцюють,
Хай мерці в могилах сплять,
Доки кінський біг почують,
Доки сурми заgrimлять!

р. 1915

ДЕСЯТЬ ЛІТ

Десять літ минуло, як пісні крилаті
Вирвалися з серця на широкий світ,
Побули в хоромах і в селянській хаті
І вернулись знову через десять літ.

І одна сказала: «Я літала всюди,
Восени співала людям про весну,
Падала промінням на холодні груди,
Проганяла думу чорну, навісну.

Я співала людям — як живуть русалки,
Як у лісі темнім папороть цвіте,
Як ловили щастя неводом рибалки,
Як на небо впало сонце золоте.

І мене любила дівчина школярка,
І жила я часом в серці юнака...
І пливла я вільно, як по небу хмарка,
Тиха і безжурна, ніжна і легка».

І сказала друга: «Теж була я всюди,
Кликала, боролась, бурею ревла,
Кидала камінням у порожні груди,
Гнівом, як залізом вогняним, пекла.

О, коли б я знала — краще б не родилась,
Поламала крила, зогнила в багні...
Десять літ змагалась! Скаржилась! Молилась!
Билася об скелі мертві, кам'яні.

Крику ран смертельних не почують вуха
Вільних в рабстві власнім і в ганьбі рабів,
Очі їх не вглядять крил святого духа,
Що над ними віяв і ридав без слів.

З міст я бігла в села, на лани, на луки,
Кров'ю говорила,— кров'ю і зійшла.
Досить мужикові і своєї муки,—
Куркою б прожити з крилами... орла...»

... І замовкла пісня і зложила крила...
І нічим не міг я втішити її...
А глибока північ всі шляхи укрила...
О розбите серце, о пісні мої!

13.I.1917 р.

Живу в якімсь чаду-тумані...
Лечу на дикому коні
В краї таємні і незнані,
А там, у рідній стороні,
Сумують образи кохані.

О, як давно я всіх їх кинув!
Утік і слова не сказав,—
Коня, як злодій, осідлав
І вітром в темну ніч полинув...
Чому не впав, чому не згинув!?

Вернутися б, упасти в ноги,
Але затримати тепер
Уже коня немає змоги,
І вкрила курява химер
Усі стежки, усі дороги.

Лечу в якімсь диму-тумані,
Навколо привиди страшні,
Краї пустельні і незнані...
А там, у рідній стороні,
Сумують образи кохані,

1913 р.

Лебеді плавають! Лебеді плавають
В місячнім сріблі, в срібнім саду...
Жду я на березі, жду лебединої,
Дивної пісні я жду.

О проспівайте нечувано солодко,
Я ж проспівую свою
Слізьми невітшними, кров'ю гарячою
В ріднім, далекім краю.

Відень. 1912 р.

Люблю, люблю, а що — не знаю:
Повітря, може, сонце, день,
Траву шовкову, цвіт вишень,—
Комусь я руки простягаю,
Але кому — кого питаю?

Мовчать квітки і день квітневий,
Дерева моляться без слів,
І спів пташиний занімів,
А вітер теплий, полудневий
Шепоче щось крізь сон рожевий.

Забудусь! в тиші раювання
Нехай мовчать уста мої!
Аж стрепенулись солов'ї!
І враз на всі мої питання
Озвались піснею кохання.

1915 р.

Тепер в маю, тепер весною,
Коли цвіте весь божий світ,
Зацвів небесною красою
Очей твоїх небесний цвіт.

І це весною, це в маю
Обсипав душу він мою!

Шумлять-співають ниви, луки...
Як пісня — вся душа моя,
А де її слова і звуки?!
Мовчу, мовчу, о боже, я.

Ні, ні! Тепер, тепер, в маю,
Скажу, признаюсь, що люблю!

1912 р.

Щодня ми стрівались з тобою
І мовчки сідали за стіл...
Дививсь я на тебе й не бачив
Ні книг, ні рахунків, ні діл.

А май розцвітав... Зеленіли
Сади, і поля, і гаї,
І часом ми чули з тобою,
Як кликали нас солов'ї.

І крикнуть хотілося: «Люба!
Утіхо і щастя моє,
Дай руку свою і полинем
Туди, де зозуля кує».

І крикнуть хотілося: «Люба!
Покинь рахівниці, книжки,—
У поле злетілись співати
На наше весілля пташки».

Не нам, не нам осміяним сміятись,
Не нам скаліченим іти,
Нічим — піснями заливатись,
Сліпим — відшукувать світи.
Не нам ловить в небеснім морі
Зорі.

Не нам —
Орлам!

А ми давно свої згубили крила,
Та чи й були вони у нас?!
Нудьга нам байку утворила,
Непевні фарби кинув час,
І ми повірили правдиво
В диво...

Мана
Одна!

Родились ми холодними мерццями
І уявили з себе щось,
І нам з порожніми серццями
Комусь кричати довелось:
Вперед! Вперед! Самоофіра!
Віра

В мету
Святу!

Кричали ми на площі і в пустелі,
Жили віки в короткий час,
І чули нас, здається, скелі,
Але ніхто не слухав нас,
Бо не носили прапори шовкові —
Крові.

А кров —
Любов.

А де нема любові і страждання,
Там не живе, не б'ється і життя..
І доведеться нам під людське глузування
Спинить свій галас без пуття.
А замість нас великий встане раб
в кайданах,
В ранах.

Огнем,
Мечем!

1913 р.

Італійська ніч підкралась,
Розлила солодкий чад;
Десь здаля луна озвалась
Флорентійських серенад.

Марить море Середземне,
Ледве лащить береги...
Щось жагуче, щось таємне
Палко диха навкруги.

... Не заснула, сні не снились,
Одчинила двері в сад:
В тіло, в душу покотились
Срібні хвилі серенад.

Ніч проміння позбирала
І змотала у клубок...
Наче тінь жива упала
Біля ганку у куток.

Наче тінь ламає руки,
І страждає, як жива,
І розказує про муки,
І пригадує слова.

.

Тихо море щось воркує,
Ледве лащить береги...
Хтось милує, хтось цілує...
Ніч вартує навкруги.

Ігалія. 1913 р.

Наче море в краях полудневих,
Зеленіють зелені сади,
Білий цвіт на деревах вишневих —
Наче шум весняної води.

Наче в морі русалки, ридають
І сміються в садах солов'ї,
Наче хвилі, мене заливають
Недоспівані співи мої.

1915 р.

Вахляром проміння впало,
Сріблом хвилі облило.
Дужче море заспівало,
На скрипках, басах заграло,
Густо в бубни загуло.

В шумі білому біліє,
Мов вишневий сад цвіте,
А над морем вітер віє,
Хвилі крилами леліє
І на берег цвіт мете.

Італія. 1913 р.

ТИ НЕ ПРИЙШЛА

Ти не прийшла в вечірній час...
Без тебе день вмирав сьогодні,
Без тебе захід смутно гас
І сонце сходило в безодні...
Ти не прийшла в вечірній час.

Тебе, здавалось, ждало море,
І все не гасли скелі гір,
І все дивилися в простори...
І довго їх останній зір
Шукав тебе і гас на морі.

Ти не прийшла в вечірній час...
Самотньо сонце попрощалось,
І сумно, сумно день погас...
Когось мов серце не діждалось,
Хтось не прийшов в вечірній час.

Італія. 1913 р.

ЗАХОДИТЬ СОНЦЕ

Праворуч — сонце і пожежі!
Палають гір високих вежі,
Палають хвилі вогняні,
І хмари в димі і огні.

Ліворуч — сиза казка ночі,
Чиїсь ласкаві ніжні очі,
Чиїсь зітхання, шелест, шум,
І тихий стогін, тихий сум.

Ліворуч — місяць лле проміння,
І на воді горить каміння...
Ліворуч — місяць іскри лле,
Мов в небі золото кує.

Ліворуч — місяць сплів мережку
І застилає нею стежку,
Мов зараз буде в млі ясній
Цариця ночі йти по ній.

... Погасли хвилі, гори, хмари,—
І над землею в'ються чари,
І над землею в'ються сни...
Забудься, серце, і засни...

Італія. 1913 р.

I

Коли твоє убрання біле
Зіллється з білим шумом моря
І тільки хустка червоніє,—
Мені здається,— квітне квітка
На березі пустельнім моря.

Мені здається — наче бризнув
Хтось кров'ю... Наче вирвав
Хтось серце друга. Взяв і кинув!
Воно ж спинилося в повітрі
І ще ясніш цвіте любов'ю.

II

Коли струнка, граційна, боса,
В своїм рожевому убранні,
Ти ходиш в день палкий над морем,—
Мої думки летять на Нігер,
На берег Нігеру далекий,
Де, може, в цей же час фламінго
Дрімає-журиється самотній
І в снах тебе над морем бачить.

Італія. 1913 р.

О, прийди, прийди, хто-небудь,
Сядь, схилися, припади,
На чоло моє гаряче
Братню руку поклади.

Я стомивсь в борні нерівній,
Я згорів в своїм огні,
Я, покинутий на полі,
В невідомій стороні.

Але гострий меч зо мною,
Ціла зброя вояка,
І до кобзи простяглася
З криці вилита рука.

Ой, ударити б по струнах,
Тих збудити, хто ві сні,
Розгойдати мертве море
В нерухомій стороні.

Не ударю: хто почує,
Хто озветься на мій дзвін?!
Навкруги одні руїни,—
Я один серед руїн...

Р. 1915

І де ми сили беремо,
Тягти віки своє ярмо,
Ворожі сльози утирати
І посміхатися крізь ґрати?

Свистять над нами батоги,
Списи залізні навкруги,
А ми в думках вітаєм волю
І тільки кривимось від болю.

Літа пливуть, а ми йдемо
І ярем дерево тремо,
Хоч до кісток ми шиї стерли
І кращі спільники умерли.

Свистить батіг. Рипить ярмо,
А ми убогу оремо...
Ні сліз, ні стогону, ні слова,—
В кривавих ранах вся розмова.

А очі наші, як огні,
А зорі тонуть вдалині
І ждуть з-за обрію ясного
Якогось дива неземного.

Не чують наших слів ні кат, ні брат,—
Не чують:
Тепер гримлять громи гармат,
Пророками віщують.

Не бачать наших сліз і молитов,—
Не бачать:
Тепер не сльози ллються — кров!
І очі кров'ю плачуть.

Тепер, хто хоче жить, в огні
Палає.
В землі, в повітрі, на коні
Як лицар умирає.

А ми, каліки і старці,
Ридаєм,
І може гинем, як борці,
Але за що — не знаєм.

Р. 1916

Ми останні вже весла ламали
І далекі були береги...
А над нами мушкети блищали
І сміялися з нас вороги.

І між ними усе свої люди,
Все сусіди, свати, земляки...
Все Степани, Івани, Іуди,
Єнки, Овські, Уки... Павуки.

Нашу чайку розбили бескети,
Переможно плили вороги,
А над нами блищали мушкети
І зникали навек береги.

Р. 1909

Зима... і пролісок блакитний!
Навколо ще лежать сніги,
А він всміхається привітний,
А він вже скинув ланцюги!

Така і ти! Ще ніч навколо,
Весь край в руїнах і хрестах,
А в тебе сміх, безжурне чоло
І пісня ранку на устах.

31.III.1915 р.

Лечу в думках над море Середземне,
Шумить воно і в берег б'є,
А італійська ніч таємне
З очей небесних сяйво лє.

Ще мент — і я, як море, б'юся гнівно,
Стогну, і плачу, і люблю,
А ти, як ніч, спокійно, рівно
На душу дивишся мою.

1915 р.

Я знаю — тяжко вам... І чую я докори:
«Ти наче зрадник кинув нас
І щастя власного пішов шукать в простори
В такий страшний, проклятий час...»

Схиляю голову, становлюсь на коліна...
Простіть мені, брати мої...
Нехай простить мені і мати-Україна,
О, не забув, не зрадив я її.

Я справді кинув вас, мої степи і луки,
Та де б не був я, завжди, скрізь
В моїх піснях стогнали ваші муки,
Тремтіли роси ваших сліз.

Чому ж вагаюсь я розкрити свої змагання.
Усю пожежу дум моїх...
Але як соромно в часи свого конання
В знесиллі згадувати їх...

О, як я тяжко вас любив колись в дитинстві,
Мої степи, мої лани!
І кинув вас... Але в своїм злочинстві,
Сліпий, не бачив я вини.

Я марив лицарем з'явитись перед вами
Гінцем і вісником життя!

І ось стою з порожніми руками
В сльозах ганьби і каяття.

Хай громом присуд ваш мене ударе,

Хай серце проймуть блискавки...

О рідний гrome, рідні хмари,

О смерть від рідної руки!..

Надо мною в'ються хмари,
Як над чайкою орли,
І зарані хрест і мари
Мені друзі принесли.

Чорні хмари відбивають
В блискавках гарячу кров,
З рук у мене одбирають
Вірні друзі хоругов.

Як із каменю, із криці,
Непохитно я стою...
Чорні хмари, як орлиці,
В'ються — чують кров мою...

Вірні друзі хрест і мари
Мені чемно принесли...
Надо мною в'ються хмари,
Як над чайкою орли.

1916 р.

Знов лечу я над степами,
Над смарагдом нив...
Дух, що з муки народився,
Тіло окрилив...

Не цвіте уже усмішка
В мене на устах,
Не зриваються привіти
В золотих словах.

І не тішить мене ранок,
Як сльоза, ясний.
Я лечу спокійно, просто,
Тихий, мовчазний.

Я несу в душі зміцнілій
Вечір, захід свій,
Дорогий безцінний попіл
Спалених надій.

Я лечу назустріч ночі
В тихому краю,
Щоб на груди їй схилити
Голову свою.

Зірку з іскрою малою
Залишаю я...
Збережи маленький вогник,
Зіронько моя!

1916 р.

На крила, на крила! До сонця, брати!
Покиньмо сумне кладовище.
Хай стануть нам крилами наші хрести,
І з ними все далі, все вище.

До райської брами! щоб вгледів нас бог,
Бо він нас не баче із раю,
Як блудимо ми по лісах без дорог,
Як змучились тяжко, без краю.

На кобзах розбитих заграємо ми
Про скарги і сльози народні,
Про наші блукання в країні пільми,
Про наші змагання безплідні.

І струни-проміння на кобзи сумні
Повісить нам бог в нагороду.
І росами радості бризнуть пісні
В серця безнадійні народу.

1916 р.

Так, як Данте любив Беатріче,
Як Петрарка Лауру любив,
Так люблю я тебе, моя пташко,
Хоч тобі я і серце розбив.

Так вже дивно буває на світі:
Друг найближчий — і ворог же твій...
Від руки найніжнішої рани
Зживають в могилі одній.

Про мене ти забула,
Давно я знаю все...
Щодня про тебе вітер
Чутки мені несе.

Сьогодні прилетів він,
Засмучений у край,
І в відповідь заплакав:
«О, краще не питай!»

Учора, як смеркалось,
Прийшов він до вікна,—
Віконце розчинилось,
І скрикнула вона.

І руки простяглися,
Дві рученьки її...
«О друже, не розпитуй.
Вони вже не твої!»

Ні, душу мучити свою
Я більше вже не можу...
Тепер я іншу вже люблю,
На тебе... схожу.

О, легко як мені іти
З своєю молодою!
Вернулась молодість! і ти...
Стоїш живою.

Від слів її щасливий я,
А серце, як шалене!..
Немов рука... рука твоя
На серці в мене.

Ні, душу мучити свою
Я більше вже не можу,—
Тепер я іншу вже люблю,
На тебе схожу.

Нагадала ти сонце моє,
Що мені вже проміння не лє,
Що зайшло, закотилось за гори
В голубі, неоглядні простори.

О, зайшло, закотилось. І зійде мені
Тільки в мрії моїй, вдалині,
вдалині...

І полє на скривавлені рани
Свої сльози, докори, догани...

Нехай сніги лежать, як килим,
Нехай хоч цілий вік метуть!
Дарма: мені над снігом білим
Квітки очей твоїх цвітуть.

Нехай мороз всю ніч шаліє
І тоне в темряві земля,—
Мене здаля, як сонце, гріє
Усмішка сонячна твоя.

Нехай зима мій волос вкрила,—
У серці квітеня розцвіта!
І знов назад, рознявши крила,
Мої вертаються літа.

Не ніч-страховище лякає,
А чим зустрінем світлий день...
В порожніх душах в нас немає
Ні слів, ні квітів, ні пісень.

Ах, нащо співи, привітання,
Коли б було в нас каяття,
І гнів, і сором, і бажання
Ясного, вільного життя.

Коли б ми обрії широкі
Життя нового обняли
І з пуш, з ярів людські потоки
На гори, вгору повели!

1916 р.

Хай літають вітри, хай сміються громи,—
Ми не звернем з своєї дороги,
Ми розіб'єм вітри молодими грудьми,
Грім заглушать пісні перемоги.

Тільки той досягає мети, хто іде,
Тільки той, хто горить, не згорає,
Стеле килим для нього життя молоде,
Смерть вінок йому вічний сплітає.

Вище ж прапор ясний! Більше віри в борні,
Глибше сумніви, стогони, сльози:
Пролітає життя на крилатім коні,
Розкидає квітки по дорозі.

Із панських прихвоснів-рабів
Ми людьми з прізвищами стали
І вголос прізвища сказали
Під зле сичання ворогів.

З своїх подертих сорочок
Ми прапор в темну ніч пошили
І кров'ю власною скропили
При тихім сяєві свічок.

Ми йдем до кращого життя,
Нам мрія шлях квітками вслала,
Однаково: потала так потала!
Але назад немає вороття...

І. Ч.

Я таким лишився, як колись і був,
Наших днів дитинства я ще не забув...
Не забув я сонця, сонячних привітів,
Снів і мрій юнацьких, вільних заповітів,
А мужицькі сльози, а мужицький гнів
Бережу я в серці до останніх днів.

Правда, я зігнувся в бурі життьовій,
І тремтить останнє листя моїх мрій,
Але в серці й досі ще огонь палає,
І рука то кобзу, то меча тримає,
І коли я плачу, то шумлять ліси,
І в лісах пташечі мовкнуть голоси.

Гриміть, потоки, летіть по горах,
Несіть долинам пісні весняні,
Будіть тривогу в німих просторах,
П'яніть тверезих, потоки п'яні!
Щоб зашуміли ліси зелені,
Щоб налетіли вітри шалені,
Щоб завернули волю зрадливу
На наше поле, на нашу ниву.

1916 р.

Чому я барвінком в гаю не стелюсь,
Де ніжки твої ластівками літають...
Де руки-лілеї назустріч комусь
Квітки лісові простягають?

Чому не літаю я вітром в гаю,
Де ввечері сяєш ти, зоре?
Схопив би на крила я пташку свою,
Одніс би за гори, за море.

Чом ти між нами, чом не на ниві,
Де твої сестри-волошки цвітуть,
Там, де воркують колосся щасливі,
Там, де джмелі під квітками гудуть?

Вернешся ти — і тебе не пізнають:
Личко зів'яло... на віях роса...
«Де ти, о сестро, блукала, — спитають, —
Де твоя, сестро, змарніла краса?»

В відповідь ти тільки глянеш з журбою,
Схилиш голівку свою до землі...
Стануть волошки в сльозах над тобою,
З жахом одскочать од тебе джмелі.

1916 р.

Ти все любиш його безнадійно.
Моє щастя і сестро моя...
О, для мене ти рідна подвійно,
Бо люблю безнадійно і я.

Будем разом ридати по мрії,
Ти по ньому, а я по тобі,
Доки серце в огні спопеліє,
Доки очі погаснуть в журбі.

Скільки слів-казок казалося
І усмішок розсипалося
Над ставком, в гаю!
Ледве, ледве не зірвалося:
«Раю мій! люблю!»

Так, «люблю» ми не сказали,
Ми все ждали, одкладали,
Розтягали час,—
Ми все думали-гадали,—
Скаже хтось за нас.

І справдилися гадання:
Хтось прийшов і без вагання
Взяв тебе й повів...
Ти вклонилась на прощання,
Я й сього не вмів.

Чи згадуєш?.. Хоч згадуєш?..
Хоч снюсь?

Чи в думоньках літа вертаєш...
Степи і ниви розстеляєш
І в небо молишся комусь?..

Чи йдеш за коворот ві сні
В житах волошки сині рвати...
Мене увечері стрівати
В степу на змиленім коні.

Пригадую... слова мої
Тебе то сонцем обливали,
То душу сумом розривали,
То чарували солов'ї.

...А потім... муки і кайдани,
Змагання, сльози, скарги, гнів,
Руїни мрій... безодні-рани
І чорні ночі серед днів.

І потяглись літа без ліку...
Літа без тебе, без мети...
Знемігся я від сліз, від крику,---
Але була далеко ти...

І ось. неначе із могили,
Тебе питаю: чуєш ти?
Чи пам'ятаєш образ милий,
Що рвавсь в простори, у світи?!

Чи згадуєш? Озвись, приснився...
Ві сні хоч руку поклади...
Давно вже сльози не лилися...
Поплачем... разом... вдвох... прийди.

1916 р.

Не треба струн! Меча мені гостри,
Заграй на кремені і криці,
Завий кайданами в'язниці,
Піснями волі одури.

Не треба струн! Хай струни сплять
І ждуть ясного дня обнови,
Коли святі пісні любові
В серця криваві полетять.

Але тепер, коли один вночі
Нахабний, лютий кат панує
І матір і дочку гвалтує,
Хай струни сплять, живуть мечі!

1916 р.

Замовкніть всі: великий час прийшов.
Мовчать в цю мить громи-гармати,
Схилилась наша хоругов,
І на коліна стала мати.

На терезах життя і смерті ми,
І хтось один з них переважає...
Коли життя — гриміть, громи!
За волю кожний з нас поляже!

1916 р.

Грім і буря — смерть для нас,
Але зараз смерті час,—
Хто не вмере і не воскресне,
І ім'я загубить чесне.

В руки зброю! в душу гнів!
В серце сміливість батьків!
Щоб вродила наша нива,
Хай іде червона злива!

1915 р.

З ЩОДЕННИКА 1917 Р.

Воля!? Воля!? Сниться, може?
Друже! Брате! Говори!
Що? народ? солдати?! Боже!
Бій... червоні прапори!..

З тюрем в'язнів випускають!?
Прилучаються міста!..
Далі, далі! Хай співають
Золоті твої уста.

Марсельезу! Швидше б ранок!
Чом так тихо на селі?!
На дзвіницю! вже світанок!
Люди! Воля на землі!

1917 р.

Схід сонця зустріти я вийшов у поле
І став на коліна до сходу.
Привіт тобі, сонце! Привіт тобі, воле,
Від серця мого і народу!

Привіт тобі мій, златокрила орлице,
І тисячі криків до неба!
Як цілі ще мури твоєї темниці,
Візьми мою кров, коли треба.

Яка ж ти, о воле, прекрасна, пречиста!
Ти нам і не снилась такою...
Спинися ж над нами і сяй, промениста,
Довіку своєю красою.

1917 р.

Ранок, ранок! Час світання...
О, який прекрасний час!
Криком щастя і страждання
Україна кличе нас.

Голос страдниці лунає!
Голос матері, сини,
Під корогви вас скликає
Стати в грізні буруни.

Тіні прадідів блукають,
Тіні ходять по землі,
Нам корогви розгортають,
Нам дають свої шаблі.

Швидко дзвони в Україні
Залунають, загудуть...
Швидко нас великі тіні
Під стягами поведуть...

Час горіння... час світання.
О, який прекрасний час!
Криком щастя і страждання
Україна кличе нас.

1917 р.

1 МАЯ

Червоні прапори, куди не кинеш оком,
Цвінуть на вулицях, як макові квітки,
Під ними хвилями, нестриманим потоком
Ідуть і йдуть робітники.

В щасливий край розрівняна дорога
З віків неправд усіх веде трудівника;
В очах його і в рухах перемога,
В ході — удари молотка.

О марсельєзо, бий в серця черстві, холодні,
Глухих, сліпих під прапори скликай,
Зови народ на свято всенародне,
Веди народ в обітний край.

19.IV.1917 р.

Співають, сміються, а я не сміюсь,
А я ще примар і страховищ боюсь...
Мій мозок і тіло ще душать кайдани,
І палять огнем незагоєні рани.

Я тільки підвівся, я тільки встаю...
Ще сонце не впало в безодню мою,
Хоч десь надо мною життя вже буяє
І пісня широка, як воля, лунає.

Я — наче невольник, що нагло вночі
Прокинувсь і чує десь близько... мечі!
І ледве схопився, щоб стати на ноги,
Як вже заgrimіли пісні перемоги.

30.II.1917 р.

ЛЕБІДЬ

На болоті спала зграя лебедина.
Вічна ніч чорніла, і стояв туман...
Спало все навколо, тільки білий лебідь
Тихо-тихо сходив кров'ю своїх ран.

І співав він пісню, пісню лебедину,
Про озера сині, про красу степів,
Про велике сонце, про вітри і хмари,
І далеко пісся лебединий спів.

Кликав він проснутись, розгорнути крила,
Полетіти небом в золоті краї...
Тихо-мирно спала зграя лебедина,
І даремно лебідь звав, будив її.

І коли він вгледів, що брати не чують,
Що навік до себе прикував їх став,—
Закричав від муки, вдарився об камінь,
Зранив собі груди, крила поламав.

Чорна ніч чорніла, не світало вранці,
Ввечері далекий захід не палав...
Тихо зграя спала, тихо плакав лебідь,
Тихо кров'ю сходив, тихо умирав.

Аж коли уранці зашуміли хвилі
І громи заграли в сурми голосні,
Вирвалося сонце, осліпило очі,
Роздало навколо обрії ясні.

Стрепенулась зграя, закричала біла:
«Тут гниле повітря, тут вода гнила!..
А над нами сонце, небо, простір, воля!»--
І ганебно спати більше не змогла.

Зашуміла зграя піною на хвилях,
Зашуміла вітром... ще раз! І — прощай!..
І летіла легко, наче біла хмара,
І кричала з неба про щасливий край.

.

Тихо, тихо сховався білий лебідь кров'ю,
То, здавивши рани, крила рознімав...
І в знесиллі бився... Зграє лебедина!
Чи хто-небудь в небі лебедя згадав?

2.IV.1917 р.



ІЗ ЗБІРКИ
«ПЕРЕЗВА»

Вчора справили весілля,
А сьогодні на похмілля
Ми справляєм перезву.

Що там буде — не питаю,
А сьогодні погуляю,
Поживу.

Той на спину взяв Горпину,
Той натяг стару ряднину,
Той кожух...

Гей од шлюбу аж до шлюбу
Погуляєм на всю губу,
На весь дух.

І пішло... Омелько в боки,
А Данило скоки, скоки,—
Аж гуде!

Стогнуть бубни, закаблуки,
А Микита став на руки
Та й іде!

Клим бряжчить в тарілку мідну,
Гриць циганам матір рідну
Продає.

Той схопив за полу тата
І до рук старого ката
Віддає.

А дитина пробігає:
«Люди, хатонька палає,
Рік чи два!»

А музики! чики, чики,
Тупу, тупу черевики,
Перезва!

І Європа лупить очі:
І відкіль ці поторочі
Тут взялись.

Викидають різні штуки,
Показилися з розпуки,
Запились.

**«В СВОЇЙ ХАТІ СВОЯ ПРАВДА,
І СИЛА, І ВОЛЯ»**

Ходжу як дурень, як лунатик...
Це Кернтнерштрасе чи Хрещатик?!
Я швидко очі роздеру,
Але ніяк не розберу.

Та ти не смійсь,— кажи, Тарасе,
Хрещатик це чи Кернтнерштрасе?!
Дивись: Петро, Хома, Іван,
Брехун, Дубровін, Хуліган.

З того часу, коли граната
Взяла у мене друга-брата,
Учадив я, осліп, оглух,
Не відрізняю слонів від мух.

І ти скажи мені, Тарасе,
Чому це тут, на Кернтнерштрасе,
Щодня я бачу весь уряд,
Як бачив дома рік назад?!

Та ось міністр!.. Постій: питаю...
«Мій пане! ви давно із краю?
Скажіть, коли це не секрет —
Чому тут весь наш кабінет?»

Звичайно — дике запитання:
Усі розв'язані питання,
Народ, ступивши на нове,
І без міністрів проживе».

Міністр сказав: «Я вас не знаю,
Я завтра «Волю» прочитаю
І подивлюся, що за птах
Мене образив на словах».

Я хотів підняти плач невтільний,
Аж знов міністр, мій друг колишній,
З яким стрівавсь я в Мон Біжоу...
І я з обіймами біжу.

А він помітив, та від мене!
«Постій, кричу, постій, Семене,
Це ж я, твій друг і панібрат,
А ти... ти думав — Калістрат?»

Скажи! (мені це не байдуже!)
Скажи мені, мій любий друже,
Чому це тут ти, серед нас
В такий страшний, пекучий час?

Народ, казна ж тебе чекає...»
А він мені відповідає:
«Торкнувся ти найтонших струн...
Фінанси там, а тут Супрун».

Я довго думав: мудра штука
Оця фінансова наука...
Бач,— що сказав мені хитрун:
«Фінанси там, а тут Супрун».

Дивлюсь — іде і той, якого
Я знав лише із сну ясного.
— І ви тут?! Господи прости!
— Та тра ж порядки навести.

Скажи ж мені тепер, Тарасе,
Хрещатик це чи Кернтнерштрасе,
Скажи, коли це не секрет,
Чому тут весь наш кабінет.

1919 р.

Державні місії,
Контроль, комісії,
Пілати, дипломати,
Вся Україна тут.

Вся сіль кооперації,
Торгівлі, спекуляції,
Шакали, зубоскали,—
Європа аж тріщить.

Клопочуться, збираються,
Прощаються, вітаються,
Стривають, виряджають,
А ввечері — вино...

Нічого не закуплено:
Козу півбока луплену,
Для сміху, на потіху,
Додому привезуть.

А там десь на позиції,
Без зброї, без муніції,
У полі босі й голі
Вмирають козаки...

1919 р.

По «Esels-Platz» напідпитку
Іде козак в кобеняку...
Навколо справжній переляк:
З'явивсь у Відні кобеняк.

А вуса, вуса! — дві змії
Висять до самої землі;
Гадюки-вуса, кобеняк,—
Козак напевно з Кобиляк.

Весь Відень вуликом гуде,
А кобеняк вперед іде...
«Іде, іде! пильнуй! тікай!» —
Кричить щосили поліцай.

Один говорить: «Це — зулус!»
Хтось другий крикнув:
«Це — хунхуз!»
А третій каже: «Білий мавр!»
Рішили всі: — іхтіозавр.

«В Tier-Garten!.. в клітку!..» —
знявся крик.
Загинув бідний чоловік:
Сидить у клітці наш козак
За те, що вдягся в кобеняк.

Я дипломат... уже два роки
Сиджу я тихо, не кричу...
Нехай собаки і сороки
На мене брешуть... я мовчу.
Народних грошей і майна
Не витрачав я на прийняття,
Про смак французького вина
Не маю жодного поняття.
На оселедцях я сидів,
Пив двічі на день чай в прикуску.
І тільки часом серед снів
Я бачив качку або гуску.
Англійці, німці і жиди
Мене прохали на розмови,
А я у відповідь: «Куди?
Шампани, квіти та промови?!»
Ані копійки без пуття!
Не марнотрат я, не пияка,
Зате навек своє життя
Я забезпечив, богу дяка.
І я все жду, коли мине
Комуністична хуртовина.
Тоді не вдерже тут мене
Ніяка ваша Україна.

На місце міністра фінансів колись
Осла-дивака посадили,
Корови ногами за боки взялись,
Сміялись бики до знесли.

А в нас, подивіться, цілком навпаки:
Пожовкла зелена діброва,
Голосять телята, сумують бики,
І диха на ладан корова.

Весь вік прожив ти в «Петрограді»,
Коли ж додому ти вернувсь,
Були ми дуже, дуже раді,
А ти в міністра обернувсь.

Ти вірний, чесний по натурі,
І я це щиро говорю!
Служив ти правдою царю,
Був вірним гетьману, Петлюрі,
І будеш вірним взагалі
Усім владикам на землі.

Чарівна, як сонце, і легка, як хмарка,
З пасом дипломата їде куховарка...
Мабуть, менше неї я зробив для краю,
Бо я пішки лісом за кордон тікаю.

У салон-вагоні їде куховарка,
Візаві посол наш «Ковбаса та Чарка».
Глянеш на обох їх: чом тобі не пара?!
Чим тобі посол наш гірше куховара?!

Хто з нас в міністрах не бував,
Осли, телята, поросята
І жовтодзьобі гороб'ята.
Тепер же інший час настав.

Тепер призначують на жах
І на загибель всього люду
Іскаріотського Іуду,
Що ввів дурних дітей в облуду
І обезславив по світах.

Вони зійшлися, небораки,
В ім'я найвищої мети,
Щоб всім єдиним фронтом йти,
І перегризлись, як собаки,
Пересварились, як коти,
І розповзлися знов, як раки.

МОЯ ОРІЄНТАЦІЯ

Орієнтуймося! Спасибі!
Але на кого? — докажіть!
Чи легко це зробити рибі,
Коли на березі лежить?

Орієнтація шість років
Була у мене на царя,
Страшний для мене був Набоків,
Вже не кажу про Носаря.

Пізніш папашу Мілюкова
Я, наче батька, полюбив,
Хоча до нього від Гучкова
Я колосальний крок зробив.

Аж — революція! Керенський
І чорт, і д'явол-більшовик,
І все, чого язик рутенський
Казати голосно не звик.

А далі знаєте — Антанта...
І німці... врешті хто кого?!
Назвіть ви лицаря-гіганта...
Тепер би й я назвав його.

Від німців... став в Париж писати
І до Денікіна пішов.
Поніс йому кріси, гармати,
Віддав народну честь і кров.

Тепер Денікіна немає,
Юденіч впав, Колчак в петлі,—
Орієнтація зникає
І берег рідної землі.

Сиджу то тут, то в Бухаресті,
Виношу тисячі негод...
Орієнтуюся, нарешті,
Востаннє вже, на свій народ!

1919 р.

Чи не мати для нас і для всіх УНР?
Монархіст ти чи лівий есер,
Друг чи ворог ти — міра одна...
І стоїть УНР, як корова дурна.

Пішла в письменники блоха,
Щотижня плигає, кусає,
Така уїдлива, лиха,
Що й рідну матір не минає.

Чому ж, скажіть мені, скажіть,
Дехто назустріч їй біжить,
Здалека шапочку здіймає
І про здоров'ячко питає?

Я.....

І.....

Я ні швець,

Ні кравець...

Я професор чи вже й ректор.

Я найбільший з трьох директор,

Україна вся моя,—

Ось хто я!

Я держава, я закон,

Я приїхав за кордон,

Щоб з царями, з королями,

З президентами, князями

Поділитися думками.

Та якими? Блискавками.

І без мов

Я знайшов

Аж до Австрії дорогу

І живу тут, слава богу,

Наче риба у воді:

Ні в багатстві, ні в біді.

А в готелі кожний знає,

Хто з високих пробуває.

Як на трон колись я злазив,
Миром бог мене помазав
І сказав:
Прав!
І я влади не зречусь,
І на небо вознесусь,
Як святий пророк Ілля.
Ось хто я.

Сяду в бога одесную
(А Христос посуньсь ошую!)
І над світом запаную:
Це професія моя.
Ось хто я.



ІЗ ЗБІРКИ
«ЧУЖИНОЮ»
КНИГА VII

Народе-страднику, навчи і нас в вигнанні
Любити свій Єрусалим...
Навчи в солодкому стражданні
Пройняти серце ним.

Щоб на чужині, над річками,
Покласти кобзи жалібні,
Ми тихо сходили сльозами
В жалю по рідній стороні.

Народе-страднику, навчи і нас в вигнанні
Любити свій Єрусалим,
Навчи в солодкому стражданні
Пройняти серце ним.

15.3.19.

В вигнанні дні течуть, як сльози,
Думки в вигнанні сплять, як мертві.
Солодкі спогади сичать, як змії,
Душа ридає, як дитина.

Душа розірвана, як рана...
Бальзам далеко так, як сонце,
А сонце, сонце, як і щастя,
Там, там, лише в краю коханім.

13.5.1919 р.

Зелений ліс, і май, і сонце,
І солов'ї в кущах,
А в нас, в нас сльози на очах...
О сонце!..

Чи висушиш ти сльози наші, сонце,
На сліпнучих очах?
Як сушиш роси на квітках,
О сонце!?

Чи вгледім ми і ліс, і май, і сонце
В коханому краю,
Де душу кинули своєю...
О сонце!

29.5.1919 р.

Жита! Пригадую...
Як сон... дитячий, золотий...
Схиляюся і падаю на землю
І серце біля них кладу...

О дорогі мої!

Шуміть мені забуту казку,
П'яніть мене своїм диханням,
Щоб я упився і не знав,
Де зараз я,— чи на чужині,
Чи там, ах, там, в краю коханім.

Баден. 21.6.1919 р.

Як жити хочеться! Несказанно, безмірно...
Не надивився я ні на зелену землю,
Ні на далекі сині небеса.

Я не наслухався ні шуму рік широких,
Ні шелесту лісів дрімучих, темних,
Ні голосу пташок, що вихваляють світ.

Я все життя горів на огнищі людському,
Я все життя неначе був розп'ятий
За злочин чийсь на вічному хресті.

Я все життя збирався тільки жити,
Дивитись, слухати і пити
Нектар із келиха краси...

14.5.1919 р.

Росі́, роси, дощику, ярину,
Рости, рости, житечко, на лану,
На крилечках, вітрику, полеті,
Колосочки золотом обмети.

Як достигне житечко на лану,
Прийдуть люди жатоньки ярину,
Блискавками косоньки заблищать,
Золотими кобзами забряжчать.

Хай лише посунеться в поле цап,
Хай лише наважиться він на хап.
Руду йому бороду одсічем,
Облупимо півбока сікачем.

Росі́, роси, дощику, ярину,
Рости, рости, житечко, на лану,
На крилечках, вітрику, полети,
Колосочки золотом обмети.

5.5.1919 р.

Дивна містерія... Дивна музика...
З раною в серці носять когось...
Рана вселюдська, глибока, велика...
Наче крізь неї все пекло влилось.

Дивна містерія! Хто Парсіфаля
Зміг би забути колись...
В тихім захопленні слухає заля,
Люди серцями злились.

Крики раптово. Залізно-холодні,
Крики пекельно-гарячі: «Стривай!
Хліба нам, хліба! Ми люто-голодні,
Хліба нам, хліба подай!»

Вийшли з театру і мовчки стояли,
Мовчки дивились... «Стривай!»
Враз приєднались і враз закричали:
«Хліба нам, хліба подай!»

14.4.19.

Вона приходе завжди в певний час
І в певній ложі п'є поволі каву...
Ах пані, скільки сонця в вас!
Таку усмішку сонячноласкаву
Я бачу перший раз!

І хто вона? Чого така смутна,
Чого так журиться невтішно?
Ах пані, пані чарівна,
Як я люблю, люблю вас ніжно,
Прозоро, радісно, безгрішно!

Але уста, уста її!
На мармур кинуті коралі...
Ах пані, в мене думи злі...
Коли б на мрамурі... в цій залі...
Коралі б ці були мої!

Вона всміхнулася мені,
Сама смутна — мені всміхнулась!
Ах пані, це було вві сні,
Але до мене молодість вернулась,
Безхмарні думи і пісні.

26.4.1919 р.

Сьогодні стрінемося... Ми станемо знайомі...
Для вас це зайвий епізод,—
Для мене ж день думок, турбот,
Яких не спишеш в цілім томі.

Сьогодні тепле «ти», яким любив я звати
Тебе в думках, на зимне «ви» зміню,
Сьогодні будем ми в кафе дрімати,
А далі їстимем меню.

Сьогодні я довідаюсь, напевно,
Що маєш мужа ти сім літ,
І все, все те, що так було таємно,
Осипить свій первісний цвіт.

І може завтра я прийду, але до книжки,
Щоб в ній співать тобі, вже не звернусь
І від твоєї дивної усмішки,
Скривившись, мовчки одвернусь.

28.4.1919 р.

Урбанікелер, Урбанікелер,
Ах, не один я лишив там гелер
І не один я там випив трунок
Під «Dich ich liebe», під поцілунок.

О Гумберт Мольгейм! Хто ще знайшов би
Без тебе, майстре, ці катакомби,
Хто обернув би сумну пустелю
В корчму привітну, в ясну оселю.

Вечірня сутінь серпанком в'ється,
Вино злотисте промінням ллється,
Пташки-віденки щебечуть, грають,
І, наче крила, їх руки мають.

Летять пташками в голодні шлунки,
Як жар, гарячі їх поцілунки...
Уста шепочуть: «Люблю, кохаю,
Тебе чи іншу — хіба я знаю».

Урбанікелер, Урбанікелер,
Ах, не один я лишив там гелер,
Коли б не келер, коли б не злидні,
І досі б жив я в веселім Відні!

3.3 1919 р.

Весна, Шенбрун і липові алеї...
Повітря чисте, як кришталь...
Цвітуть лілеї,
Цвіте мигдаль.

Іду і дихаю, і образи кохані
Устами голосно зову...
Пізнав в тумані —
І знов живу.

І чую рев звірячий тужнолютий...
Дивлюсь — і бачу з-за дерев:
Стоїть закутий
У клітку лев.

А поруч з ним кондор розправив крила
І гріє їх на сонці веснянім...
«О воле мила!»
Не крикнуть їм.

Фламініго з Нігеру цвітуть квітками;
Сидять, схилившись, кенгуру,
І журавлі кричать сльозами;
«Умру, умру».

Бізони, зебри, антилопи
Ось-ось надірвуть голоси:
«З'їдять! з'їдять! Мерщій з Європи
В старі ліси!»

Стояли довго ми, дивились і мовчали...
Навколо цвів мигдаль і буз...
Десь журно лебеді кричали...
Свистів француз.

11.4.1919 р.

Сьогодні на Рингу, в вітрині, зустрів я
Багато чудесних пташок...
Все з мармуру, фарфору... Чом їх не баче
Мій майстер маленький, синок.

О, він навчив би і з глини ліпити
В сто крат чарівніші пташки...
Хіба ж не вони це у серці у мене
Щебечуть пісні і казки.

2.3.1919 р.

Тільки далеко від тебе
Я твою близькість відчув.
Тільки в журбі за тобою
Я своє щастя знайшов.

Чом не родився я вітром,
Я б біля тебе вже був,
Шелестом-стогоном лісу
Я б тобі все розказав.

Воля в житті найдорожча,
Але мені ти миліш:
Сам я приборкав би крила,
Тінню твоєю б я став.

Тільки б на тебе дивитись,
Тільки б молитись тобі,
Тільки б іти пілігримом
В небо, де світишся ти.

Люблю! Як в перший раз, люблю,
Хоч це любов моя остання...
Але вона, як день в маю,
Як пташки перше щебетання,
Люблю!

Люблю для сліз, для мук, жалю...
Але коли б, коли б ти знала,
Як квітне серце, як люблю,
Ти б на устах моїх сказала:
«Люблю!»

22.4.1919 р.

З тобою жити на одній землі,—
Яке велике щастя!

Тебе щодня, щодня стрівати,—
Яке велике щастя!

І мати очі, очі мати!
Яке велике щастя!

І чути, чути голос твій,—
Яке велике щастя!

І дихати одним повітрям,—
Яке велике щастя!

Твого ім'я не знати, тільки — «ти»!
Яке велике щастя...

Стрівать твій погляд на собі,—
Яке велике щастя!

Осяяним усмішкою твоєю бути,—
Яке велике щастя!

І не сказати тобі ні слова,—
Яке велике щастя!..

І плакати вночі невтішно,—
Скажи, скажи мені — це також щастя?!

Ти біля моря... Хотів би стати
Південним вітром, щоб там літати,
Схиляти трави тобі під ноги,
Встеляти цвітом твої дороги.

Коли ти підеш вранці купатись
І, як русалка, будеш гойдатись
На синіх хвилях,— моє кохання,
Я стерегтиму твоє убрання.

Над ним я стану темною тінню,
Не дам торкнутись навіть промінню,
А пил з убрання крилами здую
І все обвію, все обцілую.

...Хотів би вітром південним стати,
Щоб під вікном твоїм вічно ридати.

В кафе, наповненім юрбою,
Де ллються вина золоті,
Як я люблю лишатися з тобою,
О смутку мій, на самоті.

В кутку десь, в сутіні вечірній,
Ми сидимо удвох, одні,
І тихо слухаєм в журбі безмірній,
Як плачуть струни жалібні.

І серцю солодко... Музика грає,
Огні, веселий сміх, вино...
Як хороше, коли страждає
На світі серце хоч одно.

10.7.1919 р.

Пратер! Пратер! Сон дитячий,
Казка дивна, чарівна:
Раз угледь, але вже вічно
Буде снитися вона.

Всі на Пратері веселі!
Скрізь музика, галас, сміх...
Тири, бари, каруселі...
Каруселі! Скільки їх!

Тут одні лише дракони,—
Линь на крилах чарівних!
Цілий день за півкорони
Можеш їздити на них.

Там лише човни, карети,—
Немовлятко не впаде!..
Каруселі! Де ти? Де ти?
О дитинство золоте!

Хочеш птахом в небо знятись?
Що ж! на колесо ставай:
Будеш соколом зніматись,
Щастям сповнений украй.

І цього для тебе мало?!
Сядь в возочка на горі,—
Тільки б духу в тебе стало
В цій шаленодикій грі.

З криком будеш ти літати
То на гору, то з гори,—
Хай поpróbують догнати
Тебе вихори й вітри!

Як захочеш змірять силу,
Бий щосили молотком,
Як дзвінок задзвонить, сину,
Можеш зватись козаком!

А коли надійде втома,
Сон в обійми забере,
Чи не ляжеш спати вдома,
Як не був ти в кабаре.

Кабаре! які там дива!
Знову казка чарівна...
І за повним кухлем пива
Чарівніша ще вона.

Пратер! Пратер! Скільки щасних
Ти хвилин народу дав!
Скільки ти думок прекрасних
Каруселями приспав!

Хочу я троянди, що цвіте в саду...
Скільки я для неї дивних слів знайду!

Хочу я купави. Їй я розкажу,
Чом я над сагою цілу ніч ходжу.

А фіалці тихій в сутіні лісів
Вже давно мережку із пісень я сплів.

І волошкам синім, в полі, серед трав,
Я казки чудесні і легенди склав.

Тільки ти, билинко, вечора смутніш,
На холодній скелі в самоті стоїш.

Але ти для мене сонце і тепло
І пісень з казками вічне джерело.

Така буває ніч в маю,
Як ти.
По небу сизому пливуть
Хвилясті хмари:
Це — коси.
Огнем ласкавим, лагідним
Горять далекі, вічні зорі:
Це — очі.
Дві срібні полоси від місяця упали
І в сутіні тремтять:
Це — руки.
Десь збоку розцвіла
І палко дихає троянда:
Це — уста.
Тремтять на озері золотисті блиски,
Горять і гаснуть в берегах:
Це — твій слід.
Ти вся, як ніч таємна, чарівна
В маю.

22.4.1919 р.

Така глибока втома...
Хотілося б у лісі десь
Забратися в поживклий лист
І звіром до весни проспати.
Не чути ні пташок, ні вітру...
Нехай метуть сніги всю зиму
І коврою мене вкривають...
Хотілося б, щоб навіть сни не снились...
Така глибока втома...

Хотілося б прокинутись тоді,
Коли вже струмні потечуть
І серця промені торкнуться,
І збудять разом дерево і звіра...

Заснути б в лісі десь, у листях до зими...
Така глибока втома...

27.4.1919 р.

Мені було так дивно тепло з вами,
Я вам про це ніколи не казав...
Хіба б я висловив словами
Все те, що серцем відчував.

В ті дні я мав смертельну рану,
І сам від себе я тікав,
В п'ятні нічній серед туману —
Як звір шукав я ліків-трав.

І, не знайшовши, біг із ночі,
З звірячим криком біг туди,
Де розливали ваші очі
Струмки цілющої води.

Душа неначе оживала,
І я дививсь і прислухавсь —
Як знову в серці арфа грала,
Як дух на крилах піднімавсь.

Мені було так дивно тепло з вами.
Я вам про це ніколи не казав:
Хіба б я висловив словами
Все те, що серцем відчував.

13.3.1919 р.

Цілую вас в прекрасну вашу руку...
І може вже в останній раз:
Цей день приносить нам розлуку...
Ах пані, що на віях в вас...

На віях сльози... Годі, годі, пані,—
Мені так радісно в цю мить...
Туди, де образи кохані,
Душа окрилена летить.

Летить окрилена! Покиньте, пані!..
Цей смуток ваш і сльози ці —
Як чайки дві на океані,
Як перстень шлюбний на руці.

Як шлюбний перстень ваш, що море
Приніс мені і сліз і мук...
Я переміг нарешті горе...
Ах пані, не ламайте рук.

Ах, не ламайте рук... згадайте:
Як мучивсь я... і як терпів.
Цілую в руку вас... прощайте...
Умерло все... любов і гнів.

16.6.1919 р.

Забуду все. Лишу твої уста...
Вони, як перший цвіт кохання,
Як хмарка ніжнозолота
В журливий час смеркання.

Усмішка їх мліша снів,
Що сняться раз єдиний,
Про них, про них мій буде спів
Останній, лебединий.

25.4.1919 р.

День золотий, золотий
та хороший,
Тепло, як в нас у маю.
Спогади милі, кохані
Сповнюють душу мою.

Радісно! лісом зеленим
Ми в холодку ідемо...
Слухаєм пісню зозулі,
Щастя в серцях куємо.

Ось на траву ти упала,
Книжку читаєш мою...
В мене ж у серці музика.—
Слухаю, звуки ловлю.

Звуки ловлю, розбираю,
Звуки влітаю в вінок...
На, дорога! і тобі я
Кинув намиста разок.

День золотий та хороший,
Тепло, як в нас у маю,
Спогади в'ються роями,
Падають в душу мою.

20.8.1919 р.



ІЗ ЗБІРКИ
«КНЯЖІ ЧАСИ»
(МИНУЛЕ УКРАЇНИ В ПІСНЯХ)
КНИГА VIII

НАШІ ПРЕДКИ — СЛОВ'ЯНИ

Над озерами, річками,
На полянах лісових,
На стрімких високих горах,
На просторах степових,—

Де лише сіріє стежка,
Або вкрився збіжжям лан,
Скрізь розкидались оселі
Наших прадідів слов'ян.

Оселялись цілим родом;
Що людина, як одна?!
Кривні люди — рід складали,
Кривні роди — племена.

Наймудріший і найстарший
Цілим родом керував,
Видавав щодня накази,
Правив, милував, карав

Кожне плем'я мало князя,
Князь судив, водив на бій,
Першим був він у відвазі
І у мудрості своїй.

А коли ставав нездатним
До ладу і боротьби,
Віче іншого на князя
Вибирало без журби.

На річках, високих горах,
Серед багон і болот
Городи, міцні твердині
Будував собі народ.

Коли ворог йшов війною,
Метушилось все, як рій,
Замикалися ворота,
Починався лютий бій.

Бились, кидали каміння,
Крізь баркан остріп лили,
Попіл сипали у очі,
Гострі кидали коли...

...Ось і ворога відбито.
Все минуло: гнів і жах...
Кревні плачуть над борцями,
Що звалилися в боях.

І дають їм у могилу
Зброю, вбрання і харчі,
Щоб вони не знали лиха,
На тім світі живучи.

На сумних могилах тужать
І справляють тризну там
І несуть на сизі гори
Жертви праведним богам.

Але все поволі, тихо
Тоне в річці забуття,
І на березі зеленім
Квітне радісне життя...

На луці палає ватра,
На луці ідуть танки.
Тут в вінках цвітуть дівчата,
Там співають парубки.

В цю таємну ніч Купала
В лісі папороть цвіте,
Розцвітає, обсипає
Цвіт — проміння золоте,

Промовляє звір до звіра,
Хто підслуха мову їх,
Хто у лісі найде квітку,
Найде скарбів цілий міх,

А пісні все далі ллються,
Вже поблідли і зірки,
А ще огнища палають
І мережаться танки.

На кийки стоять схилившись
Бородаті віщуни
І розказують, що буде
І з якої сторони.

Роздають недужим зілля,
Щось шепочуть і плюють...
Сих водою напувають,
Тим камінчики дають.

І, здається, з лісу вийшов
На узлісся Лісовик.
Став, заслухавсь, задивився...
Стрепенувсь і знову зник.

І, здається, щойно бігли
Тут русалки польові
І розсипали зі сміхом
Самоцвіти по траві.

Але схід зайнявся сонцем,
Хмари в золоті, в огні...
І самотньо одцвітають
Зблідлі ватри в далині.

СМЕРТЬ ОЛЕГА

Після славного походу
На далекий Царгород
Князь в палатах бенкетує
І частує воевод.

На столах у вазах грецьких
Дивні овочі цвітуть,
Золоті, пахучі вина
Струмнем сонячним течуть.

Навкруги шумлять розмови
Про походи, про бої
Та про лицарів, що склали
Буйні голови свої,

Як колись човни у морі
Наплили на ланцюги,
Як стояли перед ними
І трусились вороги.

«О, ще нас не кинув Волос,
Ще нас милує Перун».
Коли зирк — в палати входить
Сивий, згорблений вішун.

«Князю, знову перемогу
Пророкую я тобі.
Знову ти з хоробрим військом
Переможеш в боротьбі».

«Слава князеві й вояцтву!
Хай навек щастить війна!» —
Воеводи закричали
І частують віщуна.

Князь встає і йде до діда.
«А чи знає мій віщун,
У яким бою стрілою
В мене кине бог Перун?»

«Не на крилах стріл Перуна
Принесеться смерть твоя,
Ти загинеш, славний князю,
Від коханого коня».

І замовкли враз розмови,
І спустилися чарки,
І з палат, схилившись, вийшли
Воеводи й вояки.

І сказав Олег уранці:
«Не сідайте більш коня!
Хай стоїть і їсть у стайні
До мого страшного дня».

Знов то тихо, то тривожно
Потекли за днями дні.
П'ятий рік уже минає
То в походах, то в війні.

Знов бенкет в палатах княжих,
Знов старшини й вояки
З запашним вином і медом
Держать підняті чарки.

Князь згадав бенкет колишній
І коханого коня.
«Приведіть його,— сказав він,—
Хоч на його гляну я».

«Вже давно дощі змивають,
А обсушують вітри
Його кості в чистім полі
Біля Лисої гори».

Князь промовчав і всміхнувся:
«Брешуть, дурять віщуни!
Бач: кістки... Коня подайте:
Подивлюсь хоч, де вони!»

І Олег у поле їде.
Вгледів кості, зліз з коня
І ногою став на череп...
Нагло виповзла змія,

Обвилась, вп'ялася в ногу!..
Скрикнув князь і на коні
Він летить в свої палати,
Щоб погаснути в огні.

На високу Щекавицю
Князь зібрався у поход...
Йде, схилившись, за труною
Його військо і народ.

ПОХІД ІГОРЯ НА АРАБІВ І ПЕРСІВ

По пустелі дикій, голій,
По розпалених пісках
Військо Ігоря ступає
В грізній зброї, в шоломах.

З голови до ніг закуте
У залізо, як в луску,
Мов гадюка сіра в'ється
По червоному піску.

Грізне йде поволі, важко,
Ні розмови, ні пісень,
Тільки чути безупинний
Тихий стогін цілий день.

Часом ржання розітнеться
Чи бика голодний рев.
Навкруги пісок сипучий,
Ні трави, ані дерев.

Палить сонце, палить вітер,
Палить небо і земля.
Аж пече залізна зброя,
Спрага душить, як змія.

Навантажені харчами
Грузнуть коні у піску.
Чорні ворони над ними
Хиžo крутяться в танку.

Гинуть люди, гинуть коні,
Вкритий трупами пісок.
Ах, коли б надбігла хмара,
Зашумів би десь потік!

О, коли б повіяв вітер,
Прохолодою обдав!
Дихав, дихав би устами
І руками набирав!

Ах, коли б ліси зелені,
Мох холодний і трава!
Впав би: тіло б остудилось,
Прохолола голова.

Це розгнівався Сварожич,
Одвернувсь Перун од нас,
І прийшла страшна посуха,
І настав Стрибога час.

Але враз повіяв вітер,
Свіже, вогке щось приніс,
Наче річка недалеко
Або близько темний ліс.

Справді, наче легше грудям,
Ось уже і коні ржуть!
Наче камінь з пліч звалився,
Наче крила в нас ростуть.

Йдуть і бачать: грає море,
Сріблом котяться річки,
І на березі чекають
Осетинські вояки.

КНЯГИНЯ ОЛЬГА

Тихий, теплий літній ранок.
Сонце встало. Вітер спить.
Вийшла дівчина на річку,
Сіла в човна і сидить.

Чарівна сама, як ранок,
Задивилася на світ...
Білий шум на синіх хвилях,
На деревах — білий цвіт.

Любо жити на сім світі,
Щастя любого ждучи...
Ах, коли б лише згадати
Сон, що снівся уночі.

Дивний сон... якісь палати,
Лицар в зброї на коні...
Ліс такий страшний, таємний...
Поле... Море в даліні.

Далі хмари, грім, пожежа,
Плач і стогін з-під землі.
Лицар-велетень в кайданах,
Кров на білому чолі.

І замислилась красуня...
Згадка в серце їй вп'ялась...
Нагло шелест... Обернулась:
Перед нею Ігор — князь.

На йому убрання просте,
Без оздоби, без відзнак,
Лук з залізними кінцями,
Збоку стріли, сагайдак.

Привітався з нею Ігор
І сказав перевезти...
Загойдався на хвилях човен
І поволі став плисти.

І очей не зводить Ігор:
Що за дівчина — краса.
Заговорить — думка — сонце,
Очі — сині небеса.

Хто вона, чия і звідки,
Князь докладно розпитав,
А на другий день до неї
І сватів своїх послав.

І за князя вийшла заміж
Проста дівчина з села,
І до смерті вірним другом
Князю Ігорю була.

ЮНАЦТВО СВЯТОСЛАВА

Непомітно линуть роки
Серед ігрищ і забав,
Непомітно в товаристві
Виростав і Святослав.

Ось і парубком стає він,
Кремезний, міцний, як дуб,
Сині очі, чорні брови,
Над чолом козацький чуб.

Скрізь і завжди він з вояцтвом,
Разом всі їдять і п'ють.
Сплять — вкриваються вітрами,
Сідла в голови кладуть.

Не беруть в похід з собою
Ні майна, ні казанів:
Є цього добра багато
І в сусідів — ворогів.

А в боях, кривавих січах
Всюди перший Святослав,
Першим він ставав до бою
І останнім бій кінчав.

Був він чесний, справжній лицар
І коли на бій ішов,
Посилав гінців, щоб ворог
До змагання був готов.

Посилав гінців сказати —
Скільки в його війська єсть,
І що буде до останку
Боронити волю й честь.

І здобув він скрізь пошану
І в чужих і у своїх...
І боялись Святослава
Грек, хозарин й печеніг.

ПОХІД НА ХОЗАР

Над Каспійським буйним морем,
Понад Волгою в степах
Здавна жив народ хозарський
В побудованих містах.

Торгував усяким крамом,
Вів з сусідами війну
І давно вже задивлявся
Він на нашу сторону.

«За хозарами не встигнеш!
Бо пройдисвіти оці
Все забрали в свої руки»,—
Наші гнівались купці.

Довго, довго приглядався
До торгівлі Святослав
І в метких купцях-хозарах
Ворогів своїх пізнав.

І сказав: «Іду на вас я,
Приготуйтеся до боїв!»
Сам же військо він збирає
І веде на ворогів.

Розбиває їх твердиню —
Білу Вежу на Дону,
І мечем руйнує Ітіль,
Їх столицю головну.

Розганяє їх по світу,
Наче вітер зграї хмар,
І з того часу держави
Не було вже у хозар.

І з того часу наш ворог
Приймаком в чужинця жив...
Так колись ми рахувались
З тим, хто кривду нам робив.

ПЕЧЕНІЗЬКА ОБЛОГА КИЄВА

Раз дізнались печеніги,
Що для бою час настав,
Що в Болгарії далекій
Забарився Святослав.

Наче хмари, бідний Київ
Печеніги облягли,
Загриміли всюди сурми,
Тарабани загули.

А у місті плач і стогін:
Ані вийти, ні ввійти,
Став людей косити голод,
Став в могили їх нести.

А в той час гуляє Претич
З дужим військом за Дніпром...
Та не станеш буйним вітром
І не зробишся орлом.

Полетіти б і сказати:
«Ви на волі, соколи,
А наш Київ сірим муром
Печеніги облягли».

Стали думати кияни,
Де їм лицаря знайти,
Щоб із міста на той берег
Сміло зважився пройти.

— Я піду! — хлоп'я говорить.
— Ти ж мале ще, молоде...
— Я піду, — хлоп'я говорить
І з вуздечкою іде.

Вийшов з міста, в яр спустився,
Полям швидко перебіг,
Став, постояв, вийшов з гаю,
Йде неначе печеніг.

Ось і табір. Глянув — війська,
Як тієї сарани!
Коні ржуть, реве худоба,
На триногах казани.

А на сонці сяє зброя,
Сяють, блискають списи...
Як пробитися крізь хмару,
Як пройти через ліси?!

«Де ти, Претич-воєводо,
Де ти, князю Святослав?!» —
Так собі подумав хлопець
І у когось запитав:

— Чи не бачили ви, дядьку,
Тут буланого коня?
Я пустив його на пашу,
Та й заснув на хвильку я...

— Ні, не бачив... ач, роззява!
Так колись ти і в бою
Задрімаєш і за хвильку...
Стратиш голову свою.

— Треба йти питати інших...
Де ж він, лишенько моє?!
Гей, ти, коню мій буланий,
Гей, озвися, де ти є?!

В далині Дніпро синіє...
Хлопчик плаче, як ягня:
— Чи не бачили ви, дядьку,
Тут буланого коня?

Ось уже і любий берег,
Хвилі весело шумлять...
Він оглянувся — далеко
Вороги його стоять.

Затремтів, схопився хлопець,
На собі одержу рве,
Через мить уже по хвилях
На той берег він пливе.

І нарешті бачать хлопця
Печенізькі вояки,
І за ним біжать, женуться,
Як за сарною вовки.

Туго луки натягають,
Стріли кидають вперед,
То пірне хлоп'я у воду,
То заб'ється в очерет.

Стріли падають у воду,
Наче чорні блискавки...
Попливти б,— але бояться
Печенізькі вояки.

А мале хлоп'я давно вже
Степом котиться-летить...
Сяють вогниками очі,
Серце пташкою тремтить.

Ось уже і рідний табір,
Ось і Претич, вояки...
Ах, здається, по степу він
Розгубив свої думки.

Прибігає, важко диха,
Ледве встоїть на ногах...
Закричав — і гнів палає
В вогняних його словах.

— Воеводо і вояцтво!
Ви гуляєте, орли,
А наш Київ, наче хмари,
Печеніги облягли.

Ви гуляєте, а люди
Швидко з голоду помруть,
Швидко з голоду наш Київ
Печенігам віддадуть.

Пильно слухає вояцтво,
Що розказує хлоп'я...
Меч стискає воевода
І сідає на коня.

— Вояки! вперед! на поміч! —
Вірний Претич закричав,—
Хай живе наш славний Київ,
Хай живе наш Святослав.

Обернувся в вулик табір...
Крики, ржання, метушня...
Кожний бравсь за спис, за зброю
І за огиря-коня.

І злякались печеніги...
Крик пішов і залунав,
Що вертається з походу
Переможець Святослав.

Безліч літ уже минуло,
Вже давно в землі хлоп'я.
І давно вже в серці нашім.
Вмерло лицаря ім'я.

ПОХІД ІГОРЯ СВЯТОСЛАВИЧА І БІЙ З ПОЛОВЦЯМИ

Славний Ігор Святославич
Покидає Новгород
І з своїм хоробрим військом
Вирушає у поход.

Йде вояк, закутий в зброю,
Щит червлений на руці,
Над списами, шоломами
Мають, в'ються прапорці.

Військо йде, улад ступає,
Коли сонце враз зайшло,
Наче враз на землю впало
Ночі чорної крило.

«Це недобрий знак для війська,
Не повернетесь з війни.
Чорні думи вас обсядуть...»—
Віщували віщуни.

Але Ігор Святославич
Твердо крикнув воякам:
«Вояки! Брати і друзі!
Чи ж назад вертатись нам?!

Так мерщій на борзі коні
І летім, де Дон шумить,
Де об землю половецьку
Я волю спис зломить!»

Крикнув Ігор Святославич,
І на конях вояки
Вже летять широким степом,
Тільки куряться шляхи.

Брат його буй-тур в Путивлі
Теж збирається в поход,
І стриваються два війська,
І говорить Всеволод:

«Брате Ігорю єдиний,
Ти єдиний світ мені:
Святославичі оба ми,
Вдвох і ляжем на війні.

А моє хоробре військо,
Мої славні вояки
По степу летять вітрами,
В полі скачуть, як вовки,

Всі дороги їм відкриті
Через гори і ліси,
Гостро вигострені стріли
І шаблюки і списи.

Тобі, Ігорю, мій брате,
Моє військо б'є чолом,
І воно в боях здобуде
Слави-честі нам обом».

Він сказав, заграли сурми,
Захитались прапори,
І летить степами військо,
Обганяючи вітри.

Розбігаються, тікають
Перелякані вовки,
Клекотять орли над військом,
В'ються хмарами круки.

На озерах, на болотах
Крила птахів лопотять:
Сірі гуси ізнялися,
Білі лебеді ячать.

Все віщує щось недобре,
Щось голосить уночі,
Хтось в степу кричить: «Рятуйте!»
Десь вигукують сичі.

Дух пустині степової,
Дух степів великий Див
Ворогів ховав пільмою,
Криком вдосвіта будив.

І почув нарешті ворог
Шум непевний, тупіт, гук,
І у риг загравав тривожно,
І схопивсь за меч і лук.

І порубаний, побитий,
Переможений в бою,
Віддає він цілий табір
І лишає честь свою.

З жахом половці тікають
В різні боки, як вовки,
Опанчею, кожухами
Стелять багна вояки.

Обтирає славний Ігор
На мечі ворожу кров,
І в руках тримає здобич —
Білу ханську хоругв.

День погас, зайнявся місяць,
Загорілися зірки,
Тихо в шатрах половецьких
Спочивають вояки.

ІВАН БЕРЛАДНИК

Раз взимі у ліс на лови
Володимирко пішов,
І бояри зрозуміли,
Що тепер не до розмов.

Що пора за меч узятись,
Перейти від слів до діл,
І Берладника Івана
Посадили на престіл.

І Берладник на престолі.
В повній зброї вояки.
Зачинилися ворота,
І замкнулися замки.

І облога почалася,
Почались страшні бої.
Відбивається Берладник,
Сам веде полки свої.

Але раз загнавсь далеко,
Опинився у кліщах,
Ледве вискочив із лиха,
Ледве спасся у лісах.

Піддались тоді бояри...
Володимирко вступив
І суворо, без закону
Винуватих осудив.

І спокійно княжив далі,
А Берладник кинув край
І подавсь в степи широкі
Десь на південь, на Дунай.

Там зібрав хоробре військо
І пішов із ним гулять...
В його князівстві повстали
Малий Галич і Берладь.

ЯРОСЛАВ ОСМОМИСЛ

Володимирко поволі
Тихо-мирно вік дожив
І на княжому престолі
Ярослава залишив.

Це був князь палкий, відважний,
Незрівнянний у бою,
Наче рвався він покласти
Першим голову свою.

І коли він з Ізяславом,
З князем київським зійшовсь,
Першим кинувся з мечем він,
Всіх попереду боровсь.

І бояри зупиняли:
«Ярославе, князю, стій:
Хто тебе, орла, заступить
У державі жалісній?!»

Краще стань від виру збоку
І дивися на полки —
Як для тебе слави й честі
Здобувають вояки».

Ярослав бояр не слухав,
І вперед відважно біг,
І відвагою своєю
Ізяслава переміг.

Не спочив він після бою:
На державу угри йшли
І для нападу поляки
На кордоні вже були.

Але й тут хоробре військо
Розбиває ворогів
І іде в степи на південь
До дунайських берегів.

Ростиславича Івана
Ярослав ущент розбив
І до власної держави
Малий Галич прилучив.

І держава буйним морем
Розлилася навкруги,
Половецький степ вмиває,
Б'є в дунайські береги.

«Вісім зміслів князь наш має»,—
Говорили вояки
І прозвали Ярослава
Осмомислом на віки.

І співець співав про його:
«Гей, ти високо злетів
І на батьківському престолі
Вкритий славою возсів.

Військом ти підпер Карпати,
Шлях мадярам заступив
І Дунаєві ворота
Кораблями зачинив.

Князю, київські ворота
Одчиняєш ти ключем,
Стріли кидаєш в султанів
І рубаєш їх мечем.

Так стріляй же їх, поганих,
Кидай стріли в їх степи
І за Ігореві рани
Слізьми, кров'ю окропи».

*

Після смерті Осмомисла
Володимир князем став
І все батьківське прогавив,
Все розтратив, змарнував.

І взяли мадяри Галич
(Хоч народ завзято бивсь),
І угорський королевич
Князем галицьким зробивсь.

ВІЙНА З ТАТАРАМИ

Як довідались татари,
Що повстали Холм і Львів,
Землю галицько-волинську
Хан їх знищити схотів.

На волинський Володимир
То не хмара чорна йде,
То не грім гуде далекий,
А то військо хан веде.

Виїжджає князь Василько:
«Залиши мій рідний край!»
Але був глухий, як камінь,
Хан татарський Бурундай.

І Василько підпалити
Рідне місто мусив сам,
І діставсь живим у руки
На наругу ворогам.

У похід взяли Василька
І під Холм його ведуть.
«Як, мовляв, Василька вглядять,
Холм без бою віддадуть».

І Василько йде під мури,
Плаче й камені несе,
Радить він здаватись швидше,
Та каміння кида все.

І холмщани зрозуміли
Князя мову бойову,
Що каміння треба брати
Та камінням в татарву!

«Королю не є ти братом.
Не послухаєм слуги!
Не здамося, повоюєм!
Будуть знати вороги!»

І задумавсь хан татарський:
«Мабуть, сила у їх єсть.
А моє стомилось військо;
Що, як втратить славу й честь?»

І, подумавши, він крикнув:
«Гей, на коні, вояки!
Коли тут ми заночуєм,
Нападуть на нас вовки».

І пішло татарське військо.
Холм щасливо врятувавсь,
Та з татарами лихими
Цілий вік король змагавсь.

15.X—8.XI 1920.

Марієнбад.



ІЗ ЗБІРКИ
«ПОЕЗІЇ»
КНИГА X

Фіалки сліпий продає:
«Візьміть хоч за хліба кавалок!..»
Ах, серце розбите моє —
Теж повне пахучих фіалок.

Вони не почули благань,
Не кинули хліба сліпому...
О серце розквітле, зів'янь:
Фіалок не треба нікому!..

Згадую: так я в дитинстві любив
Вибігти вранці із хати:
Тільки послухати шелести нив,
З вітром пісні поспівати.

Що говорив мені в лісі струмок,
Що мені поле шуміло —
Мозок не міг зрозуміть їх думок,
Серце ж моє розуміло.

Дивною казкою був мені світ,—
Так, наче він мені снівся.
Безліч пройшло з того часу вже літ,—
Світ же, як сон, і лишився.

19.II.1928 р.

Який шалений вітер!
Лягли, як килим, трави,
І лози впали і тремтять.
Берези — як дівчата...
Хустки зелені їх
Гойдаються і в'ються.
Здається, зірвуться з голів,
І затанцюють свій танок в повітрі,
І зникнуть десь або впадуть
На озеро, на луки.

Який шалений вітер!
І він мене схопив на крила,
Поніс, поніс і закрутив в танку,
І кинув в цій країні.

Лежав я, наче непритомний,
Так довго, довго...
Нарешті очі розкриваю
Так широко, здивовано, неначе
Я спав уже віки,
Прокинувся і не знаю,
Чи дійсність це,
Чи все це сон глибокий сниться,
Страшний і разом дивно-дивний...

Який шалений вітер!

16.IV.1925 р.

Весна ішла й мене минула...
Я крикнув їй — вона не чула,
Дзвіночок кинула струмку,
Віконце бростці одімкнула,
Дала росиночку листку,
Лише мене, мене минула.

Набік відкинута лежала
Моя сопілка, що колись
Мені весна подарувала...
Колись мої пісні лились,
Колись душа весну стрівала
І ждала все чогось... колись!

Весна ішла. Пташки дзвеніли,
Квітки цвіли, річки шуміли...
А я задуманий сидів:
Мої думки, як ніч, чорніли,
Пожовклий лист з душі летів...
Я засипав... пташки дзвеніли.

31.III.1924 р.

П'ять весен минуло і шоста прийшла,
Заслала лани килимами,
Ліси і сади в мережки одягла,
Прибрала всю землю квітками.

Пташки задзвеніли, як срібні дзвінки.
Про сонце, про щастя безмежне...
Чому ж весняні голоси, як гвіздки,
Вп'ялись в моє серце бентежне?!

Чому ж воно кров'ю усе облилось
І стогне, і плаче, і туже?
Не баче, що щастя кругом розлилось,
До цілого світу байдуже.

П'ять весен — не весен минуло уже
І шоста іде не весною,
Весна — чарівна на Україні лише,
Ах, там тільки віє красою.

Там разом з пташками я сонце стрівав,
Там серце моє розуміло
І вітру зітхання, і шелести трав,
Там серце цвіло і щеміло.

Невже ж не угледжу я більше її,
Невже не побачу ніколи,
Як линуть потоки, як квітнуть гаї
І морем хвилюється поле.

Угледжу, угледжу! Все має межу —
І щастя, і горя хвилини.
Так плач, моє серце, а я понижу
Всі сльози твої, як перлини.

23.IV.1924 р.

Як камінь — серце. Крига в крові...
Думки безкрилі — на землі.
Квітки, неначе паперові,
Весна чи осінь в сірій млі...

Вернути б молодості роки!
Усе б, як в казці, ожило,
В долину б бризнули потоки,
У душу — сяйво і тепло.

Квітки б задихали пахуче,
Почувся б спів шовкових трав,
А вітер буйний і жагучий
Про мавку б в лісі розказав.

А солов'ї?! Всю ніч до краю
Сльозами б щастя залили,
Усе б замовкло серед гаю,
Зітхнули б чайками орли.

Думки б полинули пташками
Її шукати по світах,
Барвінком слатись під ногами,
Цвісти квітками на устах;

В огні то з неба, то з безодні
Пісні пісень співати їй,
Їй, недосяжній і холодній,
Але моїй, лише моїй...

Вернути б молодість...

10.VI.28.

Там десь за мурами цвітуть луги,
Щебечуть жайворонки в полі,
А на мені мов ланцюги,
А я мов замкнутий в неволі.

На цеглі в пустці я сиджу,
Від сліз не бачачи нічого,
І на руках шматок держу
Чогось безмежно дорогого.

4.V.1922 р.

Швидко, швидко ми побачимось,
Рідна матінко моя...
Наговоримось, наплачемось...

Розжену я хмари-тученьки
На пооранім чолі,
Обцілую твої рученьки...

Замету усі доріженьки,
Де ходила ти сумна,
Змию слізьми твої ніженьки...

Розкажу тобі, старесенькій,
З чим зустрівся я в житті,
Коли вийшов я малесенький...

Все розтрачено, розгублено,
Бо воно було людьми
Не шановано, не люблено...

І зберіг я тільки, ненечко,
Скарб один, що ти дала,
Золоте, як зірка, сердечко...

Виглядай мене в віконечко:
Незабаром я прийду.
Принесу я серце — сонечко...

6.V.1922 р.

Тривожні сни...
Душа сполохана тремтить листком берези
І притулитись все, припасти все хотіла б
До дужого і разом ніжного плеча:
Забитися хотіла б у куток
І голову в пітьму сховати.
Тривожні сни... і ночі.
А день приходе, як коваль:
Бере у руки молот,
Замість ковадла серце
І гучно б'є по ньому.
Кує нове, майбутнє.
Я падаю, благаю на колінах:
«...Убий мене! Не муч так довго!
Мій кожний атом зойком сходить!
Убий мене!» А він на те:
«О, ні! Ти мусиш жити!
І жити будеш».
Смеркає. Рука якась непевна...
Ще мить — і він відкинутий
Набік недбало.
Коваль пішов, замкнувши кузню.
Лежу без тями.
Нарешті десь в кутку

Цвіркун співати починає
І приграє тоненько на сопілці.
Сюрчить сопілка, як струмок далекий.
Думки-метелики знімаються на крилах,
Ламають їх і падають безсило...
Я стомлений тону все глибше й глибше
В якийсь бездонне тихе море...
Тоді злітають сни,
Страшні. Тривожні.

17.IV.1925 р.

Як пес голодний, кинутий і гнаний,
Блукаю я по вулицях чужих...
Сміється з мене жах, глузує невблаганний
З думок сполоханих моїх.

Сміється цілий світ... Мовчать спокійно
друзі,
Вмира без відгуку мій крик,
Іду кудись в сльозах, в ганьбі, в нарузі.
За роки я до всього звик.

А сни вночі, як яструби прокляті,
На частки душу рвуть... Встаю,
З кутка в куток ходжу у темряві по хаті
І втому змучений ловлю.

Впаду, і ніжно тихий, дивний сон злітає:
Далеко все — і сльози і ганьба...
Мене хтось піснею широкою стріває,
І квіти кидає захоплена юрба.

24.IV.1926 р.

Стомився я вкрай в цій безмежній пустелі,
Людину живу зовучи.
Здавалось мені, що ворущаться скелі,
З очей своїх слъози ллючи...

Здавалось мені, що гієни й шакали
Дивились з слъозами в очах,
А люди повз мене ішли і зникали,
Як тіні на сірих пісках.

13.IV.1924 р.

Коли я вмер — забув, не знаю...
Я в чорній прірві забуття...
О краю мій, коханий краю,
Коли ж це стратив я життя?!

І скільки вже минуло років,
Як, мертвий, я лежу в труні,
Лежу, не чуючи пророків
І не палаючи в огні?...

І сниться сон мені: неначе
Десь на холодній чужині
Якийсь вигнанець гірко плаче
І задрить мертвому мені.

4.X.1925 р.

Ніжну-ніжну, як подих билини,
Я хотів би вам пісню сплести
Із проміння зорі, із ниток павутини,
Яких людським очам не знайти.

Я хотів би вас тихо приспати
На руці, на листочку трави,
І ві сні вам не сні, а метеликів дати,
Щоб спочили потомлені ви.

Я загоїти хочу вам рани
Не на віки чи роки — на мить...
Бо розмиють їх знов океани,
Бо ще буря і досі шумить.

3.III.1923 р.

Серед юрби веселої, гучної
Я цілі дні стою,
Стою, дивлюсь на барви, строї
І забуття ловлю.

Серед юрби я, мов на кладовищі...
Там є могила і моя...
В могилу ту все нижче, нижче
Щодня спускаюсь я.

12.IV.1921 р.

В. САМІЙЛЕНКОВІ

Скільки пісень нам співець проспівав,
Скільки нам кинув під ноги
Маків червоних і білих купав!
Тих, що в полях і на багнах зривав,
Тільки б заслати дороги...

Вдень і вночі ми по вулиці йшли,
Весело ловлячи звуки,
Що ж ми співцеві натомість дали?
Може вінок ми за пісню сплели?
Може ми стиснули руки?!

Ні, ми занадто убогі й малі,
Щоб кобзаря зрозуміти...
Стогоном був він німої землі,
Сльози і кров він носив у полі,
Кидав же перли і квіти.

Ані робітництва, ні панства,—
Маленькі дрібні куркулі...
На смітник цього громадянства
Він викинув перли свої.

Давно їх вони позбирали
І чванились навіть разком,
Хоч би вони словом згадали
Того, хто лишивсь жебраком.

1922 р.

Можливо, я живу уже віки,
Перелітаючи з планети на планету:
З планет на сонце, на зірки,
На мить одну спадаючи у Лету.

На мить, щоб з духа тіло змить
І в інше тіло перебрatись...
Щоб в іншій світі через мить
Ридати знову і сміятись.

30.IV.1924.

Гіркий був келих життєвий,
А ще хотів би з його пити,
Любити, мучитись, і жити,
І знать, що ти є ще живий.

В колиці простій під рядном
Хотів би я в цю мить лежати,
А надо мною б ніжна мати
Схилилась зморщеним чолом.

Струмком би лився спів її,
І сльози капали на мене,
А за вікном десь солов'ї,
І хилить буз гілля зелене.

І грає арфа, мов у сні,
Про щось солодке і болюче,
І все життя — як ліс дрімучий,
Як ліс терновий навесні.

8.IV.1925 р.

Як любо, як безмежно любо жити,
Дивитися на білий божий світ,
Впиватися повітрям чистим
І слухати, як б'ється серце боже.

А ранки росяні рожеві,
А дні, а ночі сизокрилі,
А білий шум, як цвіт на хвилях,
А рев громів в пустелях чорних.

А перше щебетання пташки,
А перші усміхи дитини
І щастя матері над нею...
Як любо, як безмежно любо жити.

14.VIII.1920.

Була, як ніч, душа моя,
Як ніч, безрадісна, осіння,
І враз тебе уgliedів я,
І враз — очей твоїх проміння!

І враз торкнулися вони
Моїх очей... і диво сталось,
Квітки розквітли восени,
І в хмарах сонце засміялось.

Забилось серце... Мертва кров
Порвала кригу, зайнялася,
Вернулась знов стара любов
І знов круг серця обвилася.

22.IX.1920 р.

Принесла мені весна
Те, що пилом вже припало.
Знов земля мені тісна,
Знов повітря мені мало.

Знов хотілося б мені
Буйним полум'ям зайнятись,
То горіти вдалині,
То зірками розсипатись.

То по полю б я хотів
Чорним вихором летіти...
То мавок серед лісів
Я б ловив на зойк трембіти.

Знов земля мені тісна,
Знов повітря мені мало,
Знов зоря моя ясна,
Знову серце заспівало!

1920 р.

Твоїм очам цвісти б у полі в житі,
Твоїм устам ловити в морі шум,
Ходив би я і рвав волошки сині,
Із моря б я коралі діставав.

Тобі б зорею сяйво лити,
Цвісти лілеєю в раю.
В пустелю б я пішов навіки,
Щоб стать безгрішним і святим.

20.VI.1925 р.

Є слова, що білі-білі,
Як конвалії квітки,
Лагідні, як усміх ранку,
Ніжносяйні, як зірки.

Є слова, як жар, пекучі
І отруйні, наче чад...
В чарівне якесь намисто
Ти нанизуєш їх в ряд.

20.1.1922.

Прийди в мій сад, як з сонцем стане
Прощатись гаснуча земля,
Коли легкі, як пух, тумани
На ніч встилатимуть поля.

Прийди в мій сад, коли творити
Молитву стане він богам,
Коли почнуть квітки курити
Густий, пахучий фіміам.

Прийди в мій сад, ти -- ще незнана,
Хоч вже дзвенить твоє ім'я...
Як ніч, глибока моя рана,
Ходжу з стрілою в серці я...

Прийди в мій сад... Не буде чути
В цей вечір пісні солов'я,
Солодку, сповнену отрути
Співати пісню буду я.

І з нею я з землі полину
В налиті тайною світи...
Прийди, як пісню лебедину
Почути вперше хочеш ти.

18.II.1924 р.

Ти до мене прийдеш рано,
Коли зійде тільки сонце.
Коли тільки стане сходить,
Разом з ним і ти прийди.

Тільки жайворонка в небі
Заспіває пісню ранку,
Я й тебе почути хочу,
Разом з ним ти заспівай.

Сам прокинусь я для співу.
Я співатиму про сонце
І про жайворонка в небі.
Спів мій буде про вас трьох.

Як потопить вечір сонце,
Спине жайворонка пісню
І тебе у мене візьме,
Спів мій слізьми забришить.

Але цілу ніч до ранку
Мені буде снитись сонце,
Чутись жайворонка пісня
І ввижатимешся ти.

28.I.1922 р.

І знов на горах я, овіяних вітрами,
Казками вільних полонин,
Оспіваних, ограних вівчарями,
Налитих ладаном ялин.

Далеко місто з гуком, димарями,
Не чуть ні сміху, ні плачу,
Безмежна тиша над полями
І сам я втишений мовчу.

І разом з квіткою, з травинкою малою
В моїй душі щось сходить і росте.
О хмаронько, зроби його росюю,
Зогрій, о сонце золоте.

29.V.1923 р.

Золоті хвилини линуть,
Наче бджоли мед несуть.
Кожну мить нектар солодкий
Я спрагнілим серцем п'ю.

Золота суріпка, ромен,
Скільки бджіл! Як тих хвилин!
Сонце, жайворонки в небі,
Але скільки їх в мені!

Як бджілки, летять хвилини,
Всі блискучі, золоті...
Знаю я: це ти їх щедро
Випускаєш з рук своїх.

26.VII.1923 р.

Хотіла променя тепла,
Хоч іскру усміху ясного...
І дочекатись не змогла,
Й не стало віку молодого.

Тепер читаю я листи,
А в думці — вечір над Дунаєм.
Заходе сонце... я та ти
Йому «добраніч» посилаєм.

Була, як вечір, ти смутна
І все в думках кудись летіла...
Я слухав: пісня чарівна
В той час в душі моїй дзвеніла.

Я знав, що ти її дала,
Як образ вечора смутного,
А ти: хоч променя тепла,
Хоч іскру усміху ясного.

Чому тоді не чув я слів,
Не слів, а крику ран гарячих!
Я б сонцем всю тебе облив,
Поніс би на руках тремтячих!

...А вранці ти прийшла і знов
Мені нічого не сказала:
Ішла на хрест твоя любов,
Моя ж, як пташка, щебетала.

4.IV.1920 р.

Набачився ланів зелених, золотих,
Набачився, надихався, напився,
Немов побув у себе в полі,
Приліг і задрімав під житом.

І сниться сон мені чудесний:
Ходжу по полю, рву квітки
І їй плету вінок з волошок,
Все тій, якій вже сплів вінок терновий.

14.VIII.1920 р.

Нехай мене чарують квіти,
Нехай життя їм віддаю:
Ніяк я барвами досхочу
Своїх очей не напою.

Нехай і так... але довіку
Я не лишуся в їх саду:
В останню ніч я вийду в поле
І біля травоньки впаду.

7.XI.1923 р.

Давно моє сонце не світить,
Давно вже проміння не лє.
Пісні ж мої вирвались з клітки
І в серце влетіли твоє.

Замкнула ти серце ключами
І кинула в море ключі...
Сиджу я на березі мовчки,
Великого дива ждучи.

Так роки минають... Не чути
Давно уже співу мого,
Розбити ж об камінь на частки
Не хочу я серця твого.

10.VII.1924.

В золотій смушевій шапці
Циган-вечір сходив з гір,
Ніс він ніченьці-циганці
З срібла кований набір.

А вона його вже ждала
У долині, у гаю,
Ніжним гребенем чесала
Чорну кісоньку свою.

І кохану він помітив,
Уклонився, шапку зняв
І найкращу квітку з квітів
У обійми дужі взяв.

Заспівали поцілунки,
Чи озвались солов'ї,
Чи забрязкали дарунки
На палких руках її?

Хто це скаже? Хто це знає?
Тільки той, хто ходить в гай,
Хто в огні, як я, палає,
Хто закоханий украй.

18.V.1930 р.

Щоранку, як займеться сонце
І кине пасмо золоте,
Розчиниться нагло віконце,
І личко чиєсь розцвіте.

І віченьки — сині волошки,
Всміхнуться до хмарок ясних,
І співи, як срібні струмочки,
Поллються із уст чарівних.

Сьогодні чогось мені тяжко,
Весь ранок дарма тебе жду.
І з ким ти всю ніченьку, пташко,
Співала в своєму саду?..

21.VI.1928 р.

Як сарна, ти струнка і мила,
Як сарна в лісі над струмком,
До тебе думка прудкокрила
Летить клекочучим орлом.

Цілує вітром слід твій ніжний
І плаче, стративши його,
Ти мрія, сон мій дивовижний,
Останній сон життя мого.

Як зачарований, у полі
Зриваю я тобі квітки,
Хоч знаю я, що ти ніколи
Не стиснеш боляче руки.

Хоч знаю я уже — до кого
Сміються віченьки ясні,
І що тобі ніщо без його
Мої і квіти, і пісні.

19.VI.1929 р.

Море, о море, приснись хоч мені,—
Сповнене серце отрути...
О, коли б я, хоч в короткому сні,
Зміг твоєю пісню почути.

Як я люблю твої співи, твій шум!
Як я тебе розумію!
Скільки мені ти приносило дум,
Як окриляло надію!

Перли мені ти на берег несло,
Срібним дощем обсипало,
Степом, садами, лугами цвіло,
В кобзу себе обертало.

Море, о море! Ти вернеш мені
Те, що недоля розбила.
З перлами разом у тебе на дні,
Знаю, лежать мої крила.

К. М. Г.

Що я бачу? Цвітом вишні
Ти обсипана в саду.
В срібну пряжу дні колишні
Я з сучасними спряду.

Я — юнак, ти — квітка в полі.
Я спинився на коні.
Усміх щастя, усміх долі
В душу падає мені.

Встав з коня, обняв, як зараз,
Ти тремтиш, як і тепер.
Сонце, співи, крики, галас...
Степ простори нам простер.

Перші промені кохання.
Я у тебе. Ти моя.
Хай дзвенить нам в час вінчання
Тільки пісня солов'я!

Що я бачу? Усміх жінки,
Шлюбний перстень, медальйон,
В косах срібні павутинки...
О смішний осінній сон!

Але тихше: чуєш звуки,
Скрипка плаче, плачу я.
В серці пусто... Стисни руки!
Будь, о, будь навек моя!

18.1.1922 р.

П. Д.

Ви сказали кобзу взяти
І заграти пісню вам,
Ви по струнах погуляти
Велите старим рукам...
Трам-трам!

Це не кобза, це не руки...
Знаю, гратиму на глум.
Перервали струни муки.
Ліг на руки камінь — сум...
Бум-бум!

Але ваші ніжні очі
Обертають ночі в день,
Обертають в казку ночі,
Сльози в струмені пісень...
Дзень-дзень!

І хоч пісню я востанне
Кров'ю серця свого ллю,
Але виллю всі зітхання,
Всі надії, що гублю...
Люб-лю!

19.III.1921.

Хочеш ти, щоб пісню я для тебе склав
З запашних фіалок, з золотих купав,
Щоб її жмутами сонця переплів,
Напоїв росою, співом солов'їв.

Годі! З рук у мене випало перо...
Коломбіно, плаче твій старий П'єро.

Коломбіно! В серце ти заглянь моє...
Доля його люто вороном клює.
Як гвіздки — обра́зи, як голки — жалі,
Як квітки зів'ялі — заміри мої.

Годі! З рук у мене випало перо...
Коломбіно, плаче твій старий П'єро.

25.IV.1924 р.

Сьогодні стрілися, спинились
І не зраділи, як колись...
Ми тільки мовчки подивились
І, не вклонившись, розійшлись.

І не цікаво... Я поему
Пишу в захопленні два дні,
А ти згубила діадему,
Яку знайшла колись в мені.

13.V.1919 р.

Щодня я без стежки блукаю
По горах, по темних лісах:
Усюди я щастя шукаю,
Що стратив в дитячих літах.

Шумлять мені пісню дерева,
Розказує казку трава.
Похилена низько додолу
Під снігом моя голова.

У всіх, кого тільки не стріну,
Питаю, де щастя моє.
Не дивиться квітка на мене,
Орел свою здобич клює.

Ось бачу: телята пасуться
За лісом на буйній луці,
Пастушка лежить в холодочку
З газетою в ніжній руці.

Волосся жмутами проміння
Горить на зеленій землі...
З шипшини зірвались пелюстки
І впали на личко її.

«Чи щастя мого не стрівала
Де-небудь на луках, в лісах?»
Антанта, конгреси, комуни
У неї в душі і очах.

Скидає вона окуляри
І кидає декілька слів...
Що мушу я йти у лікарню —
Насилу її зрозумів.

І нагло мені пригадалися
Хвилини далекі, ясні...
Сиджу я і слухаю пісню:
Пастушка співає мені.

Антанта? Хіба ми не в згоді?
Конгреси? Все ясно без слів.
Комуна? Квітки у нас спільні,
Бо я ще вінка не доплів.

Милуємось світом широким,
Повітря і сонце п'ємо.
Ах, скільки ми змученим людям
Простору і світла дамо!

Пасуться на луках телята,
У очі нам дивиться пес,
Вбирає нас сонце парчею,
Співає пташиний конгрес.

6.XI.1923 р.

М. Г.

Ах, як ніяково мені...
В такі убрання вогняні
Вдягли мою ви Музу скромну,
Що й сам палаю я в огні
За неї, безсоромну.

Не пізнаю, що це мій друг...
Чи ж личить справді їй жемчуг
І діадема й самоцвіти?
Чи їй не краще дати до рук
Звичайні наші прості квіти?

І як вона співать могла,
Ця проста дівчина з села?
Отак — як інші всі співають,
Коли вечірня зникне мла
І зорі всесвіту засяють.

І в кого б вчилася вона,
Коли митець наш степ мина?
Хіба кобзар чи лірник вбогий,
Йдучи кудись, куди бозна,
Заграє часом край дороги.

Нащо ж убрали ви її
В чужі ці шати, не свої...
Нащо її в палац позвали...
Пустіть її в поля, в гаї,
Де ми колись волошки рвали.

14.II.1930 р.

О. КОБИЛЯНСЬКИЙ

Привіт, уклін низький вам, пані.
Колись давно, колись в тумані
На скелях, де живуть орли,
Коли ще тільки розвиднялось,
Ви генціаною ніваліс
В пустелі білій розцвіли.

І сорок років з гір високих
Рої пелюсток синьооких
Ловили ми серед долин,
А мрії линули в простори,
Туди, туди на сизі гори,
До недосяжних верховин.

Спасибі ж вам, що в час розпуки
Ми вгору все ж здіймали руки
І не кляли життя й землі...
Стояла мряка над землею,
А ми очима і душею
Ловили промені у млі,

7.VI.1928 р.

Вона горить вечірньою зорею
В майову ніч в степу.
Стоїш ти й дивишся на неї
І одірвать очей не можеш.

Уже останній коник степовий затих,
І вітер ліг на луках спати,
А ти стоїш і дивишся на небо
І одірвать очей не можеш.

Уже прийшла до тебе втома
І, як пташок, думки накрила,
А ти все дивишся на небо
І одірвать очей не можеш.

3.VI.1919 р.

На ставку купались гуси,
Били крилами об воду,
То сварились, то кричали
Голосним, веселим криком.

Тільки з них один, як камінь,
Ліг на березі й дивився.
Нерухомий і спокійний,
Він білів, як мармур білий.

Все йому було байдуже:
І сварки, й веселий гомін,
І ставка зелена ряска,
І дощем налиті хмари.

Він лежав, мовчав і думав
Про озера срібноводі,
Про безмежну радість лету
Там десь, поруч з журавлями.

Але знав він, що ніколи
Ні йому, ні білій зграї
Не летить шляхами тими,
Що їх прадіди літали.

27.IX.1927 р.

Сходило сонце, як серце, криваве,
Бризкало кров'ю і світ заливало,
Небо, неначе в трояндах, цвіло,
Хмари від жару займались
І починали горіти.

Річка свічадо своє розгорнула
І красувалась, цвіла, усміхалась,
Дівчина наче, цвіла, червоніла
І не могла одірватись од сонця!..
Сходило сонце, як серце, криваве.

26.II.1926.

Вчора жито жала,
Пісню щебетала
Про чиесь кохання,
І журбу, й зітхання.

Вчора усміхалась,
Ліктем закривалась,
Обіцяла вийти
І питала: «Чий ти?»

Цілу ніч прождав я...
Сором і безслав'я!
Хлопця одурила,
Посміхом зробила!

Ну, діждуся днинки,
Підеш на обжинки!
Скрипка заспіває:
Гей, хто пару має?

Хто з вас тут танцює,
Що й землі не чує,
І яку він прийме
У свої обійми!

«Я, скажу, танцюю.
Аж землі не чую,
А візьму, як схочу,
Цю ось поторочу!»

Засміються люди,—
Досить з мене буде.
«Ні, не хочу!» — крикну
І з господи зникну.

Злу я маю вдачу!..
Цілу ніч проплачу...
Обіцяла вийти...
Ще й питала: «Чий ти?»

19.V.1923 р.

А. О.

Гори залишила, кинула смереки,
Подалась за щастям у світи далекі...
Ой, хіба ж до тебе сонце не всміхалось,
Поле не шуміло, килимом не слалось?

Ой, хіба на тебе не дивились квіти,
Чи тобі не грали ввечері трембіти,
І вівчар не сходив в доли з полонини,
Щоб твій сміх почути в сутіні долини?

Чи тобі назустріч з кам'яної скелі
Не лились піснями струмені веселі
І не розсипались перлами ясними,
Щоб тебе забризкать, як русалку, ними?

Залишила гори, кинула смереки,
Подалась за щастям у світи далекі,
А безоке щастя по лісах блукає,
Мавку дні і ночі серед гір шукає.

4.XI.22.

Серед поля попід небом жито жала,
Попід небом жито жала серед поля.
Вітер віяв, сонце гріло. Дожинала.
Дожинала. Сонце гріло, вітер віяв.

В неї хустка, синя хустка, шовком шита,
Шовком шита в неї синя хустка,
Серед жита золотого, як волошка,
Як волошка, серед жита золотого.

Серед поля попід небом і зростала,
І зростала попід небом серед поля.
Серед поля, як волошку, її скосять,
Як волошку, її скосять серед поля.

Понад нею небо й вітер заголосять,
Заголосять небо й вітер понад нею.
На те літо прийде друга в синій хустці,
В синій хустці прийде друга на те літо.

Серед поля її пісню заспіває,
Заспіває її пісню серед поля.

І над нею буйний вітер буде плакати,
Буде плакати буйний вітер і над нею.
Серед поля лється пісня, віє вітер,
Віє вітер, лється пісня серед поля.

4.VIII.1923 р.

«Прийдуть ще дні для журби,
Днів же для щастя так мало...
Дихай, живи і люби!»
Так її серце співало...

Пісня майова лилась,
Радісно сонце світило,
Вся до кінця віддалась...
Так її серце любило.

«Кинув, розбив і пішов
Сонця, як щастя, не стало.
Лється з очей моїх кров...»
Так її серце ридало.

«О! не журись через край:
Ще на життя не світало.
Другому зіркою сяй!»
Так її серце казало.

І зайнялася вона!
Полум'я душу палило.
«Пити, так пити до дна»,
Так її серце горіло.

«Кинув, пішов і забув,
Наче приснивсь і не стало,
О, коли б слъози почув!»
Так її серце стогнало.

Журно на вулиці йшла,
Двоє до неї пристало,
Двох пригорнула, взяла,
Так її серце упало.



ІЗ ЗБІРКИ
«КОМУ ПОВІМ ПЕЧАЛЬ МОЮ...»
КНИГА ХІ

МАРІЇ ЗАНЬКОВЕЦЬКІЙ

Вона пішла дорогою страшною,
Коли ще ранок наш не цвів,
Вона ішла царівною-весною
З далеких радісних країв.

Де йшла вона, там сходили троянди,
Куди дивилася — зірки.
Із сліз її займались діаманти,
З зітхань здіймалися чайки.

Це нам вона степи й річки вквітчала,
Сади з опалами злила,
Могили рутою заслала
І в небо кинула орла.

Хто чув її, той чув наш степ зелений,
Стояв у нашому гаю.
Той розумів наш біль і гнів шалений
І плакав в нашому краю.

Вона нам стежку протоптала
В країну сонця і тепла,
І враз з мечем, як янгол, стала
І нас на гори повела!

5.II.1923 р.

О принесіть як не надію,
То крихту рідної землі:
Я притулю до уст її
І так застигну, так зомлію...

Хоч кухоль з рідною водою!..
Я тільки очі напою,
До уст спрагнїлих притулю,
Торкнусь душею вогняною.

12.IX.1921 р.

Однаково: більше не жити --
Умерти чи край свій лишити:
Чужина — могила, чужина — труна,
Пустеля безплідна, холодна, нудна.

Щасливий є той, хто на полі в бсю
Вирішує сміливо долю свою.
Впаде — як на небі блискуча зоря,
Щоб жити у струнах співця-кобзаря.

Лежить він на рідному полі віки,
Шумлять над ним трави і квітнуть
квітки.

Він бачить, як правнук за плугом іде,
Як повно буяє життя молоде.

Чужина — могила, чужина — труна.
Душа на чужині, як чайка смутна,—
Літає і квилить в сльозах без гнізда:
Навік його змила бурхлива вода.

12.VIII.1927 р.

НА ЧУЖИНІ

Не вірив я в життя по смерті,
Тепер я вірю в диво з див.
Було для мене страшно вмерти,
Умер і нагло знов ожив.

Так само тут: і сонце, й зорі,
І люди наче ті самі,
Але якісь байдужі в горі
І в щасті, в радості — німі.

Весна, зима, і дні, і ночі,
Музика, сміх, і плач, і рух,
Та скрізь, як привид опівночі,
Блукає твій самотній дух.

4.X.1925 р.

Там, там лише духу вернулась би сила,
Там, там лише вгору летів би він знов,
А тут він волочить скривавлені крила,
Як ранений лицар свою хоругов.

В могилі я... знаю, вже бачу—в могилі...
Устати б, розперти, розбити труну,—
Не можу! Не хочу! О любі, о милі,
Не можу вернутись в свою сторону!

Не можу... хоч мати
Зве сина в огні
Востаннє обняти!..
Несила мені!!!

Ах, вечір би швидше! Він тишу цю
збуде,
На вулиці, в вікнах засвітить огні,—
Піду я дивитись — як бавляться люди,
Холодні, чужі і далекі мені.

1929 р.

О, недурно в скорботах ми плачемо
На вигнанні в холодних світах,
Ми своєї землі не побачимо...
Тільки може у мріях, у снах.

Тільки в снах її подих відчуємо,
Її муки, надії, жалі,
Тільки в снах затишних ми почуємо
Рідний голос святої землі.

І чому по світах ми блукаємо
І який ми спокутуєм гріх,
Ми ніколи до суду не визнаємо
Від людей ні чужих, ні своїх!

25.1.1924 р.

Схилив я голову і йду поволі
Дрімучим лісом в самоті.
Навколо осінь. Надо мною
Кружляють квіти золоті.

Безмірна тиша. Спів веселий
Давно-давно помалу стих,
Як пісня матері моєї,
Як гомін друзів молодих.

Іду... усім чужий, далекий...
Ніхто не скаже: «Брате мій!»
Ніхто руки мені не стисне
В землі холодній і німій.

І коли я впаду безсилий,
Ніхто не спиниться йдучи,
Хіба що вітер полудневий
Крилом пригріє летючи.

30.X.1925 р.

Коли б я знав, що розлучусь з тобою,
О краю мій, о землячко свята,
Що я, отруений журбою,
В світах блукатиму літа,

Коли б я знав про муки люті,
Про сміх і глум на чужині,
Що в мене будуть руки скуті
І в мури замкнені пісні,—

Я попрощався б хоч з тобою,
До лона рідного припав,
Прислухався б до шуму трав
І зник...

Ні! не пішов би я з ганьбою
Шукать ганьби на чужині...
На хрест?! Однаково мені!

В часи утечі і вигнання,
Неволі, гіршої тюрми,
В пустелях нашого скитання
Оазу чисту стріли ми.

Голодні, стомлені, розбиті,
Пили ми воду з джерела,
Мов щастя перший раз у світі
Душа намучена пила.

Нас більше сонце не палило,
Не різав ніг сухий пісок,
І спочивало наше тіло
Під шелест пальмових казок.

А вранці вийшли на роботу.
Усі пішли, старі й малі.
І не стидались лити поту
На лоні братньої землі.

Це не було вже животіння —
Була це праця, рух, борня.
Неначе світлого проміння,
Набрали в душі ми знання.

І знов, коли лягла дорога
Для нас до рідних хат, до нив —
Ми на землі благали бога,
Щоб братній край благословив.

2.VII.1922 р.

МОЇЙ МАТЕРІ

Приснилося, що я вернувся додому...
Іду, дивлюсь: мій край, моя земля,
Сміються в сонці золотому
Річки і села і поля.

Ось-ось прийду до хатоньки моєї,
Де мати жде мене й не жде,
Я скрикну «Матінко!» до неї,
Вона на груди упаде.

І будуть литись теплих сліз потоки.
І в них бринітимуть слова:
«Я ждала, ждала цілі роки
І в'яла, сохла, як трава...»

Іду зеленою межею,
Кругом хвилюються жита,
І в'ється щастя над душею —
І на плечі нема хреста...

Прокинувся в морі раювання
І все збагнув і похолов...
Іду дорогою вигнання
І по сліду моему — кров.

2.V.1926 р.

Уймають болі єдині сни,
У сні лише мій біль стихає,—
Ні зір, ні сонця, ні весни
Без краю рідного немає.

Тут не співає ліс пісні,
Казок тут струмінь не шепоче,
Тут не сміються дні ясні,
Тут не чарують сині ночі.

Тут, як в труні, нема життя!
Болять лише криваві рани,
Та плаче в грудях каяття,
Що кинув ти свій край коханий.

28.V.1925 р.

Хто в час пожежі край свій кине
І, як боюн, в чужий втече,
Того весь вік огонь пече
І прòклін рідної країни.

Не знайде той ніде притулку,
Не стріне усміху ніде,
Не вглядить в друзях порятунку,
Коли знесилений впаде.

Коли ж, зотлівши у провині,
Додому вернеться в свій край,
О друже-брате, не питай:
Умри, як можеш, на чужині!

23.II.1926 р.



ВІРШІ Й КАЗКИ ДЛЯ ДІТЕЙ

ІМЕНИНИ

Вчорашній день минув чудово!
Ведмідь приліг біля пенька
І там попав він випадково
На іменини до жука.

Було там різних страв чимало,
Сливки, і яблука, й грушки,
Книші, перепічки, і сало,
І навіть наші пиріжки.

Гостей посходилося до лиха
І то у будень, серед дня!
Сидить на покуті жучиха,
А поруч жук і жученя.

Немов не бачивши ніколи,
Комахи сало, хліб тягли,
Бабки ж, метелики і бджоли
Лише солодкий мед пили.

Сіренький вовк узяв горщатко
І випив борщ напідпитку,
Сміялись всі, а жученятко
На скрипці грало на пеньку.

Ведмідь старий згадав минуле,
З жуком пустився у танок,
А потім всі лягли й поснули
На свіжій килимі з квіток.

ТРУСИНЯТКО

Було у нас мале трусинятко,
Маленьке, кругленьке, як курчатко.

Жило за мішком з пшеницею або під
підпеччю.

Погуляти виходило тільки ніччю.

Мало воно ворога страшного:
Кота злого-презлого.

Бувало, кіт заплющить одно око
І дивиться труса в саму душу
глибоко-глибоко...

Щоб зробити приємність, мій синочок
Виносив труса до курчат, до квочок,

Пускав його побігати по садочку,
Садовив його під кушем в холодочку.

Показував горобців, сороку,
Становив його на ожину високу,

Запихав його в невеличку скриньку,
Щоб відпочив трусик хоч хвилинку.

Або розгортав страшенно цікаву
книжку
І читав йому про крота, про мишку.

Вчив трусика і самого читати,
Як слід олівець між пучечками тримати.

Часом виламував бузинову гілку
І вчив його грати на сопілку.

Коли кінчалися години науки,
Дозволялось трусові викидати різні
штуки.

Трусик ставав на задні ніжки
І дивився, чи немає де кішки.

Коли бачив, що ніде немає,
Бувало, бігає, м'ячиком стрибає.

Та вмивається, вмивається, чепуриться,
На личеньку ні пороху, ні плямочки
не лишиться.

Зате, як то воно десь почує собаку,
Не знає, де дітися з переляку.

Кинеться вперед, назад, праворуч,
ліворуч,
Наче пес гавкнув не за ставом, а поруч.

Отаке було у нас трусинятко,
Маленьке, кругленьке, як курчатко.

ПЧІЛКА І ЗОЗУЛЯ

«Пчілко! — крикнула зозуля,—
Сядь, спочинь зо мною.
Любо, мило спочивати
В холодку весною!

Будем звідси ми дивитись,
Як земля радіє,
Як горить і сяє сонце,
Як садок біліє.

Будем слухати з тобою,
Як степи співають,
Як шумлять широкі ріки,
Як вітри гуляють».

«Ой зозуленько ледача,—
Пчілка одказала,—
Чи не гріх тобі казати,
Щоб і я гуляла?!

Подивися: все працює
На широкім світі,
І у лісі, і у полі,
І в ясній блакиті.

Ось несе горобчик гусінь
Діток годувати,
Ось комашка травку тягне
Хатку будувати.

Там кує ковалик-дятел,
Нірку жук копає,
В небі вітер хмару гонить,
Де дощу немає.

Чи не соромно ж, зозуле,
Цілий день гуляти,
Чи не краще й веселіше
Жити-працювати?!

Прощай: немає часу!
Треба мед збирати,
Треба кожну квітку в полі
Пчілці облітати.

Як зима страшна настане,
Полетиш ти в вирій,
Я ж останусь зимувати
На Україні милій.

Буду ж дбати я весною,
Щоб було що їсти,
Як сніги та хмари вкриють
Сонце променисте».

Заспівала пчілка пісню,
В сизім полі зникла,
А зозуля засмутилась,
Бо робить не звикла.

ЛІС ВОСЕНИ

Давно вже скошені лани,
Стоять степи похило,
А в лісі, в лісі восени
Так любо ще, так мило.

На липах листя золоте
Тріпоче понад вами,
Неначе знову ліс цвіте
Осінніми квітками.

Там наче макові квітки
На гілці зайнялися,
Там наче жовті нагідки
Промінням проїнялися.

Тут в росах квіти лісові,
Там струмені прозорі,
Ось кущ біліє на траві,
Як шум на синім морі.

Там шпак доспіває пісні,
Всю душу виливає,
Якісь брехеньки голосні
Сорока розпускає.

Ось жовтий лист на зайця впав,
І заєць стрепенувся,
Схопивсь, на задні лапки став
І вбік кудись метнувся.

Он ледве чутно ходить лис,
То зникне між травою,
То вгору дивиться кудись
І крутить головою.

А вколо листя золоте
Тріпоче понад нами,
Неначе вдруге ліс цвіте
Осініми квітками.

СОЛОМ'ЯНИЙ БИЧОК

Казка в I картині

Село. Вулиця. Стара хата Діда та Баби. Садок.
Дід та Баба виходять з хати і сідають на призьбі.

Б а б а

Все хліб та вода...
Ой, біда, ой, біда!

Д і д

Мовчи, бабо, сиди тихо...

Б а б а

Ой, лихо, лихо, лихо!..

Д і д

Мовчи, бабо, сиди тихо...

Б а б а

Люди їдять книші, сало,
Та й то кажуть, що їм мало!
А в нас щодня... хліб та вода...
Ой, біда, ой, біда...

Д і д

Мовчи, бабо, сиди тихо...

Б а б а

Ой, лихо, лихо, лихо!..

Д і д

Коли б було поле в мене,
Та широке та зелене,
Став би я десь на горбочку
Під грушкою, в холодочку
І до місяця ясного
Все б стояв, дививсь на нього.

Б а б а

Щоб я мала шмат земельки,
Посіяла б конопельки,
А взимі за прялку сіла,
Щоб була сорочка біла.

Д і д

Якби був кінь у нас,—
Я б весь день його пас.

Б а б а

Ех, корівоньку б нам
Та з маленьким телям!
Молочко б я доїла,
Сир та масло робила,
Ти б на покуті сів
Та варенички їв.

Д і д

В мене в грудях пече,
В мене слина тече...
Я б наївся досхочу,
Я... вареників хочу!

Б а б а

Все хліб та вода...
Ой, біда, ой, біда!

Д і д

Я б наївся досхочу,
Я вареників хочу.

Б а б а

Мовчи, діду, сиди тихо.

Д і д

Ой, лихо, лихо, лихо!
Я б напивсь молочка...

Б а б а

Хоч би мати бичка,
Хоч малого, хоч худого...

Д і д

Що за користь від його?

Б а б а

Я вже знаю сама.

Д і д

Що ж,— нема, то й нема...
От би глечик молочка!..

Б а б а

Роби, діду, бичка.

Д і д

Та нащо тобі він здався,—
Щоб з нас кожний насміхався?..

Б а б а

Хай... для глуму, для потіхи —
Наскуби соломи з стріхи
І скрути бичка із неї
Для розрадоньки моєї.
Будуть люди йти орати,
Будуть думати-гадати,
Що і в нас є бичок,
Сірячок, третячок.

Д і д

Може й справді! що й казати,—
Будуть люди йти, гадати:
Ач, візьми його хвороба,
Та у діда є худоба,
Та який ще бичок!—
Сірячок-третячок.
Хай для глуму, для потіхи
Наскубу соломи з стріхи...
А солома щоб трималась,
По лугах не розсипалась,—
Є смоли мазниця повна.
Все тримав її для човна,
Та зла доля не судила,
Щоб на човні ти сиділа.

Б а б а

Почекаймо ліпших літ,
Буде все колись як слід.

Дід смикає зі стріхи солому, сідає збоку і лаштує з соломи бичка. Баба несе мотузки і кидає Дідові.

Б а б а

В ноги палиці встав,
Щоб на землю не впав.

Л і р н и к

(підходячи, спиняється
і грає на лірі).

Ой всі люди рівно на світ родяться,
Та не всім рівно на сім світі водиться
Одні люди у розкошах купаються,
А другії та гіркими умиваються,
В одних землі — оком не обнятоньки,
А у других — ніде поховатоньки...
Ох, і де ж ти, правдонько, дівалася,
В які ліси, в які пущі ти сховалася.
(Вклоняючись).

Подайте милостиню, добрі люди,
Вам на тім світі, а мені на сім
Легше буде.

Д і д

Правду лірник каже!
Хай таке хоч зваже:
У сусіди і земелька,
І лісочка добра жменька,
І садочок з вишеньками,
І ставочок з караськами,
І коровка і телятко,
І свиночка й поросятка.
А у мене, подивися
(Аби сльози не лилися)—
Хата набік похилилась,

І комора завалилась;
Ні городу, ні садочка,
І на двох одна сорочка.

Б а б а

Годі, діду, сльози лити,
Раз почав — кінчай робити.
В'яжи бичка мотузком,
Жени пастись батіжком,
Щоб був ситий та гладенький,
На ярмарок готовенький.

Л і р н и к

Люди добрі!
Чи нема в вас шматка сала,
Бо душа за три дні зовсім охляла;
Годувалась вітром, напувалась, росою,
А вкривалась дощем під вербою.

Д і д

От таке! Згадали сало!
Аж під серцем загурчало!
Та нема його і духу!..
Імо, діду, ми макуху,
В свято — висівки, цибулю,
А у будень — з маком дулю.

Л і р н и к

Невеселі речі чую,—
Може я вас нагодую:
Є у мене шмат черствого
Та ще й добра сіль до його.

*(Сідає на землю
і розв'язує торбу).*

Б а б а

Ох, які ж ви, діду, милі,—
Ми б весь вік із вами їли!

Д і д

Коли б зуби — було б смачно,
Та згубив їх необачно.

Б а б а

Бач, роззявив тільки рота,—
Вже й робити неохота...

Д і д

Та бичок уже готовий,—
Аби був живий, здоровий!

Л і р н и к

От і торба спорожнилась.

Б а б а

Ні, ось крихта ще лишилась.

Л і р н и к
(встаючи)

Треба йти вже,— прощайте!

Б а б а

А ви нас не забувайте,
Та загляньте колись в хату —
Чим багату, тим і раду.

Л і р н и к

Як в торбинці дещо буде —
Завітаю, добрі люди!
(Пішов).

Д і д

Пообідав... тягне спати...

Б а б а

Не пушу, старий, до хати,—
Мушиш ти бичка скінчити,
Щоб було нам з чого жити.

Д і д

Обсмолити — це не штука...
Глянь-но, ледве не замука!
(*Пішов*).

Б а б а

Так неси ж мерщій мазницю!
Зараз, зараз, любий бицю,
Зараз висмикну лозину,—
Пожену в садок тварину.
(*Пішла*).

Б и ч о к

Му, му, му-у!

Д і д

(з смолою)

Бач, не терпиться йому.
(*Обсмолює бичка*).

Б а б а

(з лозиною)

Ну, дідусю, пасти гнати,
Тут близенько біля хати.
Став бичка мерщій на ноги,
Налигай як слід за роги.

Д і д

Та про се вже не журись,—
Вмів налигувать колись.

Дід ставить бичка на ноги, налигує, тягне до себе.
Баба підганяє лозиною.

Б а б а

Гей, бичочку, гей, бичочку,
Гей, на пашу, до садочку...
Гей, бичок,
Третячок!

Бичок стоїть.

Пауза.

Бичку, бичку,
На травичку,
На м'якеньку,
На смачненьку!

Бичок ні з місця.

Діду, він не хоче йти!

Д і д

Хвоста, хвоста покрути!

Баба береться за хвіст, бичок
подається вперед.

Б а б а

Прив'яжи його до тину.

Д і д

Напоїти б слід тварину.

Б а б а

Ну, пасись, не лізь у шкоду,
А ми підем в гай по воду.

Беруть відра і йдуть по воду.
Вибігає зайчик.

З а й ч и к

Гей, бичок,
Третячок,
Із соломи в'язаний,
Смолою обмазаний.—
Як від вовка я тікав,
Собі вушко розірвав.
Ой серденько-душко,
Заліпи мені вушко
Чорною смолою,
Смолою густою.
Бачиш, як я плачу,—
І світу не бачу,
Бо вушка — оздоба
Всього мого лоба.
Зглянься ж надо мною,
Заліпи смолою,
Слізеньки утри.

Б и ч о к

Та бери!

Зайчик стає на задні лапки і прилипає ними і зуб до бичка. Трохи пручається і кам'яніє.

Л и с и ч к а

Здоров будь,
Мій бичок,
Сірячок!

Чи ти чув
Про мою пригоду,
Нечувану зроду?—
Вчора у лісочку
Я вгледіла квочку,—
З курчатками ходе,
Цокотить, виводе.
Пісня така мила!
Я за куш і сіла,
Щоб навчитись пісні.
Коли щось як трісне!
Зирк!— аж хорт страшений,
Гар-гар та на мене,
Та за бік мене
Як гамане!
За що? — я питаю,
А сама тікаю.
Вибігла на гору
Та в нору!
Скликала громаду...
Дали мені раду
Тебе привітати,
Смоли попрохати.
Дякую згори!

Б и ч о к

Та бери!

Лисичка, як і зайчик, прилипає
до бичка.

В о в к

Здоров був!

Чи ти чув,

Що я вчора заблудився

І в кошарі опинився?
Що робить, куди тікати?!
Я й звернувся до ягняти,
Щоб дорогу показало
(А бодай воно пропало!),
І прийшла ж йому охота
Мені вскочить просто в рота!
От я й лізу через тин,
А під тином селянин!
От така оглобля в його.
Що ж, дарма... але на кого?!
В одну мить на ноги вставши,
Що й до чого не спитавши,
Лусь! мене по ребрах здуру,—
Ну і збив на боці шкуру.
Битись з дурнем не пристало
(Чи на світі дурнів мало!),
Не схотів я й розмовляти
І подавсь собі до хати...
Треба б дірку залатати,—
Так смоли мені здери.

Б и ч о к
Та бери!

З вовком робиться те саме,
що і з попередніми.

В е д м і д ь

Лихо, лихо! Загнав в лапку
От таку страшенну скабку;
Ні побігти, ні полізти,
Неможливо навіть сісти.
Вийняв скабку — кров тече,
Рану як огнем пече.

Дай смоли і я до суду
Тобі дякувати буду!
Принесу тобі з лісочку
І сунічок і медочку
Для розваги та для гри
Ще й колоду.

Б и ч о к
Та бери!

Ведмідь прилипає, борсається.

Л и с и ч к а
Кепська справа,
Вовче-друже!

В о в к
Кепська, кепська,
Кепська дуже.

З а й ч и к
Ох, і лихо ж...
Коли б знати...

В е д м і д ь
Було б скабки
Не виймати.

В о в к
Що ж це буде?

В е д м і д ь
Що ж це буде?

Л и с и ч к а
Прийдуть люди!

З а й ч и к
Прийдуть люди!

В с і
Бицю, бицю.
Дай нам волю
Погуляти
Ще по полю.

Б и ч о к
Та бери!

В с і
Оддери!

Л и с и ч к а
Тебе візьмем
Ми, бичочку,
Будеш жити
Ти в лісочку.
М'якше шовку
Там травичка,
Наче срібло
Там водичка.
Будеш пастись,
Походжати,
В холодочку
В спеку спати.

Дід і Баба з водою.

Д і д

Подивися! От не ждалось,
Що з бичочком нашим сталось!

Б а б а

Що ж! Бувають різні штуки:
Обліпили бичка мухи.

Д і д

Та які там в дідька мухи,—
Це щось краще від макухи:
Заяць, лис, ведмідь і вовк.

Б а б а

Це їх наш бичок потовк!
Буде в нас
Усе враз:
І м'ясце,
І сальце,
І печене,
І варене,
І вужена шинка.

Д і д

В мене буде кожух.

Б а б а

В мене кожушина.

Д і д

В мене буде капелюх,
Теплі рукавиці.

Б а б а

Хоч пускайся у танець,—

В мене буде комірець

З жовтої лисиці.

(Танцює).

Ніж, дідусю, бери

Та на зайчика гостри.

Дід гострить ножа.

З а й ч и к

Ой не ріжте мене,

Ой не їжте мене:

Стану я в пригоді

Всій вашій господі.

Красно квітуть квіти,

Красно сонце світе,

Та найкраще — воля

Серед степу-поля!

І за неї вам

Я усього дам:

Моркви, бараболі,

Бобу і квасолі.

Б а б а

(мрійно)

Моркви, бараболі,

Бобу і квасолі.

Д і д

Що ж ми маємо робити,

Як гадаєш ти?

Б а б а

Пустити.

Дід пускає зайчика. Зайчик зникає.

Л и с и ц я

Ой дідусю, ой бабусю,
Я й казати вам боюся.
Може ви не чули зроду
Про мою господу:
В мене лави дубові,
А столи ясенові,
Ліжко з чистої кедрини,
А на ліжку три перини,
Бо у мене гуси білі
Вкрили луки на три милі,
А коли на став сідають —
Мов купави розцвітають.
Коли хочете, бабусю,
Я вам радо прислужуся:
Вкрию гусьми все подвір'я,
Щоб взимі ви драли пір'я.

Б а б а

Вкриє гусьми все подвір'я,
Щоб взимі я драла пір'я...

Д і д

Що ж ми маємо робити?
Як гадаєш ти?

Б а б а

Пустити.

Дід пускає лисицю.

В о в к

Ех, не шкода мені вмерти,
Та хто буде вівці жертви?

Із кошари виганяти,
У степу їх попасати?!
Все від голоду загине:
Вівці, кози, ситі свині,
І ягнята, і телята,—
Така доля вже проклята!
От так інший з сили рветься,
Наче риба об лід б'ється,
А для чого тратив силу?—
Йшов і нагло бух в могилу...
Доробився до худоби!—
Звісно, має той, хто робе...
Може б... вам оці ягнята,
Вівці, свині, поросята
В господарстві придалися?..
Тут п'ять кроків до узлісся,
Я б побіг і всю отару
Вам пригнав, як вітер хмару...

Б а б а

Побіжить і всю отару
Прижене, як вітер хмару.

Д і д

Що ж ми маємо робити?
Як гадаєш ти?

Б а б а

Пустити.

Дід пускає вовка.

В е д м і д ь

Я, сказати б, не багатий,
А все шкода умирати.

Жаль на серці невимовний.
Маю меду вулик повний,
Все беріг на дні майбутні.
От тепер і смійсь на кутні.
Як би я радів, втішався,
Коли б вулик вам придався,
А то бджоли проклятущі
Розтягають мед по пущі.
Вчора, щоб вони пропали,
Цілу миску меду вкрали.

Б а б а

Вчора, щоб вони пропали,
Цілу миску меду вкрали.

Д і д

Що ж ми маємо робити?
Як гадаєш ти?

Б а б а

Пустити.

Ведмідь тікає. Підходять парубки,
дівчата, дядьки.

П а р у б к и

По селу чутки лунають,
Люди ходять та питають,
Чи не чули щось нового,
Про бичечка чарівного?
Кажуть люди, що бичок
Ловить звіра на гачок,
Що тепер ви вже багаті,
Що всього в вас повно в хаті:
Срібла відра та діжки,

В сінях золота мішки,
А в коморі повні скрині
Сорочок, спідниць, тканини;
Що в вас коні табунами
Ходять луками, степами,
А корів, овець отари
Геть розвалюють кошари...
Де бичка, скажіть, придбати,
Щоб були і ми багаті?!

Д і д

Та його ми для потіхи
Добули з цієї стріхи.

П а р у б к и

Та нам, діду, не до сміху!..

Д і д

Так спитайте саму сгріху.

П а р у б к и

Де ж корови, вівці ваші?

Д і д

Зараз всі вони на паші,
Почекайте — приженуть.
Тихше — гомін уже чуть.

В с і

Тихше — гомін уже чуть.

Д і в ч а т а

Гляньте, гляньте, вже женуть.

П а р у б к и

Шлях їм курява вкриває.

Д і в ч а т а

Чуть — вівчар на дудку грає...
Що там робиться, бабусю? —
Сніг летить чи білі гуси?!

П а р у б к и

Знову тупіт коней чуть.

В с і

Мед із пасіки несуть.

Ведмідь приносить вулик меду.

В е д м і д ь

Повірили наперед,—
Так маєте тепер мед.

В о в к

(з вівцями)

Ледве з ними впоравсь, діду,
Хтів вже кликати сусіду.

Вівці збиваються вкупу, мекають

З а й ч и к

(з городиною)

Важко все було нести,
Та доніс! Тепер пусти!

Л и с и ц я

(женуци гусей)

Гиля, гиля, білі гуси,
До дідуся, до бабусі.

Гуси кидаються то вправо, то вліво. Народ, мов зачарований, дивиться на те, що коїться. Лірник іде вулицею і, почувши гомін, спиняється і співає.

Л і р н и к

Ой всі люди рівно на світ родяться,
Та не всім рівно на сім світі водиться.

Народ повторює.

Л і р н и к

Одні люди у розкошах купаються,
А другії та гіркими умиваються.

Народ.

Л і р н и к

В одних землі оком не обнятоньки,
А у других — ніде поховатоньки.

Народ.

Л і р н и к

Ох, і де ж ти, правдонько, дівалася,
В які ліси, в які пуці заховалася?

Народ.

Л і р н и к

Колись тебе розшукаємо,
Колись тебе розпитаємо,
Чого в нетрях ти ховалася,
Як в нас сльози розливалися.

Народ повторює.

Завіса

18. I. 1925.
Horni Cernosice.



ОСТАННІ ТВОРИ

НІЧ НА ПОЛОНИНІ

Драматична поема на 4 картини

ДІЙОВІ ОСОБИ:

І в а н — молодий вівчар.
М а р і й к а — його наречена.
М а в к а — гірська красуня.
С т е п а н — колишний вівчар.
Л і с о в и к.
Л і с о в и й ч о р т 1, закоханий
у Мавку-красуню.
М а в к и, ч о р т и й інші лісові потвори.

І КАРТИНА

Полонинська галява. Колиба. Зрідка дерева, що перехо-
дять в праліс. Поволі вечоріє.

І в а н і С т е п а н сидять на колоді під колибою.

С т е п а н

Так я піду... Навідаюсь колись ще...
Не так вже йдеться, як колись.
Та й далечінь... коли б це ближче,

Хоч і щодня б удвох зійшлись...
Це будеш вперше ночувати
На полонині? Страшно? Ні?
Воно хто звик лише до хати,
Тому не дуже...

І в а н

Це мені?
Я не боюсь нічого в світі!
Вола на ребра покладу,
А як заграю на трембіті...

Встають. Іван бере його за руку.

С т е п а н

Ось ти який!.. Ну, я піду.

І в а н

Постійте, діду... Ви казали,
Що тридцять років пасли тут.
Якісь там випадки бували?
Опришки може? Хай ідуть!
Для них у мене стане бука,
А в стайні є ще й інша штука!..

С т е п а н

Не про опришків в мене річ...
Я б розказав, та швидко ніч.

І в а н

Ану, кажіть.

С т е п а н

Та пізно, сину...
Ти вперше бачиш полонину...

Тут дива творяться такі,
Що, може, скажеш ти: «Байки!»
... Там, в долах, люди...

скрізь церкви,

Ну, все нечисте й подалося
На гори, в праліс, до трави
І тут осіло й розвелось...
От люди кажуть, може, й ти:
— Перевелися вже чорти.—
А це не так! Нечиста сила
Всі полонини полонила!
І варт вночі лиш не заснути ---
Все будеш бачити і чути.
І я не вірив, та на горах
Переконавсь я сам в потворах.

І в а н

Ну, що ж ви бачили? Скажіть.

С т е п а н

Сказав би я, та час біжить,
А йти далеко ще додому.
Мені не те, що молодому...
Ну, та сідай... хоч пам'ять вже
Не всі пригоди береже.

Сідають.

І в а н

Але скажіть... Наставлю вуха.

С т е п а н

Та ти не смійсь... сиди та слухай.
Давно колись на полонину
Пригнав уперше я маржину.

Не спалось... боязно вночі...
Сміялись десь в лісах сичі,
Літали чорні кажани...
Ну, сумно так, як восени...
Та місяць враз осяяв ніч,
І стало якось веселіш.
Підвівся я... Дивлюсь: здаля
Заворушилося гілля,
Хоч вітру не було й малоґо!
Чекаю: що то буде з того?
Аж зирк! Дивлюсь: із-за кущів
Чугайстер вискочив і сів!
Кругом оглянувся з пенька,
А в його мавчина рука!
Раз-два вкусив її і втік,—
Лиш залунав по лісі сміх.
Я не злякався, встав, пішов
І на пеньку побачив кров.
І кожна, бачу я, краплина
Горить, як в день ясний калина.
Вернувся я, сховався і жду:
Кортить побачити біду!
Дивлюсь — дві сарни з лісу: скік!
(Чому я кріс не взяв на їх?)
Став приглядатись: що таке?!
Дві мавки плачуть: ме-ке-ке!
А потім сіли на гілки
І загойдалися мавки.
Зачаїв духа... Враз з кущів
Аж троє вибігло чортів!
І зараз битись! Галас, крик!..
Коли виходить Лісовик:
«Ви що це робите, чорти?»
Отак самих вас і пусти!

Щоб зараз в нетрі, у кущі,
А то дістанете лящі!»
Втекли вони... і галас стих.
Стоїть, замисливсь Лісовик.
Зненацька я поворухнувся,
А він у кума обернувся...
Я встав, питаю: «Хто тут є?»
А він: «Я, серденько моє,
Тебе шукаю цілу ніч...
Тут вдвох нам буде веселіш...»
А я йому: «Іди здоров,
А то чиясь проллється кров!»
І що ж? Як в землю провалився!
А я гарненько помоливсь,
Ще чарку випив і заснув...
І вже не бачив і не чув...
Що скажеш, легіню, на те?
Ага! Замислився...

І в а н

Пусте!

Коли надміру хтось нап'ється,
І не таке ще приверзеться.

С т е п а н

Та квартиру вихилиш, бува,
А в мене свіжа голова!..
Ну, вже піду я, а в неділю
Пришлю тобі сорочку білу,—
Сюди Марічка буде йти,—
Щось батьку має принести,
Він тут,— за милю навпростець,
Отак, як ти, пасе овець.
Зайди колись до нього й ти...

І в а н

Отару треба стерегти...
...Та й не люблюся я йому...

С т е п а н

Та я вже знаю і чому...
Марійка винна!.. Не вчашай!
Або сватів вже посилай!..
Колись я дівчину пізнав...
Не став ловити довго гав!
За тиждень щось і шлюб взяли.
Не ті часи колись були!

І в а н

За мене він би не віддав:
Я б старостів сю мить послав!
У його газда у думках,
Воли у ярмах, у возах,
На луках коней табуни,
А в мене — подрані штани.

С т е п а н

А приклад ти бери від газд:
Роби, і буде все гаразд!
Самому лише гультяю...

І в а н

Чи я гуляю? не роблю?..

С т е п а н

Та я про тебе не кажу...
Ну, так нарешті,— побіжу.
Бувай здоровий!.. Боже мій,

Заговоривсь, а шлях який!
Смеркає... Треба поспішати...

І в а н

Загляньте там колись до хати,
Скажіть, щоб кухлика дали,
Бо вже мого чорти взяли.
Також не щедро в мене з сіллю.

С т е п а н

Марійка прийде у неділю,—
Що потребуєш, те усе
Тобі Марійка й принесе.

І в а н

Та ні, здається, більш нічого.

С т е п а н

Піду,— бувай здоровий!

І в а н

З богом!

Степан пішов.

І в а н

(встає й лаштується спати)

Пішов старий... Як не бувало.
І якось моторошно стало...
...Це смішно: вірити в чортів,
В якихсь мавок, лісовиків!
Учитель в школі нам казав,
Що інший світ тепер настав,
Що слід по відьмах, по чортах
Лишився тільки у казках...

Це, справді, смішно... але знов
Холоне наче в жилах кров...
Візьму й засну на злість чортам!
Та я їх всіх здолаю сам!
Ух, холодно!.. Лягти б мерщій,
А там і сонце, й день ясний!
(Лягає).

...Марійка! Тиждень лиш мене,
І прийде вглядіти мене!
Пізнались ми — неповний рік,
А як до неї я вже звик!
Ввесь день летять думки мої:
Коли б угледіти її!
А вечір прийде — і вона
Цвіте мені вже, як весна!
Не наговоримось, а час
Летить потоком мимо нас.
Уже й світає... Вже б піти,
Хоч на хвилиночку лягти!
Не встиг заснути, задрімати,
А двері: рип! Хтось вийшов з хати...
Корова «му!», реве бугай,
І вже над вухом: «Гей, вставай!
Жени корів на водопій!»
А спати, спати... Боже мій!
Важка, як камінь, голова,
А в вухах ще бринять слова:
Та й знову ввечері, в садку...
Лягти, заснути в холодку,—
А тут: рубай, копай, носи
Або траву чи хліб коси...
Ех, швидше, лігечко, мині!
А там і шлюб вже восени!
(Засинає).

Виплив місяць і посріблив ніч. Дві мавки з сміхом
бігають з лісу.

М а в к а ІІ

А я кажу йому: «З надії
Хіба що дурень багатіє!»

М а в к а І

У нас, ти чула, новина?

М а в к а ІІ

Дивлюсь: яка ти чарівна!..

М а в к а І

Лиши! Нащо мені краса
На полонинах та в лісах!?
Для кого тут мені цвісти,
Коли в лісах самі чорти?..
Кого любить? Лісовика?
Старого лисого пенька?..
Коли б був легінь молодий,
Ясний, як ранок золотий!
Коли б я віри пойняла,
Йому б все серце віддала!

М а в к а ІІ

За чим же стало? Зараз час,
Як саме легіні у нас
Пасуть маржину. Вибирай
Якого хочеш і кохай!

М а в к а І

Коли б я віри пойняла...
(Задумливо).
Думки їх линуть до села...

Один жонатий, діти має,
А другий дівчину кохає.
А я... хотіла б я такого,
Щоб не любив він ще нікого.

М а в к а ІІ

Постій! Дивись: хтось там лежить...
Ану, підкрадьмось: певно, спить.

М а в к а І

Піди, та тихо... не збуди...
Поза колибою зайди...

Мавка ІІ підкрадається й показує знаками, що спить.

М а в к а ІІ

Він спить... ходи! а глянь, який!
Ой, файний, дужий, молодий!

М а в к а І
(підійшовши)

Він має, може, двадцять літ.

М а в к а ІІ

А як цвіте! Як маків цвіт!

М а в к а І

Він усміхається у сні.

М а в к а ІІ

Радіє він своїй весні.

М а в к а І

А може, дівчина з села
І тут у сні його знайшла!

М а в к а ІІ

Уже і дівчина! Чому
Вона приснилася б йому?
Давай-но збудимо його!

М а в к а І

Ти збожеволіла?

М а в к а ІІ

Чого? А я збуджу!

М а в к а І

А я втечу!

М а в к а ІІ

Постій. Я зараз закричу.
Перелякається: «Що є?!»
«Нічого, серденько моє!
Це ми побачили — хтось спить,
Ну, і злякалися...» Та цить!
(Кричить).

Ай, ай, рягуйте!

І в а н

(прокинувшись).

Хто тут є?

М а в к а ІІ

Це ми тут, серденько моє!..

І в а н

Хто ви? Опришки? Ні, жінки...

М а в к а ІІ

Ми, правду кажучи, мавки.

І в а н

Мавки? Потвори лісові?
На горах привиди живі?

М а в к а ІІ

Потвори? Привиди? Чи ми,
Як ти, не дихаєм грудьми?

І в а н

Чому ж ховаєтесь ви всі
На гори ці або в ліси?

М а в к а ІІ

Нас породили матері
То в лісі десь, то на горі,
Тому в долині, на селі,
Ми ходим наче не свої.
У нас тече мандрівна кров:
Кудись би їхав все чи йшов,
В хатах нам тісно, душить дах...

М а в к а І

Ми зір шукаєм по ночах...

М а в к а ІІ

Не дорівняйтесь всім свічкам,
Коли засвітить місяць нам,

Осяє гори і ліси,—
Такої в вас нема краси.

І в а н

Цей місяць світить і у нас,
Та міцно ми спимо в той час.
Чим більше працюєш, тим міцніш
По правді втомлений і спиш.
А ви, здається, вдень спите.

М а в к а І

Це вдень, коли усе цвіте,
Коли шумить потік пісень?
Хто ж буде спати в божий день?

І в а н

То все в вас робиться само?

М а в к а І

Ми праліс цей стережемо.

М а в к а ІІ

Лякаєм злодіїв з долин,
Щоб щось не вкрали з полонин,
Каміння зносим на стежки,
Трембіти робимо, ріжки...

М а в к а І

Та вишиваєм сорочки.

І в а н

Не чув.. Але кому і чим?

М а в к а І

Усі промінням золотим!

І в а н

А що коштує? Я б купив,
Та хто б і вишив, і пошив?

М а в к а І

Хоч би і я. Зроблю як слід...
Здивуєш нею цілий світ.
На ній волошки й нагідки
Цвістимуть, як живі квітки.

І в а н

Гаразд! А скільки візьмеш ти?

М а в к а І

Рахунок встигнемо звести...

І в а н

Одначе скільки?

М а в к а І

Не скажу.
Коли пошию, покажу,
А ти побачиш — скажеш сам.

І в а н

Але багато я не дам!

М а в к а І

Та де багато?! не турбуйсь.
Лише зо мною... поцілуйсь.

(Сміється).

Іван замислився.

Г о л о с Л і с о в и к а

Порозбігались! На місця!
Он в яр скотилася вівця.
Хто витягатиме її?
Сам я? А слуги де мої?
Нероби! Зараз на місця!
Щоб зараз тут була вівця!

М а в к а ІІ

Біжим. Це кличе Лісовик,
А жартувати він не звик!..

М а в к а І

Ходім!

(До Івана).

Прощай! Не май журби:

Я все, я все зроблю тобі...
Не жди ні лиха, ні напасти,
Сама я буду вівці пасти,
На кращу пашу пожену,
Вовків, ведмедя оджену,
Не задрімаю й на хвилину,
Догляну кожну, як дитину,
І кришталевою водою
Щодня отароньку напою.

І в а н

Спасибі, Мавко, а сюди
Колись, як схочеться, прийди.

М а в к а І

Щоб я прийшла, прохаєш ти?..
І як змогла б я не прийти?!

Г о л о с Л і с о в и к а

Куди пропали?! На гульні!
Овечка, чуєте, на дні!
Не витягатиму вам я!..
У вас все в головах гульня!

М а в к а ІІ

Біжим, розсердиться старий!
Все перекине догори,
Прокрадьмось яром до вівці,
І будуть всі в воді кінці.

М а в к а І

Прощай! Засни, а хтось за мить
В твій сон на крилах прилетить.

Мавки зникають.

І в а н

Оце тобі і полонина!
Незнаних див самих країна!
...Так це мавки! Ну, й чарівні!
І в снах не снилося мені!
...А що, як котрусь полюблю
І кину дівчину свою?
...Вона б зів'яла, як трава...
Засну: болить щось голова...
...Любити мавку?! Це є гріх.
Сидить нечиста сила в них!
...Сорочку вишиє сама...
Ну що ж, носитиму — дарма!
А може, й це великий гріх?..
Спитати треба у старих.

...Ох, Мавко, Мавко, не заснути —
Влила у серце ти отрути.
(Перевертається на другий бік).

Г о л о с Л і с о в и к а
Порозбігались! Ні душі.
Всі пообшукую куші.
Дуби, смереки потрушу,
А так цього не залишу!

Завіса

II КАРТИНА

Вечір. Декорація I-ої дії. На колоді під колибою сидить
І в а н і грає на флюярі. Далі співає:

Діброво зелена,
В три ряди саджена...
Ой, ду-ду, ду-ду, ду-ду і т. д.

Потім грає знову мелодію тієї самої пісні. Із-за кущів ви
глядає М а р і й к а, всміхається й починає обережно збо
ку підкрадатись до Івана. За хвилину підбігає й лякає
парубка.

М а р і й к а

Агов! Злякавсь? не ждав мене?
А я здаля тебе пізнала,
Коли, як срібло чарівне,
Твоя флюяра заспівала.
Чого ж... неначе ти... смутний?
Не звик до гір? ти звик до хати!
Та тут самому страшно й спати:
Опришки, кажуть, люд страшний!

І в а н

Які опришки?! Це колись
В гірських лісах жили опришки.
Ще, може, десь і є їх лишки,
А тут вони перевелись.

М а р і й к а

А я для тебе принесла
Сорочку, глечик, солонину.
(Виймає з тобівки й передає).
Ну, відпочину тут хвилину,
Але завидна щоб дійшла.

І в а н

Сідай, спочинь, та не барись!
Бо сонце, бачиш, вже сідає.
На полонині все буває...
Чорти тут, кажуть, завелись.

М а р і й к а

То ти, дивись, хоч проведи!..

І в а н

Чого там? дійдеш і сама ти.

М а р і й к а

Чи, може, тут... заночувати!

І в а н

Чорти приходять і сюди!
...Учора був тут Лісовик.
Старий... Сучки по цілім тілі...

Від моху ввесь позеленілий,
Ну, я, звичайно, в галас-крик!..
А він всміхнувсь... по голові
Провів шкарублою рукою,
Із тикви напоїв водою
І сів спочити на траві.
І поточились балачки
Про вівці, кози, про маржину...
Він береже всю полонину!
Нехай пасе і овечки.

М а р і й к а

Ой, лишенько! Та коли б я
Лісовика оце зустріла,—
Та з переляку б я зомліла!
Та я б... Ой, матінко моя!

І в а н

Мавки живуть тут... Я мавок
Ну, ось і стільки не боюся!..
Вони сміються, й я сміюся,
І плетемо гуртом вінок.

М а р і й к а

Мавки — відьми. Мавок ти бійсь!
Мавкам не вір ти: заморочуть,
Заманять в нетрі, залоскочуть...
Ти з ними не жартуй, не смійсь!

І в а н

Ой, файні, файні ті мавки!
Хоч, може, й чортове насіння...

М а р і й к а
(ображено)

А в нас же восени весілля!
Уже пошили й рушники...
(Утирає сльози).

І в а н

От так! Вже й сльози... та чого?
На зиму ж тут не залишуся!
Вернусь додому й оженюся.

М а р і й к а

Не край ти серденька мого!..
(Рішуче).
Гаразд! Я звідси не піду!
Хай Лісовик, чорти приходять,
Нехай мавки тебе тут зводять,
Нехай спіткаю тут біду,—
Мені однаково,— лишусь!
(Кидає тобівку набік).
О, кепсько прийдеться комусь!

І в а н

Та я жартую! Проведу
Аж до колиби... Я нічого
Тут не боюсь... А Лісового —
Та я круг пальця обведу!

М а р і й к а

Я не піду! Уже сказала!
Візьму й просиджу цілу ніч!
Для тебе ж буде... весліш!
Чи краще... з мавкою?! Вгадала?

І в а н

Я спатиму... мені дарма,
Сиди хоч цілу весну й літо...
(Залякуючи).

Тут сич кричить несамовито,
А навкруги — така пільма!..

М а р і й к а

Нічого! Ватру розкладу
І сяду грітись біля неї.

І в а н

Не знаєш мавки ти тієї:
Як відьма, зла...

М а р і й к а

Я не піду!

А завтра вранці побіжу
І розкажу, що ти з мавками,
З Лісовиком самим, з чортами
Збратався тут... я все скажу.
І ось побачиш! Заберуть
Тебе додому з полонини.
А до овець і до маржини
Вже не такого приведуть.

І в а н

Дарма! Розкажуй, спи, сиди
Чи грійсь до ранку біля ватри,
Побачиш, що усе це жарти...
Це ж смішно!.. Хто б прийшов сюди?!

М а р і й к а

Побачу!.. Ну, часу не гай,
Іди ламай, збирай галуззя!

І в а н

На що це все?! Яке безглуздя!

М а р і й к а

Безглуздя, кажеш? Що ж, нехай!..
(Біжить, збирає й приносить галуззя).
Ну, запали: сухе гілля!

І в а н

Знайшла опришка-палія!
(Неохоче запалює).

Марійка підкидає хмиз, сідає біля ватри й замислює

М а р і й к а

Коли ж весілля наше буде?
Казав: неначе восени...
Уже мене питають люди...

І в а н

Чом так цікавляться вони?
Яке їм діло? Може краще
Про себе дбали б, не про нас.
Ще маєм ми з тобою час.

М а р і й к а

Але минає він пропаше...
Вже я сиджу в очах батькам:
Сімнадцять буде...

І в а н

Знаю сам:
В батьків недобре довго жити...
Та треба грошей заробити,

Загосподаритись як-будь,
А то і кури заклують!

М а р і й к а

Не бійся: будем працювати
І вдвох приносити до хати.

І в а н

Ой, спати хочеться... засну...

М а р і й к а

Ти будеш спать з цю ніч ясну?

І в а н

Лягай і ти, а завтра рано
Ще до схід сонця вдвох і встанем.

М а р і й к а

Ти спи. Заснулось би й мені,
Щоб щастя вгледіть хоч у сні...
...Прийди! Хоч стан мій обійми...
На полонині тільки ми,
Немає духу тут живого...
Ти ж не боявсь колись нікого!
Мене прилюдно обнімав...
Ні, іншим ти до мене став!..
Ще тільки тиждень проминув,
А ти мене вже і забув.

І в а н

Покинь! Одружимось колись,
Аби крейцари завелись!..

Марійка

Це вийшла б заміж!.. та за день
Ти б іншій вже співав пісень!..
(Плаче).

Іван

Засну вже... плачеш ти дарма.

Марійка

Ну, що ж... і я засну... сама.
(Встає, забирає одержу й лягає біля ватри).

Збоку виходить Мавка І.

Мавка І

Як тихо й любо навкруги!
В промінні місячнім, як в морі,
Втонули ниви і луги,
І темні праліси і гори.
Безмежна тиша на землі,
А щастя ллються цілі зливи...
Бери і пий! Квітки мої,
Цвітять і дихайте щасливі!
...Нащо гримлять страшні громи,
Зелений ліс ламають бурі,
Чому не можемо всі ми
Забути ночі й дні похмурі?
Чому схиляється трава,
І жовкне лист, і сон минає,—
Чому це туга світова
Стрілою все живе проймає?
Але пливуть віки-хмарки,
Несуть минуле каламутне,

А в нім просвічують зірки,
І дивиться ясне Майбутнє.
(Підходить до Івана).
Він спить... Дитинонько моя...
Не буду я тебе будити...
У сні тобі ввижаюсь я?!
Очей мені лиш не стулити!
Думки про тебе не дають...
І як могла б я, бідна, спати,
Як в тебе усміхи цвітуть...
Мені?.. Коли б могла вгадати!..
Хіба збудити?.. не збуджу!
...Чи він зрадіє подарунку?
О, щастя, щастя поцілунку!
(Виймає сорочку).
Ти прийдеш! Тільки покажу!
(Побачивши дівчину).
А це... хто?.. Дівчина з села?
Невже його це наречена?..
Коли б я зважитись могла!..
І зважусь... Що я, навіжена!..

М а р і й к а
(прокинувшись)

Хто тут? Мара? чи... Мавка, може?
(Приглядається).
Так, це вона, вона! О боже!
(До Мавки).
Чого ти тут? Це легінь мій!

М а в к а І

Він мій такий же, як і твій.
Кого з нас вибере — не знати.

І в а н
(збудившись)

Хотілось би ще спати й спати.
Це хто тут?
(Пізнавши Мавку).

Знову ти прийшла?

М а в к а І

Так, я сорочку принесла...
(Показує).

Поглянь, чи вмію вишивати?

М а р і й к а

Що ж це таке? О божа мати!

І в а н

Сорочка файна, як погляну...

М а в к а І

Чи файна є — спитай кохану.

І в а н

Горить, як золото!.. Краса —
По ньому срібло, як роса.

М а в к а І

Це сльози... плакала, як знала,
Коли сорочку вишивала.

М а р і й к а

Це має бути подарунок?

М а в к а І

Не зовсім так — за поцілунок!
(До Івана).

Ну, що ж? цілуй!

І в а н

Та потім, може...

М а р і й к а

Ти поцілуєш? боже, боже!

М а в к а І

Ще довго ждати? Я не жду
І край негайно покладу!

Іван потуплює очі, Мавка хвилину жде й ураз
й кидає сорочку.

Кохаєш дівчину? Так — край!
(Сміється й зникає).

І в а н

(услід)

Постій! Скажу щось... почекай!..

М а р і й к а

...Так ось та Мавка!.. Чула я...
Він мавчин!.. Матінко моя!
(Плаче).

Її ти любиш?! я питаю...
Чого ж мовчиш ти?..

І в а н

Сам не знаю...

Завіса

ІІІ КАРТИНА

Галява. Вечір. М а в к и, взявшись за руки й зробивши коло, співають і роблять ритмічні рухи.

Х о р м а в о к

Темніють доли. Мовчать Карпати.
Стомлене сонце лягає спати.
Засвітить місяць, засяють зорі,
Земля потоне в сріблястім морі.
І ми рибками по дну морському
Блукати будем в сяйві ясному.
Пахучі квіти будем зривати,
Пісні з квітками в вінок сплітати.
На те і зорі, на те і квіти,
Щоб було мило жити на світі.

М а в к а І

Радіють всі, а я не вмію,
Як поховала єдину мрію...
...Коли б я знала, не кохала...
Чому ворожки не спитала?..
Вона живе тут споконвіку,
І ліків в неї на все без ліку!
Поворожила б, напоїла,
Вернула б міць для духу й тіла.
...Яка б щаслива я була!..
І враз — ця дівчина з села!..
Розбила щастя, все розбила...
Про що я мріяла й любила...
Все найдорожче на землі!..
...Чи мало легінів в селі?!
В кресанях файних, з топірцями,
З палкими, буйними серцями!..
...Піти б до його... все сказати...

...Чому не стала я хоч мати?
Носила б я, немов перлину,
Під серцем зраненим дитину!

Вибігає Лісовий чорт.

Чорт I

Вже третій день тебе не бачу!
Ганяв усюди по лісах,
Водяника питав в болоті,
Шукав по горах, по ярах,
Ніде нема! Уже гадав я,
Що подалась ти з гір в село...
Я чув, що легіня якогось
На гори лихо занесло!..
Лякав його, а він ні вусом!
Стоїть та грає на шпилі,
З мавками, кажуть, розмовляє,
Співає їм пісні свої.
Його ти часом не стрівала?
Не розмовляла з ним колись?
Кому... сорочку вишивала?
Мені казала... ти дивись!

Мавка I

Я і дивлюсь... не сплю, здається,
А що до легіня тобі?—
Чи розмовляє він з мавками,
Чи грає вранці на горбі?..

Чорт I

Мені до легіня байдуже,
Та не байдужа ти мені...
Ти знаєш... я ж тебе кохаю,
Палаю роки, як в огні!

М а в к а І

Чи гаснеш ти, чи ти палаєш,—
Це радість чи журба твоя.
Чи не однаково для мене,
Коли, як лід, холодна я.

Ч о р т І

Мене не любиш?

М а в к а І

Ані стільки!..

Ч о р т І

Не станеш ти моєю?

М а в к а І

Ні.

Ч о р т І

Поскаржусь я Лісовикові...

М а в к а І

І це однаково мені.

Ч о р т І

Кого ж ти любиш?

М а в к а І

Чом питаєш?

Ч о р т І

Мені не скажеш?

М а в к а І

Мабуть, ні.

Ч о р т І

Так я довідаюсь!.. побачиш!
Ворожка скаже все мені!

М а в к а І

То що, коли все будеш знати?
За тебе заміж не піду.
Не приставай... мені обрид ти...
Найди десь іншу молоду.

Ч о р т І

Крім тебе, жодної не хочу...
У мене в серці ти одна.

М а в к а І

Мавок, русалок тут, як маку.

Ч о р т І

Ти лиш єдина чарівна.

М а в к а І

Я не люблю тебе й не буду...
Чом, як реп'ях, ти причепивсь?

Ч о р т І

Не бий мене... я й так побитий:
Об власне щастя я розбивсь...
Скажи: я все зроблю для тебе.
Побачиш, як тебе люблю.

М а в к а І

Гаразд... подумаю... Ти зробиш?

Ч о р т І

Я присягаюсь, що зроблю.

М а в к а І

Так слухай! Вірю... що не зрадиш...

А коли зрадиш — не прощу.

Тебе зненавиджу навіки.

Святим хрестом перехрещу.

Ч о р т І

Рука!

М а в к а І

Руки мені не треба,—

Дай тільки слово.

Ч о р т І

Я даю.

М а в к а І

Тож я скажу тобі всю правду...

Ч о р т І

Скажи...

М а в к а І

Я легіня люблю!..

Ч о р т І

Я так і знав!.. я так і думав...

Я чув уже, але мовчав.

Стояв над прірвою він вчора,—

Чому він в ній не побував!

М а в к а І
(спалахнувши)

Коли б зробив ти, ні хвилини
Я б тут між вами не була,
Пішла б, втекла із гір в долини.
Кудись до міста, до села
І там би наймичкою стала
Або за газду віддалась,
Корів доїла б, жито жала,
Людським би духом пройнялась...
Його не смій торкнутись навіть!..
Коли ти... любиш — присягни!

Ч о р т І

Для тебе все зроблю на світі!
Звели! Не віриш — прожени!

М а в к а І

Так слухай. Тут два дні живе вже
Красуня — дівчина з села.
Вона з цим легінем неначе
Уже заручена була.
Та легінь той мене побачив
І враз до неї прохолов.
Вона ще дужче загорілась,
Та зайнялась і в мене кров.
Я певна: він мене кохає...
Хай він любив її в свій час,
Але ніколи з-за чужого
Свого б я щастя не зрелась.
(В задумі).

Не полюблю я вже нікого...
Не зможу бути і твоя.

Допоможи мені, благаю,
Мене ж ти любиш, вірю я.

Ч о р т І

Вразила ти у саме серце...
Я більш нічого не скажу,
А як тебе люблю — побачиш:
Своїм я чином докажу.

М а в к а І

Що зробиш ти? Ти що надумав?

Ч о р т І

Колибу цю ніч підпалю!
Згорять вони удвох на попіл!
О Мавко, я ж тебе люблю!

М а в к а І

Ти збожеволів? Схаменися!
Він мусить жити! чуєш ти?..
Я прокляну тебе навіки.
Ти будеш сам себе клясти!

Ч о р т І
(з плачем)

Не можу я... Він мусить жити!..
Нам буде ж тісно на землі!..
Один з нас згине... Мавко, Мавко,
Ти розігнала сни мої...

М а в к а І

Хіба я винна? Серце винне!
На, вирви з тіла! розтопчи!..
Я ще нікого не любила
І тільки мріяла вночі.

Ч о р т І

А я люблю тебе ще змалку,
Коли ще гралась ти в піску...
Не признавався тобі ніколи,
Бо мав я вдачу боязку.

М а в к а І

(дає знак рукою)

Ідуть сюди... дивись, благаю:
Йому нічого не роби...
Її примусь домів вернутись,
Але, крий боже, не забий.

Ч о р т І

Коли її спіткаю в лісі,
Збуджу я вітер, засвищу,
Зарегочу, озвусь луною,
Вовчицям очі засвічу,
Зжену всіх сов, сичів на неї.
Навію хмару кажанів.
Як крейда, біла з переляку
Звідсіль втече вона домів!

М а в к а І

Ідуть... Біжи... роби, що можеш,
Хтось наближається сюди...

Ч о р т І

Де будеш ти? Озвись, як крикну!

М а в к а І

Гаразд! Я йду!.. І ти іди!

Зникають.

Іде І в а н, за ним М а р і й к а.

І в а н

Куди й чого ти йдеш за мною?

М а р і й к а

А ти куди? Ага! Мовчиш!
Я хочу знати!

І в а н

От цікава!
Дивлюсь — де паша є буйніш.

М а р і й к а

Неправду кажеш! Так! Я знаю...
Шукаєш Мавку!.. Скучив ти!..

І в а н

А що тобі хоча б до Мавки?
Чому б і Мавки не знайти?

М а р і й к а

Не хочу я... Не хочу... Чуєш?
Що ми заручені, забув?
Мене ж ти соромом укриєш...
Вже, може, хтось в селі і чув!

І в а н

Мені однаково — хай знають,
Сміються кплять, — мені дарма!
Лишуся тут, на полонині...
...Побачу, тут яка зима.

М а р і й к а

Та ти тут з голоду загинеш!
Взимі тут сніг, мороз, вовки...

І в а н

Вовків, ведмедів буду бити.

М а р і й к а

А хліб носитимуть мавки?!

І в а н

(сердито)

Не йди за мною більш! Вернися!
Я ляжу спати. Чуєш? Ні?

М а р і й к а

А я над прірвою тут сяду!

І в а н

Сідай! Однаково мені!..

Марійка відходить і сідає на скелі.

М а р і й к а

Ось я і сіла...

І в а н

Ніг не звішуй,
Ще задрімаєш і впадеш.

М а р і й к а

Чи не однаково для тебе
І для твоєї Мавки теж?

І в а н

А що батькам твоїм скажу я?
Що скажуть люди на селі?

М а р і й к а

Батькам скажи, що я упала,
Йдучи по гірському шпилі.

І в а н

Тобі це легко говорити...

М а р і й к а

Мені це... легко?! а бодай
Було так легко твоїй Мавці!..

І в а н

Моєї Мавки не займай!
(Лягає на траву).

М а р і й к а

Моєї Мавки... Він це каже!
А де ж недавнє щастя наше?
Куди ж від сорому втекти?
Нащо ж казав, що візьмеш ти?
Зв'язався з Мавкою!.. Ганьба!
І чи не краща я хіба?
Чи Лісовик, чорти, потвори,
Ці дикі праліси і гори
Тобі миліші від села,
Де зріс і ти і я зросла?
Що ж ти зробив?.. Що ж ти накоїв?
Ти закохавсь чи збожеволів?
Не відповість, не ворухнеться,
І що йому до мого серця?..
(Плаче).

Із лісу вибігає Ч о р т І, помічає Івана й Марійку, огдається, підбігає до Івана й, упевнившись, що він спиховається за кущ.

Чорт І

Оце нагода! Він заснув,
Вона над прірвою дрімає.
Сама скотилась! і кінці
Нехай хто хоч в воді шукає!
Розважу Мавоньку смутну:
Підкрадусь тихо і штовхну!
А потім щось зроблю й йому...
А потім я... її візьму.

Підкрадається до Марійки й штовхає її в прірву. Чути крик і глухий гуркіт падаючого тіла. Чорт І зникає.
Мавка І вибігає з лісу й біжить над кручу.

Мавка І

На дні! Жива вона? Розбилась?
Не чути: мабуть, нежива...
Це я зробила!.. Я це винна!
Дало посіяне жнива!
Та я хіба цього хотіла?!
Ні, тут провина не моя!
Так ось що він вчинив для мене!..
Хіба ж йому казала я?
Коли це він, то він і винний!
Я тільки радила йому,
Щоб він втекти її примусив.
І з себе я цей гріх зніму.

(Підбігає до Івана й будить його).

Вставай, вставай, нещастя сталось!
Розбилась дівчина твоя...
По кручі йшла і посковзнулась.
Не бачила, не певна я.

І в а н

Це, Мавко, ти? Чому ні вчора,
Ні позавчора не прийшла?..
Я ждав тебе, не спав до ранку...

М а в к а І

Була ж та дівчина з села!..

І в а н

Не прожену ж... Сама пристала...
Не їсть, не п'є... Не знаю й сам,
Як маю я її позбутись...
Хотів сказати вже батькам...
...Мені самому її шкода,
Та що ж з собою я зроблю,
Як не лежить вона до серця,
Як іншу я уже люблю...
(Пристрасно).
Тебе люблю, тебе єдину!
Хоч ти і мавка...

М а в к а І

Чуєш крик?!
Щось знову сталося у лісі...
Кричить недурно Лісовик!
Ховаймося швидше!.. Ще побачить!..
Як він розсердиться — страшний.
Тут я його лише боюся!

І в а н

А він зо мною привітний!
Приходить часом до колиби,
Сідає, слухає пісні.

То мовчки дим пускає з люльки,
То гріє руки при вогні.

Чути голос Лісовика.

М а в к а І

Але страшний він, як сердитий!
Не стіймо краще: побіжимо...
Сховаймось десь. Вже чути кроки!

І в а н

Коли ти кажеш, то й ходім.

Мавка І бере за руку Івана й разом зникають у лісі.
Виходить Лісовик.

Л і с о в и к

Не дозवेशся з них нікого!
Порозбігались... Волю дай,
А потім станеться щось,— марно
За ними бігай і скликай.
Хтось в прірву впав. Вівця? Прохожий?
Для них аби прийшла весна,—
Ідуть з долин, по горах ходять,
Чого шукають? — Хто їх зна!
Чорти, мавки зникають в нетрі,
В кущі ховаються від них,
Без догляду овечка блудить,
Зривається із скель стрімких.
А витягать — кому охота?
В сопілки грають вівчарі,
Чи вигріваються на сонці,
Чи сплять кертицями в норі.
Нещастя станеться — нікого!
Дарма лунає стогін-крик,
І гине десь в яру овечка,

А винен завжди Лісовик!
(*Іде над прірву й приглядається*).
На дні щось наче червоніє.
Це не вівця і не теля.
Агов! Сюди! сюди! рятуйте!
Де ж ви? Забрала б вас земля!

Чорт І

Я тут! Голошуща слухняно!

Лісовик

Нарешті хоч один прибіг!
Ти де це був? З мавками бавивсь?

Чорт І

Маржину я й овець стеріг!

Лісовик

Маржину? Знаю вашу варту —
Сама гульня вам в голові
Та жарти з бідними бабами,
Що гриб вишуковують в траві.

Чорт І

Лякав я в лісі дроворуба...
Таку смереку він зрубав,
Що ледве я аж не заплакав!..
Так я йому топір і вкрав!

Лісовик

За це хвалю, що бережеш ти
Одвічні праліси й ліси.
А ти хіба не чув здалека,
Як хтось стогнав і голосив?

Чорт І
Не чув нічого, присягаю.

Лісовик

А хто лежить це... подивись.
Я вже старий — недобачаю,
Хоч добрі очі мав колись.

Чорт ІІ

Лежить там дівчина, здається.
Теж не пізнаю я здаля.

Лісовик

І ти став бачити погано?
А це «робота» не твоя?!
Чого ж мовчиш? Мені дивись ти!
Чим провинилася вона?
Прийшла якийсь там гриб зірвати,
Хіба для нас це новина?
Ходім: ще, може, урятуєм.
З потоку в щось візьми води...
Але не гайся! Чуєш — кроки,
Неначе хтось іде сюди...

Швидко зникають. За хвилину, обнявшись, виходять
Іван і Мавка І.

Іван

Тепер ти вже моя навіки!

Мавка І

І ти навіки тільки мій.
(Цілюються).

Ти тут, ти з нами вже лишишся
На горах, в казці чарівній.

І в а н

А що ж! лишуся... хоч не знаю...
Тут якось дивно в вас... не звик...
Ні з ким я досі не спізнався...
Мене лиш знає Лісовик.
Не раз до мене він приходив,
Співав, то грав, то гомонів.
Його я добре уже знаю,
А от не знаю ще чортів.

М а в к а І

Не бійсь: вони тебе не займуть!
Тут Лісовик — єдиний пан.
Він тільки дасть наказ — і досить!
Чорти ж — це пустоцвіт, бур'ян.

І в а н

Скажи мені, але не гнівайсь,
А чи не краще б нам було
Спуститься в доли з полонини,
В якесь містечко чи село?

М а в к а І

А що б батьки твої сказали?
А люди? Мавка на селі!
Та я б там квіткою зів'яла,
Посіклись крила б там мої!
А тут я, наче пташка в лісі.
Сама не знаю — йду, лечу...
А ти хіба ще не літаєш?
Як схочеш, я тебе навчу!

І в а н

Я вже літаю! Наче крила
За мною мають і несуть.
Весь світ — неначе сад зелений,
Усе музику якусь чуть...
Це все: і крила, і музику
Єдина ти мені дала.
Я вже людиною не чуюсь
І не вернуся до села.

М а в к а І

Ти любиш квіти?! Я щоранку
Тобі із них вінок сплету,
Із рос я вставлю діаманти,
Як у корону золоту.

І в а н

Квітки люблю.. Любив ще змалку.
Ідеш: волошки у житах,
Березка в'ється по стеблині,
Будяк на стежці, як їжак...
І серце аж щемить-радіє,
На волю рветься, наче птах.
Само цвісти і червоніти
Хотіло б маком у житах.

М а в к а І

Я все квітками тут засію,
Яких не бачив ти й не знав.
Весь день на тебе, мій коханий,
Вони дивитимуться з трав.
І коли ти затулиш вії
І ляжеш спати на траві,

Вони нахилияться й розкажуть
Про наші дива лісові.

І в а н

Я насаджу на полонині
Грушок, і яблунь, і вишень...
В сад оберну я полонину,
У водограй з квіток, пісень!
Сюди із долу прийдуть люди
Нарвати яблук, слив та груш,
Але до них потік не пустить,
Підійме гриву — ані руш!

Чути голоси, стогін, крики.

М а в к а І

Ідуть сюди! Тікаймо швидше!

І в а н

Що сталось? Чуєш: стогін, крик...

М а в к а І

Пусте! Когось лякають наші,
Або розгнівавсь Лісовик.

І в а н

(закохано до Мавки)

Дай подивлюсь: не надивлюся.

М а в к а І

Ходім... Помітять, доженуть...
Я не казала ще нікому,
Мене під суд наш віддадуть.
Сховаймось в нетрі. Там тебе я
Як скарб, як щастя обніму.

Ці довгі коси розплету я
І це намисто я зніму.

Іван якусь хвилину наче вагається, враз обнімає Мавку і удвох зникають. З кручі показується спочатку голова Лісовика, далі двох чортів, які на руках несуть Марію, і по хвилині всі відходять. Вертається Чорт І, сідає на галяві й починає голосно плакати.

Завіса

IV КАРТИНА

Декорація 1-го акту. Ясна ніч, але дерево кидає тінь на колибу, на місце, де спить Іван. На галяві перед лісом танцюють і співають мавки. Їх оточують різні лісові духи, часом беручи участь у танку. Чотири потвори грають на сопілку, трембіту й флюяри.

Хор русалок

Ти до мене, ти до мене не ходи,
Куций, коротенький,
Бо до мене, бо до мене листи пише
Високий, тоненький.
Ти на мене, ти на мене
Не дивись,
Не витріщуй очі,
Я за тебе, я за тебе
Не піді,
Бо мі ся не хоче.

Мавка Х

Співаймо, танцюймо до рана!

Мавка У

Заграйте, музики, аркана!

Аркан.

С т а р а п о т в о р а

Чудне щось діятися стало.
Одвічні діти полонини
Перейняли в людей з долин
Пісень, танків їх вже чимало.
Своїх не знаємо неначе
Чи вже забули їх, ледачі?!
Хіба старі нам не казали,
Щоб від людей чим дальш тікали?
Так ні! Цей жінку покохає,
А та по легіню зітхає.
А як дитину приведе,
То немовля ні се ні те:
Летів би дух на полонину,
А тіло тягне у долину.

М а в к а У

Таке ви кажете, дідусю,
Що й одповісти вам боюся.
Тепер нова доба прийшла,
Як хвиля з моря, принесла
Нові невидані перлини,
Що берегли морські глибини.
Чому ж перлин цих нам не брати,
Коли не в душу, так на шати?

С т а р а п о т в о р а (розсердившись)

Бач, серед нас найшлась яка!
Навчись держати язика,
Щоб прикусити, маєш зуби?
Така вівця й отару згубить!

М а в к а У

Всі зуби маю! Подивіться...

(*Лащиться*).

Та вже не сердіться, всміхніться!

С т а р а п о т в о р а

Та вже не серджусь: веселіться...

М а в к а Х

Ой місяцю-князю, і ви, зіроньки,
Світіть нам, дивіться на наші танки.
Свої хороводи водіть до світанку,
А ми затанцюєм свою полонянку.

Фантастичний танець.

М у з и к а І

Та згляньтесь на нас: ми вже духу
не маєм,
Від самого вечора граєм та граєм.

М а в к а И

Ідіть, відпочиньте, аж вийшов з вас
дух.

М а в к а К

Під буком столітнім трава, як той пух.

Музики відходять.

Р у с а л к а

Хто хоче купатись, ходімте зо мною,
По танцю мій звук освіжитись водою.
Лебідками білими будем пливти...

М а в к а У

Аби не дізнались потвори-чорти.

М а в к а

У них є своя, більш цікава робота:
Без нас подадуться вони до болота.

Більшість мавок по одній зникають. Чорти, що стояли в гурті, помітивши зникаючих мавок і переморгнувшись, подаються крадькома за ними. Декілька мавок залишилося.

М а в к а С

Як любо жити на землі,
І щедрі як дари її!

М а в к а К

Чом ці щедроти не розлиті
По всій землі, по цілім світі?

М а в к а С

Щасливі ми на полонині,
А скільки сліз тече в долині!

М а в к а О

Нащо цей смуток? Срібна ніч
Стає шохвилі чарівніш!
Ходімте, квітів нарвемо,
Віночки файні сплетемо.

М а в к а С

З дзвіночків буде мій віночок.

М а в к а О

Мій з золотих кульбаб, з волошок.

М а в к а К

Скажи, де папороть цвіте?
І з неї хто вінок сплете?

М а в к а С
(показує рукою)

Я бачу квітку золоту,
І перша я вінок сплету.

Біжить, її з криками доганяють інші мавки.

М о л о д и й ч о р т и к ІІ
(переслідуючи молоденьку мавку)

Та ти сховайся на той світ,
А я пізнаю враз твій слід.

М о л о д а м а в к а
(спиняється, суворо)

Чого чіпляєшся до мене?

Ч о р т ІІ

Люблю тебе, люблю шалено!

М о л о д а м а в к а

Ах, дай мені, нарешті, спокій!

Ч о р т ІІ

Такій красуні чорноскій?
Ніколи! Я на все поб'юсь!
Побачиш — пізно або рано,
А будеш ти моя кохана!

М о л о д а м а в к а

Хто? Я? Не діждешся, хвалько!
Он на губах ще молоко!

Брудний, негарний, неохайний...
Мій любий буде файний, файний!

Ч о р т ІІ

«Брудний!..» В болоті б побула,
З намулу жаб повиганяла —
Ото б лісею цвіла
Та білим цвітом чарувала!
Мені накаже Водяник:
«Загнати жаб в кінець болота,
Хоч спокій матиму від них!»
Гадаєш, чиста ця робота?
Чи станеш до потоку йти,
Як знаєш, що так близько ти?!
Ну, і біжиш брудний, огидний.
Мовляв: простить близький хтось
й рідний.

М о л о д а м а в к а

А я хіба тобі рідня?
.А може, вже... кохаю я.

Ч о р т ІІ

Ого! не знав я... Ха-ха-ха!
Й ти любиш може пастуха?
Таж він закоханий у другу...
І посковзнувшись, впав у тугу.

Іван виходить з колиби, взявшись рукою за голову,
вона йому болить, і сідає, замислившись, на колоді
колибою.

М а в к а Л

Вівчар прокинувся, мовчи!
Сховаймось: видко і вночі.

Поглянь, як він і схуд, і зблід,
А цвів, згадай, як маків цвіт!
(Ховаються за куш).

І в а н

(взявши фляру, спочатку програє
мелодію, потім співає)

Додому, додому,
Бо я маю д'кому. (2)
Бо я маю мамку,
Як солодку планку.

Додому, додому,
Бо вже час приходить, (2)
Вже тота зірниця
За гори заходить.

Додому, додому,
Кожний ід'своєму, (2)
А я, небожатко,
Усе ід'чужому.

(Встає).

Піду... куди, і сам не знаю...
А голова болить без краю...
Марійка спить,— їй все дарма —
Чи я на світі, чи нема.
Але для мавки... де вона?
Що з нею є — ніхто не зна.
Вона є мавка — їй нічого:
Одурить ще когось дурного.
І справді: мабуть, я дурний,
Мені захмаривсь світ ясний...
Піду... куди... і сам не знаю,—
Куди іду й чого шукаю.
(Поволі йде праворуч, безнадійно
похиливши голову).

Молода мавка
(виходить з чортом II із-за кущів)

На горах тут йому неміло!
Щось голову йому схилило...

Молодий чорт

Не в тому річ — прийшла весна,—
Кого кохає — сам не зна.
Надвое серце розколосось.
Тому й схилився він, як колос.

Молода мавка

Ні, він закоханий без краю
До однієї — це я знаю.

Молодий чорт

Багато знаєш — що й казати?
Як підростеш, то будеш знати!

Молода мавка

Ти сам ще трохи підрости!
(Пішла розсердившись).

Молодий чорт

Постій! Образилася ти?!
(Пішов за нею).

Входять дві мавки.

Мавка подруга

Розважся, сестро, не сумуй,
Танок русалчин затанцюй.
Ще, бачиш, місяць не погас,
І зорі дивляться на нас.

Лови хвилину: прийде день
Не для танків, не для пісень:
Маржину будем стерегти,
То вишивати, то плести.

М а в к а І

Не до танків мені, кохана...
Як ніч, глибока моя рана...
Як ніч, для мене цілий світ.
Холодний він мені, як лід.
(Кладе руку на плече подруги).
Я ж не хотіла й не могла
Забити дівчину з села.
І як би я її убила,
Коли й вона його любила!
Він винен? Ні! Він вогник стрів,
Що наче більш його зогрів,
А на тепло душа холодна...
Була така, така голодна...
Усе життя цей скарб — тепло
Для нього мрією було...
Та жаль прийшов і переміг
Тепло, любов, красу і сміх.
Чужа тепер я тут і там.
Розбите серце пополам,
Чужу і людям, і своїм
Ношу дитину я під ним.

М а в к а п о д р у г а

Не воруши болючих ран...
Опам'ятається Іван
І тут лишиться зимувати.
Він вже не вернеться до хати!
Та і вертався б він чого?

М а в к а І

Хоч би угледіти його...
Три дні не бачу... зник кудись.

М а в к а п о д р у г а

Пасе десь вівці, не журись.
Ось я піду й знайду...

М а в к а І

Піди...

Та принеси мені води...

Подруга пішла. Вибігає Чорт І.

Ч о р т І

А я тебе давно шукаю.
Спускався з гір аж до села.
Казали: ніби з полонини
Ти жити до людей пішла.

М а в к а І

Куди б я звідси подалася:
Змія круг серця обвилася,
Темніє світ мені в очах...
Я ледве встою на ногах.

Ч о р т І

Не бійсь! Це пройде, це — пусте!
Багато ліків тут росте...
Ось сядь, посидь: спочинеш трошки,
А потім підем до ворожки,
І від цілющої трави
Мине біль серця й голови.

Мавка І

Він не мине, не перестане,
Аж доки журиться коханий.
Цілющий лік — це він один,
Хоч вже мене не гоїть він...
...А чи я тобі казала,
А чи ти від мене чув,
Щоб підступно із-за мене
В прірву дівчину зіпхнув?
Не її ти з кручі кинув —
Моє серце ти розбив.

Чорт І

Все зроблю я знов для тебе,
Бо люблю я, як любив.

Мавка І

Знов згадав своє кохання.
(Тихо плаче).

Чорт І

Я сказав уже востаннє...
(В задумі схилився на дерево).

Мавка подруга
(прибігає й приносить кухоль з водою)

Все плачеш, журишся... покинь!
Напийсь води та сядь спочинь.

Мавка І п'є воду й сідає під деревом,
збоку від колиби.

Мавка І
(до подруги)

Ну, що?!

Мавка подруга

Знайшла!!

Мавка І

Скажи хоч де?!

Мавка подруга

Та глянь: ось він сюди вже йде.

Іван

(засмучений, схиливши голову,
в задумі)

Ой, Мавко, Мавко,

Файна та мила,

За що ж мою ти

Дівчину вбила?

Яку зробила

Для тебе шкоду?

Чи була заздра

На твою вроду?

А чи не міг я

Вас двох кохати,

Вдень дома бути,

Вночі блукати?

З ранку б до ночі

Робив, що треба,

Вночі на гори

Йшов би до тебе.

Гуляв би, бавивсь

Аж до світанку,

Все милував би

Свою коханку.

Тепер одна вже,

Як крейда, біла,

Тому, що палко
Вона любила.
А друга ходить
Простоволоса,
З очей-волошок
Збирає роси.
(Підводить голову
й бачить колибу).
Вернувся без стежки...
Коли б заснути,
Спочити серцем,
Про все забути.

М а в к а п о д р у г а
Чого блукаєш десь марою?

І в а н

Я не знайду ніде спокою,
Удень ходжу я на могилу,
Вночі шукаю Мавку милу.

М а в к а п о д р у г а

Та Мавка тут ось, під вербою,
Сльозами сходить за тобою.

(До Чорта І).

Не станьмо заважати їм:
Хай поговорять вдвох, ходім.

Відходять. Іван, наче опам'ятавшись і помітивши
швидко підходить до неї.

І в а н

Це ти? Ти тут? Чого?

М а в к а І

Питаєш!?

І в а н

Чому засмучена?

М а в к а І

Не знаєш?!

І в а н

А я пустив овець, маржинну,—
Хай гине... а з нею й я загину.
Я не вернусь уже додому...
Та не кажи про це нікому!..

М а в к а І

А що ти будеш тут робити?
Ти ж перестав мене любити...
(В задумі).

А я тут більше жить не хочу,
Піду я звідси світ за очі...
На інших горах чи в лісах
Тебе шукатиму... в сльозах,
Чи одягнуся в хустку, свитку,
І може, найме хтось покритку.

І в а н

А тут чого б тобі не жити,
Щоб на могилі вдвох тужити?

М а в к а І

Ні, квітка, скошена удруге,
Ніколи вже не розцвіте.

І на її смертельну рану
Цілюще зілля не росте.

І в а н

Я хочу вмерти... Світ холодний...
Коли б тепер вона жила,
Спокійно б серце моє билось,
А ти б весною в нім цвіла.

М а в к а І

Мене ж зненавидів давно ти,
Злочинна відьма я, мовляв...
Чи тебе я колись дурила?
Що мавка я — хіба не знав?
Ти винний сам: чому, згадай лиш,
До неї став байдужий ти?..
Коли б я бачила, що любиш,
Знайшла б я силу відійти.
З корінням вирвала б ту квітку,
Яка тоді лише зійшла.
І, може б, згодом ще гарніша
В моєму серці розцвіла.

І в а н

Я справді став, як лід, до неї,
І як я іншим стати міг,
Коли залив мені всю душу
Незнаний чар очей твоїх.
Село, нудьга, щоденна праця,
Нужда, те саме день у день.
А тут твій сміх, цей праліс, сонце,
І ночі з танців і пісень.

М а в к а І

Чи винна я, що народилась
В цім лісі мавкою на світ?..
Що покохала я чужого
І цим зов'ялила свій цвіт?..

І в а н

Ні, ні! ти ще цвітеш і досі!
Побите градом заросте.
Всміхнись, і рани всі загоїть
Твоє ж проміння золоте.

М а в к а І

Не можу я: і сміх, і усміх
Обидва з кров'ю вже зійшли.

І в а н

Я вмерти хочу... і умру я...

М а в к а І

Щоб... з сином ми самі жили...
Й ми... ми... житимем... тобою!..
Як дуб, наш виросте синок...
Не знаю де, чи в бідній хаті,
Чи в лісі десь серед квіток.
І коли стане він великий,
Сюди повернемось ми знов,
Де ти ходив, де пас отари,
Де нас покинув і пішов...
...Чи ще стоятиме колиба!?
...Трембіту нам свою лиши,
Заграє він, і я почую
Знов голос рідної душі.
Щоранку й вечора почую,

Немов живого, голос твій,
А тут білігиме, як в морі,
Отара в росяній траві.
Тебе лише не буде з нами...
(Схилившись, наче над дитиною).

...Не плач, дитиночко моя...
Тобі колисочку зроблю я,
Схилюсь і заспіваю я:
«Дрімки, дрімки, задрімай,
А ти, батечку, заграй,
Щоб синочок наш почув,
Щоб малесенький заснув.
Кличе батечко: «Бир, бир...»
Біжать вівці його з гір,
Біля його лягли ситі
І заслухались трембіти.
Сяє личенько твоє...
Тільки мати сльози лле...
Та й вона спочити ляже,
А колись про все розкаже...
Дрімки, дрімоньки, бай, бай,
А ти, батечку, заграй,
Щоб синочок наш почув,
Щоб малесенький заснув».

Спів М а р і й к и з лісу:

Помалу-малу,
Вівчарю, грай —
Не врази мого
Серденька вкрай.
Мене сестричка
В лісі згубила,
Як по ягідки
З нею ходила.

Мавка й Іван з жахом прислухаються до пісні.

І в а н

Ти чуєш? Чуєш? Це вона!..
Її це пісня жалібна...
Ходім до неї... все розкажем.
І з нею поруч спати ляжем.

М а в к а І

Не ляжу я з синком своїм...

Спів із лісу: «Мене сестричка» і т. д.

І в а н

Співає знов!.. Ходім, ходім...

Бере Мавку за руку і веде її в ліс, звідки чулась пісня Марійки. Місяць на хвилину зайшов за хмару і знов вийшов.

І в а н

*(з того місця, де вчора
ліг спати, кризь сон...)*

Мені не вмерти, ані жити...
(Кричить).

Покинь, покинь мене душити!
(Схоплюється й протирає очі).
О боже мій! Що сталося нині?!
Чи все приснилося мені?
І де ж це я? На полонині?!
Марійка вмерла? вмерла!! Ні!
(Кричить).

Гей, Мавко, Мавко! Зле мені!

Здалеку озивається луна.

Завіса

Життя минає, наче сон
У пущі, серед лісу.
І вже чиясь страшна рука
Береться за завісу.
Постій!.. Ще вечір не погас,
Ще повний шуму праліс...
Ще серце кров'ю не зійшло,
Гісні не доспівались.

13.I.1944.



ПРИМІТКИ

Друкуючи свої твори окремими виданнями, О. Олесь об'єднував їх у збірки з порядковою нумерацією. Частина поезій, які він об'єднував у збірки, О. Олесь друкував у періодичній пресі — в газетах, журналах та альманахах. До збірок потрапляли не всі друковані твори поета, оскільки при укладанні збірок деякі вірші він вважав недоречним вводити до книги, в якій розташовував поезії за тематичним принципом, не дотримуючись хронологічної послідовності і відкидаючи те, що вважав слабким або тематично невідповідним.

В основу нашого видання покладено методологічні засади, якими керувалися укладачі (О. Бабишкін, Б. Буряк, Ю. Мельничук) збірки «Вибране», виданої 1958 року. В нашому виданні охоплено значну частину поетичного доробку О. Олесь з усіх його нумерованих збірок. Наприкінці вміщено також зразки творів для дітей, які поет не об'єднав черговою нумерованою збіркою, а також деякі його твори останніх років життя.

В межах кожної збірки вірші подаються в тому порядку (не завжди хронологічно послідовному), в якому розташував їх сам автор. Дати під віршами скрізь належать О. Олесеві. В нашому виданні поезії подаються за сучасним правописом з поодинокими відступами в тих місцях, де поет послідовно застосовував у літературній мові особливості своєї слобожанської говірки (напр., робе, носе, говоре — замість відповідних загальнолітературних: робить, носить, говорить).

ІЗ ЗБІРКИ «З ЖУРБОЮ РАДІСТЬ ОБНЯЛАСЬ». КНИГА І

Перша збірка поезій О. Олеся, видана 1907 року з деякими авторськими змінами тексту, викликаними цензурою. Так, напр., в поезії «Капітану Шмідту» в першому виданні було надруковано «з ханською ордою», а в наступних виправлено — «з царською ордою». Вірші з цієї збірки подаються за третім виданням, в якому виправлено лише зроблені поетом відступи з огляду на цензуру 1907 р. Це, як і наступні видання збірок поета, як правило, друкувалося без да-ти виходу в світ.

ІЗ ЗБІРКИ «ПОЕЗІЇ». КНИГА ІІ

Друга збірка поезій мала вийти під заголовком «Будь мечем моїм», який царська цензура заборонила. Вірші з цієї збірки подаються за виданням: «Поезії. Книжка друга. Видавництво «Будучність». Це видання вийшло в Санкт-Петербурзі.

Перший рядок вірша «Везли їх, зранених в борні з солдатами» подається за виданням: «О. Олесь. Вибір поезій 1903—1923», надрукованим у Празі 1923 року. В першому виданні вірша слова «з солдатами» зняла царська цензура.

ІЗ ЗБІРКИ «ПОЕЗІЇ». КНИГА ІІІ

Вірші з цієї збірки друкуються за її першим виданням під заголовком «Книжка третя». Часу і місця видання книжки не зазначено, хоч книгу друковано в Києві.

До третьої збірки увійшли поема «Щороку», драматична поема «Над Дніпром», драматичний етюд «Трагедія серця» та розділ «З лірики». 2-ге видання збірки вийшло в Києві 1918 року у видавничому товаристві «Криниця» під назвою: «Твори».

«Гори сплять, повіті млою». Місце написання — Крим — подано за текстом другого видання збірки.

«А вже красне сонечко» — веснянка з драматичної поеми «Над Дніпром», датованої 24—26 березня 1911 роком.

ДРАМАТИЧНІ ЕТЮДИ. КНИГА IV

Четверта книга творів під цим заголовком вийшла в Києві 1914 року й містила драматичні етюди, написані як віршами, так і прозою. «Злотна нитка» навіяна смертю великого українського композитора Миколи Лисенка і присвячена його пам'яті.

ІЗ ЗБІРКИ «ПОЕЗІЇ». КНИГА V

Вірші з цієї збірки подаються за другим виданням, здійсненим у Відні. Збірка складається з циклу «На зелених горах», з добірки ліричних віршів та з поетичного щоденника — безпосередніх відгуків поета на Лютневу революцію 1917 року та події весни і літа того ж року.

До циклу «На зелених горах» в V книзі додано такі пояснення:

Ремінь — широкий ремінний пояс в оздобі.

Кресаня — бриль, капелюх.

Фист — оздоба на капелюху з орлиних пір тощо.

Тобівка файна — красива, гарна торбинка збоку.

Киптар — короткий білий, часом вишиваний, козушок без рукавів.

Барвні строї — кольорові убрання.

Огальон — золота стрічка, якою прикрашають убрання, а дівчата — чоло.

Дараба — пліт.

Гугля — біла свитка.

Трембіта — велика довга сурма з кори.

Флояра — флейта.

Кріс — кремнева рушниця.

Маржина — товар, худоба.

Полонина — пасовиська на горах.

Стая — хата на полонині.

Полонинський хід — гін худоби з центрального місця на полонину.

Депутат — головний ватаг, старший пастух.

Дат — прибуток.

Скоки, рипи — пороги, підводні камені.

Шоста збірка поезій світу не побачила.

ІЗ ЗБІРКИ «ПЕРЕЗВА»

1921 року у Відні вийшла друком невеличка збірочка: «В. Валентин. Перезва. Частина I». На звороті титульної сторінки було вміщено таке повідомлення:

«До читачів (коли будуть)! Я дуже перепрошую, що випускаю першу свою книжку без портрета і критичної розправи. Повірте, що це не із скромності, а із браку відповідних коштів. Автор». В. Валентин — це був псевдонім О. Олеся, швидко розкритий у пресі. Збірка «Перезва» висміювала буржуазно-націоналістичних діячів УНР, Директорії та інших націоналістичних «урядів», їх запроданство та дурість. Автор мав на меті опублікувати другу частину «Перезви», яку готував до друку разом з іншими сатиричними творами (комедією на чотири картини «Ревізор з Кам'янця», лібретто для оперети «Влада за кордоном», трагікомедією «Народний суд»). Брак видавця і опір націоналістичних емігрантських кіл так і не дали змоги Олесеві опублікувати ці та інші, створені пізніше, сатиричні твори проти буржуазно-націоналістичних запроданців. Останню згадку про твердий намір надрукувати їх маємо незадовго до смерті поета, коли в одному з видань Геррозе в Німеччині з'явилося повідомлення про наступний вихід сатиричних творів Олеся, в тому числі й 2-ої частини «Перезви». Доля цих, так і не надрукованих, рукописів поки що невідома.

Автор додав до своїх сатиричних віршів такий же сатиричний коментар, в якому раз у раз пише про те, що, мовляв, вони не мають жодного політичного змісту. Нижче наводимо цей авторський коментар до тих зразків сатир, що їх вміщено в нашому виданні:

До вірша «Вчора справили весілля»: «Цей вірш має чисто етнографічний характер».

До вірша «По «Esels-Platz» напідпитку»: «Тут розказано, як загинув наш земляк серед дикунів».

До вірша: «Державні місії»: «Тут дано зразок патріотичного підйому в перші часи відродження нації».

До вірша «В своїй хаті своя правда і сила і воля»: «Тут доводиться, що, завівши лад у своїй державі, можна і іншим допомогти».

До вірша «Чарівна, як сонце, і легка, як хмарка»: «Це чисто ліричний вірш і жодного змісту не має».

До вірша «Я дипломат... уже два роки»: «Цим віршем скасовується легенда про широту нашої натури (аероплани, «ложі в театрах», власне радіо)».

До вірша «На місце міністра фінансів колись»: «Тут, на жаль, стверджується, що у нас все не людському».

До вірша «Весь вік прожив ти в «Петрограді»: «Цей вірш з огидою відкидає загальний погляд на українців як на анархістів».

До вірша «Хто з нас в міністрах не бував»: «Сим віршем стверджується справедливість легенди про безсмертя Іуди».

До вірша «Вони зійшлися, небораки»: «Цей вірш має зоологічний характер, бо говорить не про людей».

До вірша «Моя орієнтація»: «Це зовсім не моя орієнтація».

До вірша «Чи не мати для нас і для всіх УНР»: «Тут стверджується, що молоко люблять всі без огляду на політичні і соціальні переконання. «І стоїть УНР, як корова дурна», тут слово «дурна» додано для рими».

До вірша «Пішла в письменники блоха»: «Не треба бути червоноармійцем, щоб хоч якого пана з коня засадити».

Збірку «Перезва» Державне Видавництво України 1923 року передрукувало (кращі вірші) під заголовком «Емігрантська перезва» як свідчення того, що поміркованіші з буржуазної еміграції критикують запродавські націоналістичні «уряди».

ІЗ ЗБІРКИ «ЧУЖИНОЮ». КНИГА VII

Сьома збірка творів О. Олеся «Чужиною» вийшла друком у Відні і охоплює поезії 1919 року. Кращі вірші цієї збірки подаються за першодруком.

ІЗ ЗБІРКИ «КНЯЖІ ЧАСИ» (МИНУЛЕ УКРАЇНИ В ПІСНЯХ). КНИГА VIII

Восьма збірка творів О. Олеся вийшла 1930 року у Львові накладом видавництва «Неділя» як том IV книгозбірні цього видавництва. Повна назва збірки: «Минуле України в піснях. Княжі часи». В ній в формі поетичних переказів розповідається про часи Київської Русі, про руських та галицько-волинських князів за мотивами стародавніх літописів. Зрозуміло, що годі в цих поетичних переповідках шукати якогось розкриття соціальних умов життя простолюду чи правильної соціально-політичної оцінки діяльності руських князів. Проте, як поетичні переповідки літописних текстів, кращі з цих віршів не втрачають своєї поетичної цінності й тепер. Дату створення збірки — 15.X—8.XI. 1920. Марієнбад — автор подав наприкінці всієї книжки, після вірша «Юрій Болеслав».

В повідомленнях про збірки творів поета, що вміщувалися в виданнях казок, переспіваних Олесем, на місці дев'ятої збірки подано його переклад поеми Лонгфелло «Пісня про Гайявату», що вийшла друком 1923 року в Катеринославі у Державному видавництві України.

ІЗ ЗБІРКИ «ПОЕЗІЇ». КНИГА X

Ця збірка поезій О. Олеся вийшла друком 1931 року накладом видавництва «Неділя». До неї увійшли поезії головним чином 1920-х років.

ІЗ ЗБІРКИ «КОМУ ПОВІМ ПЕЧАЛЬ МОЮ...» КНИГА ХІ

1931 року у Львові накладом видавничого кооперативу «Червона калина» вийшла друком збірка поезій «Кому повім печаль мою. Поезії. Кн. ХІ». Збірка має на звороті титульної сторінки присвяту М.М.Т. Книжка вийшла в світ з багатьма сконфіскованими польською цензурою строфами й цілими творами. Єдиний безцензурний примірник цієї книжки, що зберігається у Львівському обласному архіві, засвідчує, що конфісковані місця стосуються головним чином закликів поета до об'єднання всієї України під буржуазно-націоналістичними гаслами, які зачіпали й польсько-шляхетський уряд з його домаганнями на панування в західних землях України. Із цієї збірки подаємо лише ті твори, в яких відбилася туга за рідним краєм і розуміння свого ганяного становища на чужині.

ВІРШІ Й КАЗКИ ДЛЯ ДІТЕЙ

Останні десять-п'ятнадцять років О. Олесь головним чином писав для дітей вірші та поетичні перекази народних казок. Вірші виходили окремими збірочками, друкувалися в різних періодичних та неперіодичних виданнях. Значна частина цих поезій для дітей залишилась недрукованою і доля рукописів поета поки що невідома. Вміщені у нашому виданні кілька поезій для дітей передруковуємо з видання за редакцією Антона Крушельницького «Іменини», видання «Чайка», Відень, 1924 рік. Збірочка вийшла в серії «Українській дитині» за № 9 і складалася з віршів «Іменини», «Трусинятко», «Пчілка і зозуля», «Ліс восени».

Казка в одній картині «Солом'яний бичок» створена 18.I.1925 року в селі Горні Черношіце в Чехословаччині. Подаємо за фотокопією першодруку, ласкаво надісланою композитором Борисом Левитським з Праги, за допомогою Слов'янської книгозбірні в Празі. Б. Левитський працював над дитячою оперою на

текст О. Олесея, для якої поет написав кілька нових номерів. Так, напр., Дід на першій сторінці казки перед словами «Коли б було поле в мене» співає:

Коли б було поле в мене,
Та широке, та зелене,
І садочок з вишеньками,
І ставочок з караськами.
Де ти, доле, одзовися
Та на нас ти подивися.
Чого в нетрях ти ховаєшся,
Коли сльози розливаються.

Опера має такий кінець, дописаний О. Олесем вперше подаємо з автографа, ласкаво переданого Б. Левитським):

Х о р

Гей, доле, гей!
Довго ти то в снах злітала,
То зозулею кувала
На тополі, на вербі.
Дід та Баба підкрадались,
Ось піймають, сподівались,—
Йшли назад в журбі.

Гей, доле, гей!
Та з'явивсь бичок убогий,
Сіла ти йому на роги
І прилипла враз.
Зразу відкільсь, подивися,
Гуси, кури узялися..
Стане і для нас!

Гей, доле, гей!
Гей, впіймалася ти, доле.
Не втечеш ні в ліс, ні в поле!
Пташко! в клітці ти!
Скрізь від хати і до хати
Будем клітку ми тягати:
Всіх нас збагати!

ОСТАННІ ТВОРИ

З останніх творів О. Олеся подаємо драматичну поему на 4 картини «Ніч на полонині», написану 1943 року, і останній відомий друкований вірш поета «Життя минає, наче сон», написаний 13 січня 1944 року.

«Ніч на полонині» вперше надруковано в Празі в журналі «Дозвілля», № 16 за грудень 1943 р. (картини I і II), № 17 за січень 1944 р. (картина III) і № 18 за січень 1944 р. (картина IV). Подається за фотокопією першодруку, здійсненою Слов'янською книгозбірнею в Празі.

«Життя минає, наче сон» вперше надруковано в журналі «Дозвілля» № 21—22 за березень 1944 р., звідки й передруковується в нашому виданні.

В драматичній поемі «Ніч на полонині» зустрічається маловідоме слово «планка», що означає «дике яблуко».

ЗМІСТ

Стор.

Поезія О. Олеся. *М. Рильський* 3

ІЗ ЗБІРКИ «З ЖУРБОЮ РАДІСТЬ ОБНЯЛАСЬ...» КНИГА І

«В дитинстві ще... давно, давно колись»	21
«Ти знов прийшла, щоб всі чуття холодні»	22
«З журбою радість обнялась...»	23
Айстри («Опівночі айстри в саду розцвіли...»)	24
«Ах, скільки струн в душі дзвенить!»	25
«Пекло, здавалось, було в ту годину...»	26
«Сніг в гаю... але весною»	27
«Хтось ударив без жалю по серці моїм»	29
«Ї душа — як чайка над водою...»	30
«В болотах жаби рай знайшли»	31
Іскра («Вона б ще жевріти могла»)	32
Літньої ночі («Дихають тихо акації ніжні»)	33
«Ой не сійтесь, сніги, ой не сійтесь, рясні»	34
«О ніч чудовна і чудова!»	35
«Дві хмароньки пливли кудись»	36
«Ой не квітни, весно,— мій народ в кайданах»	37
Конвалія («Очі розкрила конвалія біла»)	38
«Душа моя — пуста холодна й німа...»	39

«Підбиті голуби знімались»	40
«Ти з'являєшся, як ранок...»	41
Любов («О, не дивуйсь, що ніч така блакитна...»)	42
Чари ночі («Сміються, плачуть солов'ї»)	43
Безсмертники («Вони давно вже втратили жит- тя»)	46
«На гори високі, на срібло снігів!»	47
«Для всіх ти мертва і смішна»	48
«Міцно і солодко, кров'ю упившись»	49
«Потік століття зносив гніт»	50
«Сонце на обрії, ранок встає»	51
«Вони — обідрані, розбуті»	52
Жалібна пісня («Хай душі, що повні і смутку і сліз»)	53
Лебединій зграї («Ви в ірій линете від сірого ту- ману»)	55
«Не слів мені, а стріл крилатих, вогняних!»	56
«Я більше не плачу... Я муку свою»	57
Капітану Шмідту («Хай його по-звірськи вбито»)	58
«Осінню віє... весь світ — мов тюрма»	59
«На високій скелі ранньою добою»	60
«Не дивися в душу: труни там сумні...»	61
«Вгледіти щастя, зомліти, осліпнути»	62
«Ти зовсім мене не кохала»	63
«Нарцис, закоханий в лілею»	64
«Ні, забуття не дасть мені й сама природа...»	65
«Гроза пройшла... зітхнули трави»	66
«Жита з волошками, і луки. і гаї»	67
«Чому з тобою ми не хвилі?»	68
«Тануть»	69
«Вона ішла... але здавалося мені»	70
«Серце моє — квітка»	71
«Місяць, закоханий в ніч чарівну»	72

«Люблю її, зову своєю»	73
«Він жив один в своїй пустелі»	74
«Раз високо над горами»	75
«Полилась по срібній ночі»	77

В К р и м у

«На сірій скелі мак цвіте»	78
«В обіймах хмар мовчали скелі...»	78
«Літній вечір... Гори в млі»	79
«В сріблястім морі сад втонув»	79
«Вічне море вічно лється»	80
«Я на камені над морем»	80
«Вийди, о вийди! я жду тебе, жду!»	81
«Коли на крилах хмари золотні»	81
«Осріблені місяцем гори блищать»	82
«Біг я далеко від смутку і горя...»	82
«Затремтіли струни у душі мої...»	84
«Прийди, прийди... Нудьгую по тобі»	85
Казка ночі («Ти заснула, мила? встань!»)	86
«Ходім відсіль, де радощів немає»	88
«Глянь, мій милий, скільки вроди»	90
«Хай щебечуть поцілунки»	91
«Срібні акорди, що з серця знялись»	92
«Цілий день ти нудилась в кімнаті своїй...»	93
На концерті («Нудьга, журба і сум в роялі»)	94
«Стало знов темніше... хмари позвисали»	96
Три менти («Тихше, тихше: ходять звірі»)	97
«Ми не кинемо зброї своєї»	99
«З військом за волю боролися ми»	101
Над трупами («Ви мужа убили... лежить він в крові...»)	102
В години розпачу («Візьміть мене, хмари, на крила свої»)	103

	Стор.
«Ха-ха! ха-ха! Краса яка!»	104
«В провалля розпачу, де плив я без весла»	106
«Як зграя радісна пгашок»	107

ІЗ ЗБІРКИ «ПОЕЗІЇ». КНИГА ІІ

Моїй матері («Мати, мати! Не журися»)	108
«Яка краса: відродження країни!»	110
«І нелюба свого теплом я обливаю»	112
«О слово рідне! Орле скутий!»	113
Тіні («Куди піти»)	114
«Лється море, плеще в берег»	117
І ви покинули...	118
«Колись здавався ти мені орлом підтятим»	119
«Розквітлу папороть шукаєш ти в лісах»	121
«Не берить із зеленого луку верби»	122
«Не зашумлять столітні верби»	123
«В країні мертвій і безплідній»	124
На чужині (Пісня)	125
«В міщанській одіжі і в рідному вінку»	126
«Ідіть! Ніхто вас не спиня»	127
Рано-вранці (В Криму)	128
«Єсть дивні лілеї, що, вранці родившись»	129
«Народ, як мертвий, спить без снів»	130
«В проваллі темнім, десь на дні»	131
«О сарнонько, приходь»	132
Над морем («Шумить, шумить, морські безодні»)	134
«Хто сміється в той час, як повинно ридати»	136
«Чим втішу вас? на що ясне я вам вкажу?»	137
«Зустрітися, щоб зразу розлучитись»	138
«Коли тебе розлюбє мила»	139
«Не жди докорів і погріз»	140
«Душа співа, як все співає...»	141

«Синіла піч, дивились зорі»	142
«Я ріс в болоті, мов бур'ян»	144
«Коли на крилах ночі»	145
«В пісні муки, в муці щастя»	147
«Кожний атом, атом серця»	148
«З серцем, повним смутку-горя»	149
«Вклонися ж йому ти низенько... низенько...»	150
«У долині, поміж горами»	151
«Дай руку, мій вітре крилатий»	153
«Усе жило»	154
«Дурю себе, в думках другу маюю»	155
«Небо блакитне, зелена земля»	156
Пісня сліпих (Етюд)	157
«Поставте келихи і оргії спиніть»	158
«Єсть квіти такі, що ніколи не квітнуть»	159
Тайни ночі («Тихше, тихше! Не диши!»)	160
«Вийди! Ще срібнії шати»	162
«Ой була на світі та удівонька»	163
«Долини сплять, а я на горах»	166
«Продавай чужинцю хату»	167
«Ти не дивуйсь, що в'януть квіти»	168
«Невже твої уста-коралі»	169
Восени («Плаче день, гуляє вітер»)	170
Над тріщиною («Чого могла ти так боліти»)	172
«Даремно все... і голос єсть, і кобзу маю»	173
«Щоденно ворони летять»	174
«Ти смієшся!.. Годі, брате»	176
«Везли їх, зраних в борні з солдатами»	177
«Як вінки плела ти з квітів»	178
«Я не зазнав тих ніжних ласк і слів»	179
«Не забуду я... о, ні!»	180
«О, ще не всі умерли жалі»	181
«Я сонця жду, і сонце зійде»	182

З листа («Перший пролісок блакитний») . . .	183
«Нехай, як грім, гудуть гармати»	185
Троянди («Довго їх сонце без жалю пекло») .	186
«Доки ви будете ждати, кам'яні»	187
Над коліскою (Пісня матері)	188
«Прокляття, розпач і ганьба!»	190
«Нащо, нащо тобі питати»	191
«Душа моя не зна вже більше гріз...»	192
«Хто ви? Хто ви? з нагаями»	193
«Гори дикі і суворі»	195
«Минуло два роки — і нудно їм стало»	196
«Вечір... Навколо зима і зима...»	197
«Жалко і весело! Сльози і сміх!»	198
«Хай наші вчинки божевільні»	199
«Стою, дивлюсь на вас з докором...»	200
«Скоро сонце засміється»	201
«Ти в ту ніч другим зоріла»	202
«Ой і пишно ж розцвіли ви»	203
«Море і море! Блакить і блакить...»	204
«О моя Русалко з срібними речами»	205
«Одну я любив за веселість»	207
«Знемігся я... Як камінь, час байдужий»	208
«В квітках була душа моя»	209
«Пройшло багато чорних літ»	210
«Не цвітуть квітки зимою»	211
«О, правда! Мій народ смішний безкрає...»	213
«На цвинтар сумно не ідять»	214
«Душа моя — країна Жалю...»	216
«Як прекрасна царівна у казці старій»	217
«Хіба не бачите, що небо голубіє»	218

Щорок у...

I. «Снігу, ой снігу якого!..»	219
II. «Спала природа під ковдрою білою»	220
III. «Раз усе птаство»	221
IV. «Слухала сльози і скарги Весна» .	226
V. «Саме тоді на далекому сході» . .	226
VI. «Що се за парубок-сокіл на небі?»	227
VII. «Скорчились з болю, з безсилля сніги»	228
VIII. «В небі жайворонки в'ються» . .	228
IX. «Вітер віє, віє, мліє»	232
X. «Вітер, любе!»	232
XI. «А весна іде, як фея»	233
XII. «Надіє, надіє! Облудна мара...» . .	234
XIII. «Та поки ще вітер не в'яне в жур- бі»	234
XIV. «А весна... Весна й не чула» . .	235
XV. «Підкрадались,гнулись, слались» .	235
XVI. «Казав він: «О весно!»	236
XVII. «Віри йнять словам жіночим» . .	237
XVIII. «Співать про любов, поцілунки, обі- йми»	238
XIX. «Раз вночі прокинувся вітер» .	238
XX. «І довго ще Вітер конав і горів» .	239
XXI. «Зелено, любо усюди!»	240
XXII. «Весілля скінчилось... Бубни одгу- ли»	241
XXIII. «Коли б я тобою»	242
XXIV. «Що холод, як сонце»	243
XXV. «Тихо у полі... ні співу, ні шуму» .	243
XXVI. «Хто долі кориться, хто далі не йде»	244

XXVII.	«Але я забуду і жаль і ганьбу»	244
XXVIII.	«Тигр, що людям давсь піймати»	245
XXIX.	«Вітер хворий віє стиха» . . .	245
XXX.	«Хто із нас не ніс на гори»	246
XXXI.	«Біг і я колись в простори» . . .	246
XXXII.	«Журиться вітер, по берегу ходе»	247
XXXIII.	«Вітер погрожує, вітер шепоче»	247
XXXIV.	«Ого-ого!» — шаліє вітер» . . .	248
XXXV.	«Вишиває осінь на канві зеленій»	249
XXXVI.	«Ранок... зеленеє свято кінчає- ться»	249
XXXVII.	«В'ються тумани, пливуть над землею»	250
XXXVIII.	«Сум. Безнадійність. Руїни» . . .	251
XXXIX.	«Осінь — вмирання»	252
XL.	«Я вам розказав би, як мучив- ся я»	253
XLI.	«Вітер носить, літає»	253
XLII.	«Знайти на вічні рани ліки» . . .	254
XLIII.	«Квітки любові розцвітають» . . .	254
XLIV.	«Втратити віру — що керму зла- мати»	255
XLV.	«Плаче вітер, туже бідний» . . .	255
XLVI.	«І думає Вітер: «Я хочу знайти»	256
XLVII.	«В полі хуга. День — не день» . .	257
XLVIII.	«А увечері він лине»	257
	«А вже красне сонечко»	259
	В степу («Розцвіли дзвіночки-квіти»)	260
	«Стань, дівчино, стань!»	261
	«Гори сплять, повиті млою»	262
	З Ясамані («Квітнуть, дихають троянди») . . .	264
	«Той, кого розлюбить мила»	265
	«Так дивиться сарна в дрімучому лісі» . . .	266

«Іду, отруєний, прибитий»	267
«Косять коси»	269
«Столітні велетні дуби»	271
«Так. Я спав... Зима біліла...»	272
«Солов'єва пісня лється»	273
«Мусить бути! — скажи — і стане»	274
«Огонь, що мовчки в попелі дрімав»	275
«Хто зберіг любов до краю»	277
«Раз в майову нічку»	278
Над морем («Котяться хвилі і грають»)	281
«Постій — не йди! Нащо питати»	282
«Ніжніша від ночі, миліша від ранку»	283
«Рідна мова в рідній школі!»	284
«Порвати б сітку мук дрібних»	285

ДРАМАТИЧНІ ЕТЮДИ. КНИГА IV

Злотна нитка	286
------------------------	-----

ІЗ ЗБІРКИ «ПОЕЗІЇ». КНИГА V

На зелених горах

В моїй душі гримлять Перуни	293
---------------------------------------	-----

I частина

I. Країно див!	294
II. На храм збираються гуцули	294
III. Мовчить гуцул	296
IV. Хоч злидні взяв гуцул до хати	296
V. Полонинський день світає	298
VI. Лежав ведмідь і спав в улозі	299

II частина

VII. Ой, ще гори у темряві спали	301
VIII. З гуком пісні голосної	302
IX. Стогне Черемош, лютує	303
X... XI... XII... Стоїть Чугайстер в пек- лі мук	304
XIII... XIV... XV... Заплачте, смереки...	305
XVI... XVII... Нема того, за ким сумують доли	306
XVIII... Квітки синьоокі в потоках цвітуть	306
XIX... XX... А у долах «рідний брат»	307
XXI. Покинь їх, покинь їх!	307
XXII. Де ти, Мавко, гуцулятко	308
XXIII. Дідо, Дідо, де ти, милий?	309
Десять літ («Десять літ минуло, як пісні кри- латі»)	311
«Живу в якімсь чаду-тумані...»	313
«Лебеді плавають! Лебеді плавають»	314
«Люблю, люблю, а що -- не знаю»	315
«Тепер в маю, тепер весною»	316
«Щодня ми стрівались з тобою»	317
«Не нам, не нам осміяним сміятись»	318
«Італійська ніч підкралась»	320
«Наче море в краях полудневих»	322
«Вахляром проміння впало»	323
Ти не прийшла («Ти не прийшла в вечірній час...»)	324
Заходить сонце («Праворуч—сонце і пожежі!»)	325
I («Коли твоє убрання біле»)	326
II («Коли струнка, граційна, боса»)	326
«О, прийди, прийди, хто-небудь»	327
«І де ми сили беремо»	328

«Не чують наших слів ні кат, ні брат»	329
«Ми останні вже весла ламали»	330
«Зима... і пролісок блакитний!»	331
«Лечу в думках над море Середземне»	332
«Я знаю — тяжко вам... І чую я докори»	333
«Надо мною в'ються хмари»	335
«Знов лечу я над степами»	336
«На крила, на крила! До сонця, брати!»	338
«Так, як Данте любив Беатріче»	339
«Про мене ти забула»	340
«Нехай сніги лежать, як килим»	342
«Не ніч-страховище лякає»	343
«Хай літають вітри, хай сміються громи»	344
«Із панських прихвоснів-рабів»	345
І. Ч. («Я таким лишився, як колись і був»)	346
«Гриміть, потоки, летіть по горах»	347
«Чому я барвінком в гаю не стелюсь»	348
«Чом ти між нами, чом не на ниві»	349
«Ти все любиш його безнадійно»	350
«Скільки слів-казок казалось»	351
«Чи згадуєш?.. Хоч згадуєш?.. Хоч снюсь?»	352
«Не треба струн! Меча мені гостри»	354
«Замовкніть всі: великий час прийшов».	355
«Грім і буря — смерть для нас»	356

З щоденника 1917 р.

«Воля!? Воля!? Сниться, може?»	357
«Схід сонця зустріти я вийшов у поле»	358
«Ранок, ранок! Час світання...»	359
І мая («Червоні прапори, куди не кинеш оком»)	360
«Співають, сміються, а я не сміюсь»	361
Лебідь («На болоті спала згряя лебедина»)	362

ІЗ ЗБІРКИ «ПЕРЕЗВА»

«Вчора справили весілля»	364
«В своїй хаті своя правда, і сила, і воля»	366
«Державні місії»	369
«По «Esels-Platz» напідпитку»	370
«Я дипломат... уже два роки»	371
«На місце міністра фінансів колись»	372
«Весь вік прожив ти в «Петрограді»	373
«Чарівна, як сонце, і легка, як хмарка»	374
«Хто з нас в міністрах не бував»	375
«Вони зійшлися, небораки»	376
Моя орієнтація («Орієнтуймося! Спасибі!»)	377
«Чи не мати для нас і для всіх УНР»	379
«Пішла в письменники блоха»	380
«Я»	381

ІЗ ЗБІРКИ «ЧУЖИНОЮ». КНИГА VII

«Народе-страднику, навчи і нас в вигнанні»	383
«В вигнанні дні течуть, як сльози»	384
«Зелений ліс, і май, і сонце»	385
«Жита! Пригадую...»	386
«Як жити хочеться! Несказанно, безмірно...»	387
«Роси, роси, дощику, ярину»	388
«Дивна містерія... Дивна музика...»	389
«Вона приходе завжди в певний час»	390
«Сьогодні стрінемось... Ми станемо знайомі...»	391
«Урбанікелер, Урбанікелер»	392
«Весна, Шенбрун і липові алеї...»	393
«Сьогодні на Рингу, в вітрині, зустрів я»	395
«Тільки далеко від тебе»	396
«Люблю! Як в перший раз, люблю»	397
«З тобою жити на одній землі»	398

	Стор.
«Ти біля моря... Хотів би стати»	400
«В кафе, наповненім юрбою»	401
«Пратер! Пратер! Сон дитячий»	402
«Хочу я троянди, що цвіте в саду...»	404
«Така буває ніч в маю»	405
«Така глибока втома»	406
«Мені було так дивно тепло з вами»	407
«Цілую вас в прекрасну вашу руку...»	408
«Забуду все. Лишу твої уста...»	409
«День золотий, золотий та хороший»	410

ІЗ ЗБІРКИ «КНЯЖІ ЧАСИ»
(МИНУЛЕ УКРАЇНИ В ПІСНЯХ). КНИГА VIII

Наші предки — слов'яни	411
Смерть Олега	415
Похід Ігоря на арабів і персів	418
Княгиня Ольга	421
Юнацтво Святослава	423
Похід на хозар	425
Печенізька облога Києва	427
Похід Ігоря Святославича і бій з половцями	432
Іван Берладник	436
Ярослав Осмомисл	438
Війна з татарами	441

ІЗ ЗБІРКИ «ПОЕЗІЇ». КНИГА X

«Фіалки сліпий продає»	443
«Згадую: так я в дитинстві любив»	444
«Який шалений вітер!»	445
«Весна ішла й мене минула...»	446
«П'ять весен минуло і шоста прийшла»	447

«Як камінь — серце. Крига в крові...»	449
«Там десь за мурами цвітуть луги»	451
«Швидко, швидко ми побачимось»	452
«Тривожні сии...»	454
«Як пес голодний, кинутий і гнаний»	456
«Стомився я вкрай в цій безмежній пустелі»	457
«Коли я вмер — забув, не знаю...»	458
«Ніжну-ніжну, як подих билини»	459
«Серед юрби веселої, гучної»	460
В. Самійленкові («Скільки пісень нам співець проспівав»)	461
«Можливо, я живу уже віки»	463
«Гіркий був келих життєвий»	464
«Як любо, як безмежно любо жити»	465
«Була, як ніч, душа моя»	466
«Принесла мені весна»	467
«Твоїм очам цвісти б у полі в житті»	468
«Є слова, що білі-білі»	469
«Прийди в мій сад, як з сонцем стане»	470
«Ти до мене прийдеш рано»	471
«І знов на горах я, овіяних вітрами»	472
«Золоті хвилини лнуть»	473
«Хотіла променя тепла»	474
«Набачився ланів зелених, золотих»	476
«Нехай мене чарують квіти»	477
«Давно моє сонце не світить»	478
«В золотій смушевій шапці»	479
«Щоранку, як займеться сонце»	480
«Як сарна, ти струнка і мила»	481
«Море, о море, приснисть хоч мені»	482
К. М. Г. («Що я бачу? Цвітом вишні»)	483
П. Д. («Ви сказали кобзу взяти»)	485
«Хочеш ти, щоб пісню я для тебе склав»	486

	Стор.
«Сьогодні стрілися, спинились»	487
«Щодня я без стежки блукаю»	488
М. Г. («Ах, як ніяково мені...»)	490
О. Кобилянській («Привіт, уклін низький вам, пані»)	492
«Вона горить вечірньою зорею»	493
«На ставку купались гуси»	494
«Сходило сонце, як серце, криваве»	495
«Вчора жито жала»	496
А. О. («Гори залишила, кинула смереки»)	498
«Серед поля попід небом жито жала»	499
«Прийдуть ще дні для журби»	501

ІЗ ЗБІРКИ «КОМУ ПОВІМ ПЕЧАЛЬ МОЮ...»
КНИГА XI

Марії Заньковецькій («Вона пішла дорогою страшною»)	503
«О принесіть, як не надію»	505
«Однаково: більше не жити»	506
На чужині («Не вірив я в життя по смерті»)	507
«Літо. Свято. В місті тиша»	508
«Все більш і більш зникає рідний берег»	510
«О недурно в скорботах ми плачемо»	511
«Схилив я голову і йду поволі»	512
«Коли б я знав, що розлучусь з тобою»	513
«В часи утечі і вигнання»	514
Мій матері («Приснилося, що я вернувся до- дому...»)	516
«Уймають болі єдині сни»	517
«Хто в час пожежі край свій кине»	518

ВІРШІ Й КАЗКИ ДЛЯ ДІТЕЙ

Стор.

Іменини	519
Трусинятко	521
Пчілка і зозуля	523
Ліс восени	525
Солом'яний бичок	527

ОСТАННІ ТВОРИ

Ніч на полонині	549
«Життя минає, наче сон»	613
Примітки	614

Олесь Александр Иванович
Поэзи

Издательство «Радянський гісьменник»

(На украинском языке)

*

Редактор Ю. П. Пстренко

Гравюра на дереві В. К. Стеценка

Художник К. К. Калугін

Художній редактор К. І. Золотарьова

Технічний редактор К. П. Лапченко

Коректори: Г. В. Плачинда, А. Л. Шиманська

